

Gathenhielmska kulturreservatet

Vård- och underhållsplan
- Del 1: Värdebeskrivning och Historik
2014

© Antiquum AB

Drottninggatan 25
411 14 Göteborg
www.antiquum.se

2014

Förord

Föreliggande rapport är en Vård- och underhållsplan för de av Higab ägda byggnaderna inom kulturresevatet Gathenhielm, Majorna 722:105, i Göteborg (Gathenhielmska huset undantaget). Arbetet är utfört av Antiquum AB på uppdrag av Higab.

Bebyggelsen kring Allmänna vägen och Pölgatan har en lång historia och tar sin början i samband med anläggandet av Amiralitetsvarvet på 1660-talet och Majornas funktion som Göteborgs uthamn. Bebyggelsen består av timrade en- till tvåvåningsbyggnader från huvudsakligen 1700-talets andra hälft. Gathenhielmska resevatet utgör de sista resterna av det gamla Majorna. Området som helhet och de enskilda byggnaderna besitter höga kulturhistoriska värden.

Ett stort tack till alla föreningar i området som bidragit med såväl viktig fakta om husen som spännande skrönor.

Göteborg 2014-10-27

Johanna Roos
Bebyggelseantikvarie, Antiquum AB

Innehåll DEL 1 - Värde & Historik

Fastighetsuppgifter	5
Inledning	6
DEL 1A - KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH SKYDD	
Introduktion till miljön	8
Kulturhistoriskt värde	8
Kulturhistoriskt skydd	10
DEL 1B - ALLMÄN HISTORISK ÖVERSIKT	
1600-talet: Förstaden och uthamnen Majorna	14
1700-talet: Sjöfolket etablerar sig kring Pölgatan	15
1800-talet: En ny tid nalkas	18
1900-talet: Gathenhielmska reservatet bildas	19
DEL 1C - HUS FÖR HUS	
Introduktion till bebyggelsen	22
Översiktlig ålderslegend	25
Dahlströmska huset	26
Jedeurska huset	31
Stenhuset	37
Kullen	40
Hälleberget A	46
Hälleberget B	52
Frigga	55
Gilgal	60
Gavanna	64
Hjortbergska huset	68
Lilla Klämman	72

Stora Klämman	76
Gloriana	81
Härberget	86
Bäckska paviljongen	92
Yttre miljö	94
KÄLLOR OCH LITTERATUR	97

Innehåll DEL 2 - Underhållsplan

DEL 2A - ANTIKVARISKA RIKTLINJER

DEL 2B - NULÄGESBESKRIVNING, SKADOR OCH ÅTGÄRDER

DEL 2C - KULÖRSHEMAN FASADER 2014

BILAGA, STATUSBESKRIVNING VVS

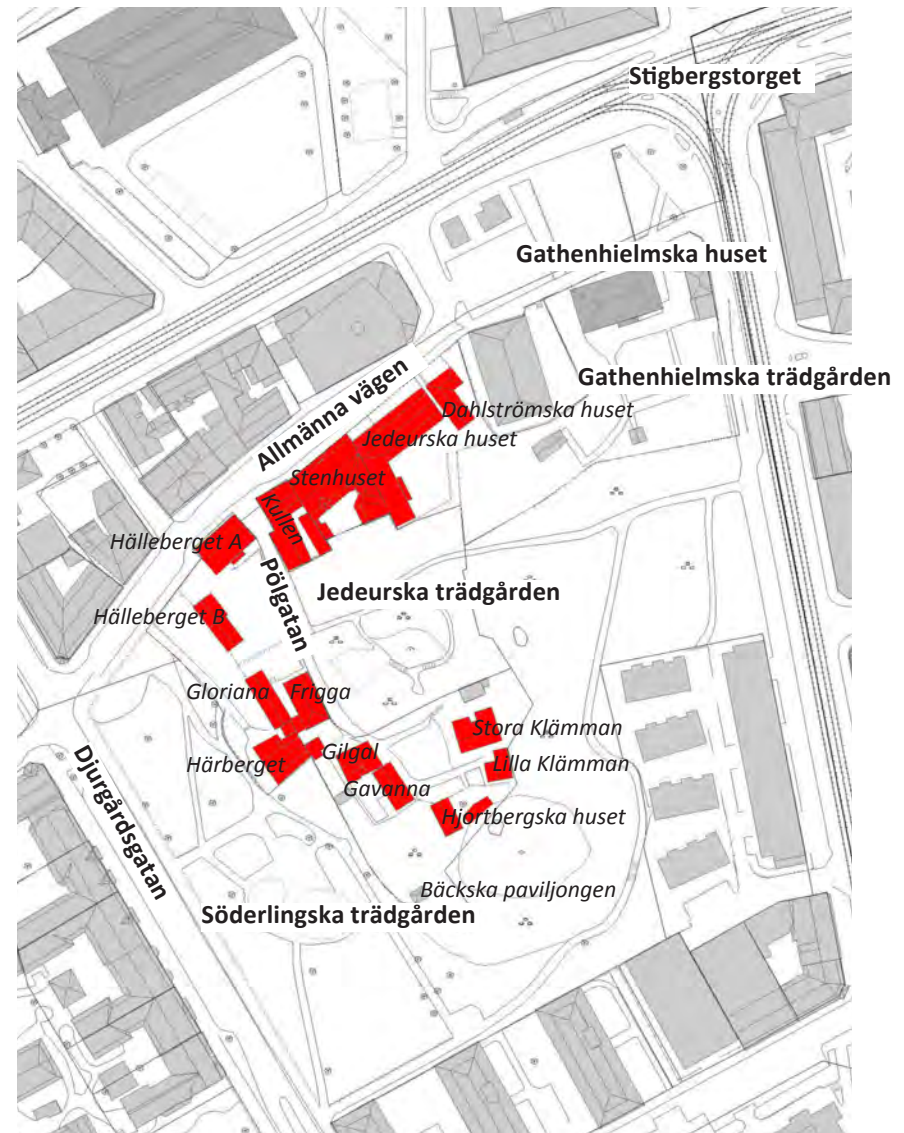
Upprättad 2014-10-06, Kenneth Mattsson Ramme, K.M.R.Luftbehandling

BILAGA, STATUSBESKRIVNING EL

Upprättad 2014-02, Christer Persson, REJLERS SVERIGE AB

Fastighetsuppgifter

Objekt:	Gathenhielmska reservatet (ej Gathenhielmska huset) Sammanlagt 15 byggnader
Fastighetsbeteckning:	Majorna 722:105
Äldre beteckning:	Majornas 3:e rote nr 122-136
Stadsdel:	Majorna
Ägare/förvaltare:	Higab
Gatuadress:	Allmänna vägen 2-12/Pölgatan
Byggnadsår:	Trähusen är huvudsakligen från 1700-talets andra hälft. Stenhuset är uppfört 1906.
Skydd:	Kulturresevat. Skydd enligt gällande detaljplan. Riksintresse för kulturmiljövården. Upptaget i kommunens bevarandeprogram.

Gathenhielmska kulturresevatet. Vård- och underhållsplanen behandlar de med rött markerade byggnaderna.

Inledning

Uppdragsbeskrivning & medverkande

Antiquum AB har på uppdrag av Higab tagit fram föreliggande Vård- och underhållsplan för deras fastigheter i Gathenhielmska kulturresevatet. Det rör sig om 15 byggnader samt ett antal uthus. Dessutom behandlas den yttre gatumiljön översiktligt. För detta arbete har Higab erhållit byggnadsvårdsbidrag från länsstyrelsen.

Uppdraget har bestått i att ta fram översiktlig historik om området och de enskilda byggnaderna, göra en kulturhistorisk värdering samt utföra byggnadsbeskrivning och byggbesiktning inklusive skadeinventering med åtgärdsförslag samt utforma antikvariska riktlinjer. Här ingår också besiktningsrapporter från underkonsulter gällande el och VVS. I uppdraget har även ingått att upprätta en kalkyl för vård- och underhåll för 2015-2025 enligt Higabs underhållssystem Incit Xpand.

Johanna Roos, bebyggelseantikvarie, har fungerat som huvudansvarig för uppdraget. Bebyggelseantikvarie Victoria Ask har medverkat vid byggbesiktningar och utformning av åtgärdsförslag. För elbesiktning svarar Christer Persson, Besiktningsingenjör vid REJLERS SVERIGE AB. För VVS-besiktning svarar Kenneth Mattsson vid K.M.R.Luftbehandling. Kontaktpersoner på Higab har varit Henrik Ogstedt och Lars Holmqvist.

Vård- och underhållsplanens syfte

Målet är att Vård- och underhållsplanen ska vara ett användbart instrument i förvaltningen av bebyggelsen i resevatet. Den utgör en bedömning av byggnadernas skick och kulturhistoriska värden samt åtgärds- och underhållsbehov. Syftet är att Vård- och underhållsplanen ska fungera som ett planeringsunderlag för åtgärds- och underhållsbehov med budgetpriser samt fungera som en "handbok" för det löpande underhållet av såväl byggnaderna som den yttre miljön.

Läsanvisning

Rapporten är uppdelad i två delar. Del 1 inleds med en introduktion av området samt kulturhistorisk beskrivning av miljön som helhet samt statuskydd (Del 1A). Därefter följer en översiktlig historisk beskrivning där det aktuella området sätts in i ett större sammanhang (Del 1B). I nästa kapitel, "Hus för hus" (Del 1C) presenteras varje enskild byggnad separat med en översiktlig beskrivning, byggnadshistorik, kronologi samt kulturhistorisk värdering. Del 1 är avsedd att kunna kommuniceras mot Higabs kunder.

Del 2 innehåller Antikvariska riktlinjer och byggbeskrivningar samt skadeinventering och generella åtgärdsförslag. Redovisningen sker hus för hus. I del 2 ingår också rapporter från underkonsulter avseende el och VVS.

Utöver dessa delar har en separat kalkyl i tabellform upprättats.

Förtydliganden

Inventeringen har inneburit en totalinventering där samtliga exteriörer och samtliga rum i interiörerna har besiktigats med avsikt på äldre välbevarade detaljer samt skador. Det skall dock poängteras att det inte alltid varit möjligt att besiktiga vissa utrymmen. Det kan handla om vindar eller andra utrymmen där det finns mycket bråte vilket innebär att det kan finnas skador som inte varit möjliga att upptäcka.

I merparten av byggnadsbeskrivningarna, vad gäller interiörerna, redovisas rum för rum. Vad gäller lägenheterna i stenhuset, Allmänna vägen 4, redovisas dock lägenhet för lägenhet istället. Detta huvudsakligen för att hålla nere textmassan då lägenheterna och deras rum är mycket likartade.

DEL 1A

KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH SKYDD

Kulturhistoriskt värde och skydd

Introduktion till miljön

”Utanför Söderlingska trädgårdens östra gräns ligger Ölvägen eller Pölgatan, som den förr i världen kallades. Det är ett övermåttan pittoreskt litet gatuparti, som gör sig alldeles förträffligt, i synnerhet i vårens tider, då de röda stugorna skymta mellan äppleblomster och vita körsbärsträd, medan solen glimmar mot skumma fönsterglas. Förr i världen låg det alldeles vid gränsen mellan stad och land. Nu är det en liten inklämd och fridlyst vrå som i sinom tid skall omramas av storstadens moderna husmassor, medan trädgårdens kronor, vilka skonats av rödjarens bila, sjunga svårtydda sånger om de gångna tiderna. Nu äro nya stadsplaner uppgjorda för den del av Majorna, som ligger söder om det Gamla varvet. Och en del av detta område, Ölvägen och en bit av Söderlingska trädgården, skall, om det nu går som man tänkt, bilda en av de kulturresevationer, vilka i ett nytt Göteborg skola bära mera påtagliga vittnesbörd om tider som flytt.” (Ur Det gamla Göteborg).

Så beskrev Fredberg Pölgatan år 1919. Och beskrivningen stämmer än idag, nästan 100 år senare, bra överens med verkligheten. Gathenhielmska resevatet och bebyggelsen kring Pölgatan utgör verkligen ett pittoreskt gatuparti och en fridlyst vrå. Miljön omfattar Gathenhielmska huset med tillhörande parkområde, enkel 1700- och 1800-talsträbebyggelse vid Pölgatan/Allmänna Vägen, Söderlingska Trädgården och Jedeurska trädgården. Området har en stark anknytning till Göteborgs sjöfarts- och varvshistoria. Här finner vi de sista resterna av det gamla Majorna.

Området är cirka 150 x 150 meter stort och ligger vid Stigbergstorget med Karl Johansgatan i norr och Bangatan i öster. Här kan dagens Göteborgare få en uppfattning om hur sjöfolkets bebyggelse i gamla Majorna en gång sett ut. Bebyggelsen utgörs huvudsakligen av timrade trähus i 1-2 våningar.

Kulturhistoriskt värde

Samhälls- och socialhistoriskt intressant område

Bebyggelsemiljön i Gathenhielmska kulturresevatet har ett högt samhälls- och socialhistoriskt värde genom dess starka koppling till Majornas roll som uthamn/arbetarstadsdel och Amiralitetsvarvet. Den välbevarade bebyggelsemiljön vittnar om den tid då varven, segelmakerierna, repslagerierna etc sysselsatte Majornas arbetarbefolkning. Här bosatte sig familjer som sysslade med sjöfart eller någon servicenäring kopplad till sjöfarten. Husen var tidigare bostäder åt varvsarbetare och sjöfolk, sannolikt ofta med anknytning till Amiralitetsvarvet. Än idag kan besökaren få en inblick i hur dessa människor levde i de små och många gånger trånga bostadshusen inne på Pölgatan. Genom den forskning som de verksamma föreningarna i området bedrivit vet vi också vilka som bott i husen.

Kombinationen av enkla och små timrade hus inne på Pölgatan och större och mer påkostade byggnader längs Allmänna vägen är även den intressant. På ett pedagogiskt vis illustrerar de enskilda byggnaderna också hur bebyggelse som låg i direkt anslutning till den fd landsvägen fick en mer arbetad utformning, medan bebyggelsen längre in i gränderna var enklare. Det kulturhistoriska värdet förstärks av att miljön är unik i sitt slag i Göteborg och att flera av byggnaderna än idag fungerar som just bostäder. Det är ett levande resevat snarare än ett museum.

Unik miljö i Göteborg

Gathenhielmska resevatet med anslutande äldre träbebyggelse är också Göteborgs sista bevarade område med små friliggande trähus från 1700-talet. Resevatet innehåller byggnader från 1700-talets mitt och framåt och utgör en sista rest av bostadsbebyggelsen från det gamla Majorna. Tillsammans utgör 1700-talsbyggnaderna en viktig del i Majornas äldre historia och

förtydligar Majornas forna funktion som uthamn och arbetarstadsdel. Det värdet förstärks av att detta är några av de sista resterna av 1700-talsbebyggelse i Majorna. Den äldsta bebyggelsen utgör värdefulla minnen från Amiralitetsvarvets tid.

Byggnadshistoriskt intressant miljö

Den äldre bebyggelsen i reservatet besitter även höga byggnadshistoriska värden genom att de berättar om gångna tiders byggnadsskick – såväl 1700-talets som 1800-talets. De äldre husen är knuttimrade medan 1800-talets tillägg ofta är utförda som stolpkonstruktioner. 1700-talshusen har relativt välbevarade exteriörer och även interiört finns ålderdomliga detaljer så som kraftiga dörrfoder och trösklar, halvfranska 1700-talsdörrblad med pepparkaksbeslag och sinnrika låskonstruktioner osv.

Flera av byggnaderna har sedan uppförandet blivit om- och tillbyggda i omgångar. Till exempel bestod byggnaden Kullen troligtvis ursprungligen av ett mindre envåningshus mot Allmänna vägen som under 1700- och 1800-talet byggts på och till. Byggnadernas egna biografi är mycket intressant och vittnar om Majornas ökade befolkning och stadsdelens behov av bostäder.

Upplevelsemässiga värden

De enskilda byggnaderna har höga kulturhistoriska värden i sig själva men samverkar också till att skapa en helhetsmiljö präglad av 1700-talet. Hit bidrar även gatumiljön med sin smågatsten, äldre belysningsstolpar, vattenposter, skvalrännor, terrassmurar, äldre träd och alléer mm. Området som helhet har dessutom höga upplevelsemässiga värden med tydliga spår av åldrande och patina som ger en tidsdimension som hjälper besökaren att flytta sig bakåt i tiden. Hit bidrar såväl gatumiljön och de enskilda byggnaderna som interiöra detaljer så som nötta trösklar och andra ålderdomliga detaljer.

I avsnittet "Hus för hus" i del 1D preciseras den kulturhistoriska värderingen för varje enskild byggnad.

Hjortbergska huset och parti av Pölgatan.

Gavanna och Gilgal.

Kulturhistoriskt skydd

Detaljplan, kulturresevat

I stadsplanen från 1936 fastställdes området som kulturresevat. En ny detaljplan för området fastställdes 1992 med syfte att skydda byggnader inom området från rivning och yttre (och i vissa fall interiöra) förändringar. Kulturresevatets gräns utvidgades något i detaljplanen till att omfatta ett något större område. Planbestämmelser med förvanskingsförbud och rivningsförbud har införts i planen.

Pölgatan och samtliga här aktuella byggnader omfattas av användningsbestämmelse Q, dvs Kulturresevat. Kulturresevatet innebär att marken får användas endast för befintlig, kulturhistorisk bebyggelse.

Q (Kulturresevat): Samtliga aktuella byggnader

Samtliga aktuella byggnader är dessutom försedda med rivningsförbud (q1).

q1 (rivningsförbud): Samtliga aktuella byggnader

Dessutom har samtliga byggnader, förutom Stenhuset på Allmännavägen 4, försetts med en skyddsbestämmelse, q2, som anger att exteriör och interiör ska bibehållas. För dessa krävs bygglov för in- och utvändigt underhåll.

q2 (skyddsbest.): Samtliga aktuella byggnader utan Allmänna vägen 4

Pölgatan omfattas av en skyddsbestämmelse, q6, som anger att gatan inte får väsentligen förändras. Dess ursprungliga beläggning av gatsten ska bevaras och belysningsstolpar mm skall ha en ursprunglig prägel.

Jedeurska och Söderlingska trädgårdarna har skyddsbestämmelse q5, som anger att trädgårdarna inte väsentligen får förändras. Grönområden träd och anlagda gångvägar skall bevaras.

Gathenhielmska trädgården har skyddsbestämmelse q4, som anger att befintliga trädgårdar och förträdgårdar skall bevaras. Staket mm skall ges en traditionell utformning. Detta innebär att de kulturhistoriskt värdefulla trädgårdarna med uppvuxna träd, anlagda gångvägar, bergspartier mm är historiskt intressant och skall bevaras.

För samtliga byggnader gäller PBL 8§17 som ställer krav på varsamhet vid ändring. Då samtliga byggnader har ett så högt kulturhistoriskt värde bör de även bedömas som särskilt värdefulla enligt PBL 8§13 (vilket innebär ett förvanskingsförbud).

Bevarandeprogram

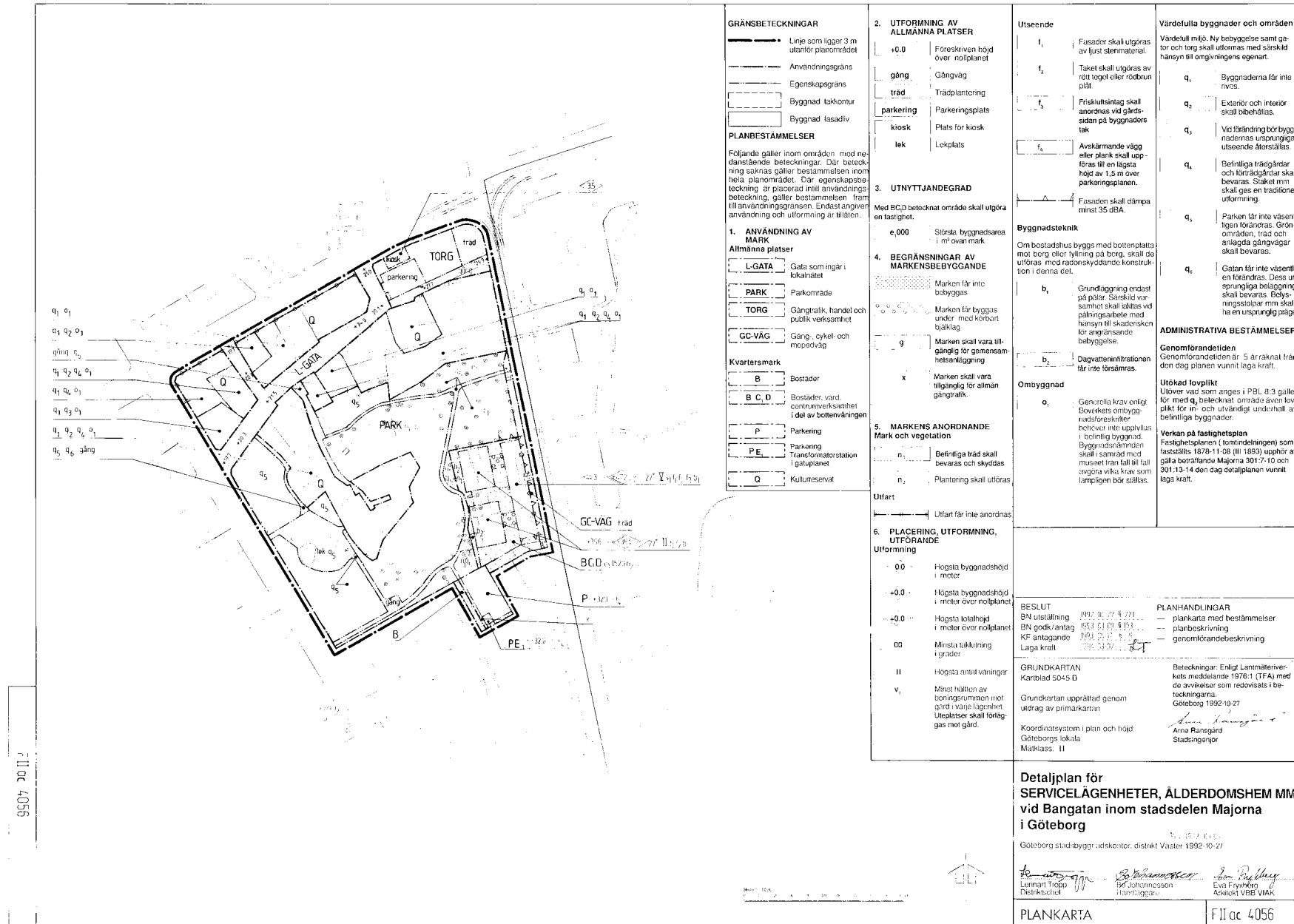
Området är utpekad i kommunens bevarandeprogram från år 2000, "Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Ett program för bevarande". Här skriver man bland annat: *"Gathenhielmska resevatet med anslutande äldre bebyggelse är också Göteborgs sista bevarade område med små friliggande trähus från tiden före 1800-talets mitt och Gathenhielmska huset är en unik träbyggnad med mycket väl bibehållen 1700-talskaraktär"*.

Riksintresse för kulturmiljövården

Gathenhielmska kulturresevatet ingår i Riksintresse för kulturmiljövården, Majorna. Riksintresset omfattar delar av Majornas 1:a-4:e rote, i princip området mellan Stigbergets fot i öster och Majbergets krön i väster. I motiveeringen till riksintresset står bland annat följande: Området är en social- och byggnadshistoriskt intressant miljö med inslag från flera epoker i Göteborgs utveckling. Trakten av Allmänna Vägen- Djurgårdsgatan- Kommendörsgatan har en samlad bebyggelsemiljö med trähus från tiden före 1850 - den bäst bevarade i Göteborg - och landshövdingehus från perioden 1880-1915.

Tolkning av skyddet

Ovanstående innebär ändringar och underhåll av samtliga byggnader ska utföras varsamt så att det kulturhistoriska värdet inte förvanskas. Detta gäller såväl exteriört som interiört. Inför större underhållsåtgärder eller ändringar bör Higab därför samråda med antikvarie. För samtliga byggnader, utan Stenhuset på Allmänna vägen 4, krävs bygglov för både in- och utvändigt underhåll. Kulturresevatet förhindrar att ny bebyggelse uppförs.

DEL 1B
ALLMÄN HISTORISK ÖVERSIKT

Allmän historisk översikt

Bebyggelsen kring Allmänna vägen och Pölgatan har en lång historia. Allmänna vägen är ett gammalt huvudstråk med 600-åriga anor, utefter vilken Majornas första bebyggelse uppstod. Kring Pölgatan började bebyggelsen troligen att växa fram kring 1700-talets början. Att finna uppgifter om husens exakta tillkomstår har inte låtit sig göras. Arkeologiska fynd vittnar dock om att området varit bebyggt mycket länge. I Söderlingska och Gathenhielmska trädgårdarna har man hittat flera arkeologiska fynd från förhistoriska boplatser. Man har även funnit ett mynt från år 1644 samt skärvor av ostindiskt porslin. Timmerstugorna som finns kvar än idag härrör dock med största sannolikhet huvudsakligen från 1700-talet, om än om- och tillbyggda i omgångar under 1800-talet. Det är dock troligt att det kring Pölgatan fanns bebyggelse redan kring 1600-talets mitt då Amiralitetsvarvet anlades, men huruvida någon eller någon del av en byggnad är från denna tid har inte kunnat beläggas. Nedan tecknas områdets historik översiktligt. Beskrivning av varje enskilt hus historia återfinns i kapitel 1D – "Hus för hus".

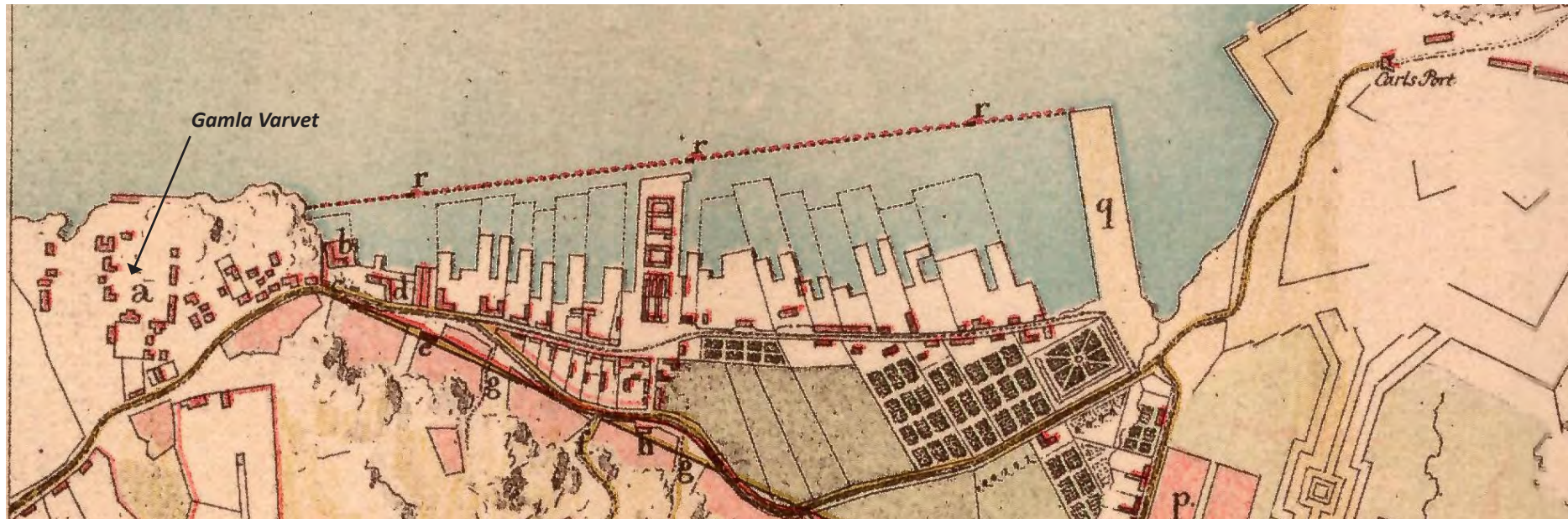
Parti av Pölgatan, till höger syns huset Frigga från 1700-talet. I bakgrunden skymtar det lilla 1700-talshuset Gilgal.

1600-talet: Förstaden och uthamnen Majorna

Majornas befolkningshistoria startar i en landsbygd där Älvsborgs slott, uppfört på 1360-talet, gav upphov till ett ökat antal innevånare. Före 1868 var Majorna en del av Älvsborgs Kungsladugård och tillhörde den mark som låg under Älvsborgs slott. Kring slottet vid älvmyningen uppstod den första bebyggelsen. Allmänna vägen utgjorde landsväg.

Under 1600-talet, då staden Göteborg grundades, blev Majorna ett förstadsområde. Med tillkomsten av staden Göteborg förlorade Majorna och Älvsborg sin militära betydelse. Slottet avvecklades helt under 1650-talet och då fanns bara ladugårdens folk samt ett antal tullare kvar kring det gamla slottet. Men kvar fanns den betydelsefulla rollen som den nya stadens uthamn. Innan Göta älv muddrades och försetts med förtöjningsanordningar vid stadens centrum på 1840-talet tvingades alla djupgående fartyg att ankra närmare älvmyningen för omlastning. Eftersom älvens inre del var grund kom alltså en stor del av Göteborgs hamn- och varvsverksamhet att bedrivas utanför staden, i Majorna. Detta gav tidigt upphov till en livlig och omfattande hamn- och varvsverksamhet i Majorna. Detta innebar också att landsvägen Allmänna vägen var i fortsatt bruk. Under 1650-talet flyttades flera av verksamheterna, däribland Kronans varv, österut till ett område omedelbart intill stadsgränsen. På en karta från 1655 (Geometrisk afritning uppå Älvsborgs ladugårds ägor) syns slottet och kungsgården. Öster om dessa syns en samling hus med beteckningen "Majorna".

Redan på 1660-talet anlades Amiralitetsvarvet (Gamla varvet) ungefär där Stigbergskajen och Sjöfartsmuseet nu är beläget, det vill säga i direkt anslutning till bebyggelsen som kom att uppstå kring Pölgatan. Senare tillkom flera privata skeppsvarv och andra sjöfartsnäringsvästerut längs älvstranden till hamnområdet Klippan. I anknytning till verksamheterna vid älven, främst utefter Allmänna vägen, byggdes klungor av mindre boningshus kring enstaka större, förnämre byggnader. I området bodde huvudsakligen sjöfolk och varvsarbetare i små stugor med sina familjer. Bebyggelsen växte fram oregelbundet utan någon stadsplan. Vid Pölgatan har man funnit mynt från år 1644, vilket skulle kunna tyda på att området varit bebott sedan 1600-talets

Karta från år 1777. Området som är markerat med A är Gamla Varvet och det var i nära anslutning till detta som bebyggelsen på Pölgatan växte fram.

första hälft. Huruvida några av dagens byggnader, eller delar av dem, har anor från 1600-talet har dock ej gått att belägga. Sannolikt fanns dock någon typ av förstadsbebyggelse i området redan på 1600-talet.

1700-talet: Sjöfolket etablerar sig kring Pölgatan

Under 1700-talets början växte befolkningen i Örgryte sockens västligaste del utmed Göta älv. Mellan Röda sten och gränsen mot Göteborg utmed Allmänna vägen bosatte sig allt fler familjer som sysslade med sjöfart eller någon servicenäring kopplad till sjöfarten. Det är under sillperioden och i samband med Ostindiska Kompaniets handel kring 1700-talet som grunden lades till den framtida bebyggelsestrukturen. Folk etablerade sig kring Allmänna vägen och det som sedan kom att bli Slottskogsgatan. Förstadsbebyggelsen tätade och började klättra upp för bergsluttningarna innanför strandremsan och Allmänna vägen. Tomtmark för näringsliv och bostäder utarrenderades av Kungsladugården men kunde också friköpas.

I och med sillfisket blev befolkningsökningen i Majorna påtaglig och förstaden blev en allt mer betydelsefull del av Örgryte församling. Sillen blev en ny ledande produkt som bestämde Majornas utvecklingsmöjligheter med framväxten av silsalterier och trankokerier. Vid sidan av sillen var Ostindiehandeln ett viktigt drag i Majornas ekonomi under 1700-talet. Befolkningsökningen hängde givetvis också samman med läget som Göteborgs uthamn. Det fick till följd att mycket av det sjöfolk, som bemannade stadens handelsflotta, bosatte sig i Majorna. Majorna utvecklades allt mer till en fattig, men viktig förstad till det växande Göteborg.

Bebyggelsen som uppstod på Pölgatan under 1700-talet kom att utgöra en kil av enkla bostäder för sjöfolk mellan två pampiga trädgårdar – Gathenhielmska trädgården mot öst och Bagges trädgård (nuvarande Söderlingska trädgården) mot väst.

Lars Gathenhielm

Det aktuella kvarteret och kulturresevatet är uppkallat efter Kaparekommendören Lars Gathenhielm. År 1717 fick han Gamla Varvet (Amiralitetsvarvet) i donation, som ett erkännande för sina framgångar som "konungens kapare", samtidigt som han utsågs till chef för allt kaperi i Sverige. Efter Karl XII död upphävdes donationen, med undantag för den mark där Gathenhielms repslageri senare skulle anläggas (1722) och där Gathenhielmska huset skulle uppföras (trol 1740-tal). Det hus som uppkallats efter Lars Gathenhielm uppfördes efter hans död år 1718 och placerades på höjden ovanför Gamla Varvet och omramades av en trädgård.

Gathenhielmska huset är en av Göteborgs äldsta träbyggnader, även om dess exakta ålder inte gått att fastställa. Då det byggdes låg det utanför stadsgränsen, vilken gick ett stycke ned i Stigbergsliden. Efter Gathenhielms död 1718 stod änkan Ingela Gathenhielm som innehavare av marken några år. År 1846 köptes egendomen av repslagaremästaren Dahlström. Efter hans frånfalle övergick egendomen till hans dotter, doktorinnan Anna Dahlstöm.

När Gathenhielmska trädgården anlades är oklart. Troligtvis fanns en trädgård kring Gathenhielmska huset redan då det uppfördes kring 1700-talets mitt. På en karta från 1850 syns en långsträckt park som sträckte sig längs nuvarande Bangatan. Parken har därefter naggats i kanten i takt med att bebyggelsen kring Bangatan byggts ut med start på 1880-talet. Det finns inga trädgårdsritningar som visar hur den gamla trädgården var planlagd. Från äldre stadskartor ser man dock ett kvarterssystem som sträckte sig långt utanför det nuvarande trädgårdsområdet.

Familjen Bagge

Namnet Bagge är även det i hög grad förknippat med Gathenhielmska området. Efter Gathenhielms död togs Gamla Varvet över av den store handelsmannen Peter Bagge d.y. år 1767. Det som idag utgör Söderlingska parken var tidigare en pampig trädgård, och till denna hörde givetvis ett hus. På 1700-talet tillhörde egendomen kommerserådet Carl Bagge, bror till Peter Bagge. Vid denna tid kallades platsen "Hviloplatsen". Här lät Bagge uppföra

Fotografi av Gamla Varvet som sannolikt sysselsatte många av dem som bodde på Pölgatan.

Fotografi av Gathenhielmska huset som uppfördes vid 1700-talets mitt. Foto 2014.

en herrgårdsliknande byggnad, som låg där Amiralitetsgatan 11 idag är beläget. Byggnaden kallades också för Oljekvarnen, sannolikt därför att det till egendomen hörde en kvarn för bland annat oljepressning. På kartor från 1800-talets andra hälft och 1900-talets början syns trädgården med sina gångvägar i rutnätsmönster. Av dessa finns idag få spår kvar, dock minner allén i Söderlingska parken än idag om dess forna funktion.

Bagges herrgård brann ner i början av 1800-talet. Då familjen Söderling blev ägare till marken på 1800-talet uppfördes en enklare huvudbyggnad som ersatte den äldre nedbrunna. Parken har fått sitt namn av den forne ägaren, orgelbyggaren Johan Nikolaus Söderling (1802-1890), vars orgelverkstad låg på en tomt i trädgården.

Varvsverksamheten expanderar

Under 1700-talet tillkom ytterligare två varv i Majorna – Peter Bagges varv Viken och Kustens varv. Dessutom etablerades fyra repslagerier och andra företag med sjöfartsanknytning. Dessa gav sysselsättning åt snickare, smeder, repslagare, segelmakare, sjöfolk, krogvärdar mfl. Detta medförde att hamnen och bebyggelsen i Majorna utvidgades under 1700-talets andra hälft och 1800-talets början. Längs älven byggdes bryggor och magasin. Varvsverksamheten utvecklades och senare etablerades även industrier. Detta bildar bakgrund till den bebyggelse som kom att växa fram kring Allmänna vägen och Pölgatan och det som idag utgör Gathenhielmska kulturresevatet. Denna bebyggelse växte fram i nära anslutning till Gamla Varvet (Amiralitetsvarvet) som kom att bestå fram till 1912.

Allmänna vägen och Pölgatan

Allmänna vägen var, som framgått tidigare, det gamla Majornas huvudgata, en landsväg som gick från Klippan in mot staden. Fram till 1880-talet var detta Majornas dominerande trafikled. Kring den växte från och med 1700-talet grupper av mindre bostadshus upp. Här kom köpmannagårdar att ligga sida vid sida med enkla bostadshus, krogar och hantverkarhus. Från Allmänna vägen ledde mindre gränder ner till älven där virkesgårdarna och varven låg. Andra mindre gator ledde uppåt bergen där bostadshusen låg.

Pölgatan år 1906. Gatan synes av bilden ha varit grusbelagd och skvalrännorna stensatta. Till vänster skymtar byggnaden Kullen och i bakgrunden syns huset Frigga. (GSM)

Fastigheter som låg i direkt anslutning till landsvägen (till skillnad från gränderna) härbärgerade ofta krogar och handelsbodas och här bodde ofta ståndspersoner. I början av 1800-talet fanns längs nuvarande Allmänna vägen inte mindre än 20 legala krogar och värdshus. Utöver dessa fanns sannolikt även ett antal lönnkrogar. Vad gäller det aktuella Gathenhielmska kvarteret vet vi att två av byggnaderna använts som just värdshus och krog. På Allmänna vägen 6 ligger fd Knapes värdshus "Camelion" och på Allmänna vägen 8 Hälleberget som troligtvis fungerat som krog under en tid. I boken "Göteborg för 100 år sedan" från 1898 skrev Fredrik Åkerblom: "Idag åt jag middag på ett ställe vid Vikens salteri som kallas för Hälleberget, stället är bara en krog vars ägare också har en slags salubod, där även livsmedel säljes."

Fastigheterna som uppfördes inne på Pölgatan härbärgerades sannolikt av hantverkare och sjöfolk. Gatans namn härrör ifrån att området kring nuvarande Gathenhielmska reservatet ursprungligen kallades Pölen och tillhörde Stigbergets rote Pölen. När gatunamnet Pölgatan uppstod har inte kunnat beläggas. På Pölgatan slog sig varvsarbetare ner och byggde sina egna hem i form av enkla torpställen. Gatunamnet byttes år 1889 till Ölvägen, men namnet Pölgatan återinfördes 1937. Byggnaderna vid Pölgatan är idag den äldsta friliggande trähusbebyggelse som Göteborg har kvar.

Hur gatumiljön kring Allmänna vägen/Pölgatan tedde sig kring 1700-talet har inte kunnat beläggas. Men sannolikt utgjorde Pölgatan under tidigt 1700-tal endast en enkel gränd utan gatubeläggning. Av fotografier ifrån sent 1800-tal och tidigt 1900-tal syns att Pölgatan var belagd med grus och delvis kullersten och med stenlagda skvalrännor (rännstenar) samt dekorativt utformad gatubelysningsstolpar. Även vattenposter och enklare planteringar syns på fotografierna. Redan tidigt var den övre delen av Pölgatan en slags platsbildning, men inte på samma ordnade sätt idag med planteringar, utan snarare som en torgplats.

1800-talet: En ny tid nalkas

Förstaden Majorna hade ännu i början av 1800-talet det lantliga samhällets prägel med små och enkla hus. Men på 1840-talet tog Olof Wijk ett initiativ som skulle leda till att Majorna successivt förlorade sin roll som uthamn. Älven skulle muddras och en kaj anläggas inne i Göteborg. Kvar i Majorna fanns visserligen de tre varven (Gamla Varvet, Viken och Kusten), brädgårdarna och kajerna, men en ny tid nalkades.

Införlivningen

Vid 1800-talets mitt omvandlades Göteborg från handelsstad till industristad och staden var i behov av att expandera. Flera nya områden kom att införlivas med staden. År 1868 införlivades Älvsborgs Kungsladugård med Göteborgs stad. Nu blev Majorna en stadsdel i Göteborg. En stadsplan upprättades 1878. Det var en rutnätsplan som i liten utsträckning tog hänsyn till den befintliga, oregelbundna bebyggelsen. Karl Johansgatan blev det nya raka huvudstråket, men Allmänna vägen fick till stor del ligga kvar med sin äldre bebyggelse. Det nya huvudstråket Karl Johansgatan förpassade dock den gamla Allmänna vägen till ett undantag. Samtidigt revs ett antal hus mot norr för att ge plats åt den nya gatan. Majorna bebyggdes med landshövdingehus i olika etapper.

Uppmuddringen av Göta Älv fick till följd att Majorna förlorade sin roll som Göteborgs uthamn. Med införlivningen följde snart också en allmän uppryckning av samhället i Majorna då polis och brandväsendet förbättrades. De många beryktade krogarna längs nuvarande Allmänna vägen försvann undan för undan.

I Majorna fanns stora områden att exploatera för den snabbt framväxande staden Göteborg och stadsdelen ändrade därför karaktär kring sekelskiftet då landshövdingehus i rutnätsmönster uppfördes. Långt in på 1900-talet var dock Majorna fortfarande en arbetarstadsdel med låg trähusbebyggelse och landshövdingehus.

1900-talet: Gathenhielmska resevatet bildas

Hot om rivning

Redan år 1914, inför genomförandet av 1876 års stadsplan, utfördes en inventering av den äldre bebyggelsen i Majorna av Sixten Strömbom (sedermera intendent vid Nationalmuseum i Stockholm). Han skrev då:

”Och i det gamla Majorna ha så säregna sidor av Göteborgskt samhälls- och näringsliv utvecklats sedan lång tid tillbaka, att framtiden för visso skulle allmänt bedöma ett fullföljande av det totala bortrivningsarbetet som en uppkomligsaktig traditionslös brist på pietet emot de bortgångna generationernas arbete och strävan.”

Han föreslog att tre stycken kulturresevat skulle bildas – ett vid Slottsskogsgatans nedre del, det andra vid Chapmans- och Käkbensgatorna och det tredje vid kvarteret Gathenhielm. Förslaget blev dock liggande under lång tid.

I början av 1930-talet lät Drätselkammaren meddela att: *”...de gamla husen vid Ölvägen (Pölgatan) kan inte vara av något intresse för staden. Som bostäder är de givetvis undermåliga, och att göra ett kulturhistoriskt resevat av gamla hus, som snart kommer att ramla ned, kan inte vara stor idé.”*

Istället för ett bevarande upprättades nu en stadsplan som, om den hade genomförts, skulle ha inneburit en omfattande rivning och nybebyggelse i Majorna. Enligt 1933 års stadsplan skulle en rad femvåningshus uppföras utefter Allmänna vägen och Söderlingska trädgården skulle bebyggas. Vid denna tid hade redan stora delar av den äldre bebyggelsen i Majorna rivits, varför protesterna mot dessa planer inte lät vänta på sig. Söderlingska trädgårdens och Pölgatans vara eller icke vara kom att diskuteras flitigt under 1930-talets början – vilket inte minst ett mycket stort antal artiklar, debattartiklar och arga insändare till dagstidningarna vittnar om.

Parti av Pölgatan år 1931. Gatan synes ännu inte blivit belagd med gatsten. De två pojkar lutar sig mot huset Gavanna. (Kamerareportage)

Kulturminnesföreningen Gathenhielm

Nu startades en kamp för att bevara kulturmiljön kring Gathenhielmska kvarteret. Kulturminnesföreningen Gathenhielm bildades, bland annat av konservatorn Johan Nilsson. Nilsson hade en framträdande roll vad gäller bevarandet av bebyggelsen längs Pölgatan. Han utförde på 1910–20-talen, på Anna Dahlströms önskan (dåvarande ägaren till Gathenhielmska huset), en mycket omfattande och pietetsfull renovering av byggnadens inre. Anna Dahlström och Johan Nilsson kom också att gifta sig år 1920. Makarna fortsatte sen att gemensamt återställa Gathenhielmska huset till ursprungligt skick. Under 1930-talet spelade Nilsson en stor roll i opinionsbildningen mot

det i början av 1930-talet framlagda förslaget att uppföra en rad moderna stenhus på det Gathenhielmska resevatet. Han stöddes i denna opinionsbildning av Sjöfartsmuseets dåvarande chef, Olof Traung, och det år 1927 grundade Gamla Majpojknarnas förbund.

År 1933 sände man en vädjan till staden för att förvärva Söderlingska trädgården. Man ville, liksom Sixten Strömbom, skydda miljön som ett kulturresevat. I ett brev till stadsfullmäktige från år 1934 skrevs följande: *”För att ”Kulturresevatet Gathenhielm” skall kunna bliva en verklighet är det av grundläggande betydelse att Söderlingska trädgården förvärvas. Denna utgör nämligen icke blott en nödvändig bakgrund till huvudbyggnaden och dess tomt, utan kan också sägas vara nyckeln till bevarandet av den karaktäristiska bebyggelsen vid Ölvägen, som man ur stadshistoriskt och pietets-synpunkt anser för en hederssak att skydda mot förgängelsen.”*

Det startades också petitionslistor som år 1933 innehöll inte mindre än 8800 namnunderskrifter. Ett opinionsmöte på Sjöfartsmuseet samma år lockade omkring 500 personer (!). Effekten av dessa aktioner blev att 125 000 kr ur Charles Felix Lindbergs donationsfond reserverades för inköp av Söderlingska gården. Kulturminnesföreningen fick i uppdrag att även de samla in en lika stor summa.

Kulturresevatet bildas

Söderlingska trädgården inköptes år 1936 och samma år ändrades stadsplanen och kulturresevatet Gathenhielm bildades mot bakgrund av de hårda protesterna. Under 1930-talet övertog Kulturminnesföreningen Gathenhielm skötseln av hus efter hus utmed Pölgatan.

Kulturminnesföreningen påbörjade därefter en upprustning av byggnaderna längs Pölgatan. Ett stort stenhus från sekelskiftet, vid tiden kallat ”Skandalhuset”, som stod intill Gathenhielmska huset revs år 1938 och ersattes med Oceanografen. Söderlingska och Gathenhielmska trädgårdarna blev undantagna bebyggelse, med undantag för ett antal byggnader i Söderlingska trädgården längs med Amiralitetsgatan. Detta innebar att den

Söderlingska huvudbyggnaden i trädgården revs, men större delen av trädgården bevarades. Här kom senare en lekplats att anläggas. I en artikel av Bjön Harald från 1939 i GP beskriver författaren läget kring Söderlingska parken på följande vis: *”Det har blivit allt trängre och trängre kring det gamla huset [Söderlingska huset] och den gamla trädgården, då landshövdingehusen runt omkring vuxit upp som svampar ur den bördiga jorden. När man nu idag kanske för sista gången förunnas att kasta en avskedsblick på de sista spillrorna av den ålderdomliga idyllen, förstår man det vemod, som måste gripa varje gammal göteborgares hjärta.”*

Anna Dahlström gick bort år 1941 och då framgick att hon betraktat Gathenhielmska huset som en släktgård. Till mångas förvåning hade hon testamenterat byggnaden till sitt kusinbarn, fru Vera Tham. Resevatets förkämpe Johan Nilsson blev dock inte hemlös, utan fick istället en bostad i ”Härberget” vid Pölgatan. Under sina återstående år nedlade han ett mycket stort arbete med resevatets övriga gamla småhusbyggnader. Den först restaurerade byggnaden var ”Lilla Klämman”. Strax därpå kom granhuset ”Stora Klämman” att ingå i bevarandeprojektet.

Nilsson betonade att man i det nybildade kulturresevatet skulle undvika vad han kallade en ”Skansenkultur” och istället skapa en mera verklighetsbetonad ram. Han ville skapa ett levande avsnitt av gammal bebyggelse genom att låta folk bo i de små stugorna. *”Så vill jag framhålla, att vi vill skapa ett kulturresevat och intet museum”* sa han i en intervju i GMP den 25/2 1938. Helt lätt var det dock inte att få Hälsovårdsmyndigheterna att godkänna alla byggnader för bostadsändamål. Till en början godkändes de endast för barnlösa familjer. Till vissa av husen föredrogs enligt samtida tidningsartiklar även kortvuxna människor på grund av de små husens mycket ringa takhöjd. Hyran varierade mellan 15 och 25 kronor per lägenhet.

DEL 1C
HUS FÖR HUS

Introduktion till bebyggelsen

Vad gäller bebyggelsen kring Pölgatan är det svårt att belägga exakta tillkomstår då det saknas ritningar och andra nybyggnadshandlingar (på grund av husens enkla karaktär och höga ålder). Äldre ritningar synes saknas helt i stadens arkiv. Det har i tidigare studier och inventeringar gjorts uppskattningar av husens ålder, men även dessa går isär mellan olika undersökningar. Det finns därmed en viss osäkerhet kring husens tillkomstår. Genom att studera äldre kartor kan man dock få en viss uppfattning om husens utveckling och förändringar.

Kartmaterialet över området är under 1700- och 1800-talets första hälft bristfälligt vad gäller information om bebyggelsen. De tidiga kartorna redovisar huvudsakligen Amiralitetsvarvet och dess bebyggelse medan torpställena söder om Allmänna vägen inte har tagits med. På en karta från 1744 (Geometrisk charta över Gamla Elfborgs Ladugård 1744) visas dock några av tomterna söder om Amiralitetsvarvet. Tomt 46, sannolikt motsvarande Allmänna vägen 2A (där idag Dahlströmska huset ligger) tillhörde Amiralitetsvarvets präst och eventuellt är delar av denna byggnad bevarad. Tomten med nummer 45 tillhörde repslagarebanan. Strax norr om dess gräns byggdes Gathenhielmska huset. Inga andra av de byggnader som idag ingår i Gathenhielmska reservatet är utmärkta på kartan. Detta behöver dock inte betyda att det inte fanns någon bebyggelse vid Pölgatan år 1744. Troligtvis var det snarare så att det inte fanns något intresse av att upprätta någon karta över dessa enkla torpställen.

Inte heller på kartan från 1777 är någon bebyggelse vid Pölgatan inritad. Därefter finns ett stort glapp i det kartmaterial som vi inom ramen för denna vård- och underhållsplan har kunnat finna. Det har inte gått att få fram kartor från 1800-talets första hälft som visar det aktuella området.

Den äldsta tillgängliga kartan där området finns med är stadsingenjörskontorets karta från 1850. På kartan syns samtliga av de i denna Vård- och underhållsplan behandlade trähusen, även om vissa av dem blivit om- tillbyggda under senare tid. Stenhuset uppfördes 1906. Jämför vi med dagens karta ser vi att det vid 1800-talets slut fanns ett stort antal byggnader kring Pölgatan som idag är rivna. Däribland Oljekvarnen (i Söderlingska trädgården), två bostadshus på tomten Justitia (i Söderlingska trädgården), en tvåvånings huslänga invid Härberget m fl. För dessa redogörs i boken *"Hus och människor kring Pölgatan"*.

Trots att bebyggelsen inte finns med på någon karta före 1850 kan merparten av byggnaderna i Gathenhielmska reservatet med säkerhet återföras till 1700-talets andra hälft (av bl a invändiga ålderdomliga detaljer att döma), men det finns också uppgifter om att vissa av dem är än äldre (vilket ej gått att fastställa inom ramen för denna rapport). Husen och de som bott i dem har haft anknytning till handel, sjöfart och varvsrörelse – främst till Gamla varvet (Amiralitetsvarvet), som låg nedanför vid älven.

Flera av byggnaderna har under årens lopp blivit om- och tillbyggda i flera omgångar. Merparten av byggnaderna är knuttimrade vilket har gjort att det varit relativt enkelt att bygga vidare på höjden. Dessutom har husen givetvis genomgått förändringar så som nya takbeläggningar, fasadbeklädnader, fönster mm. Vissa av husen har också genomgått större invändiga upprustningar och därmed förknippade förändringar.

Karthistorisk översikt

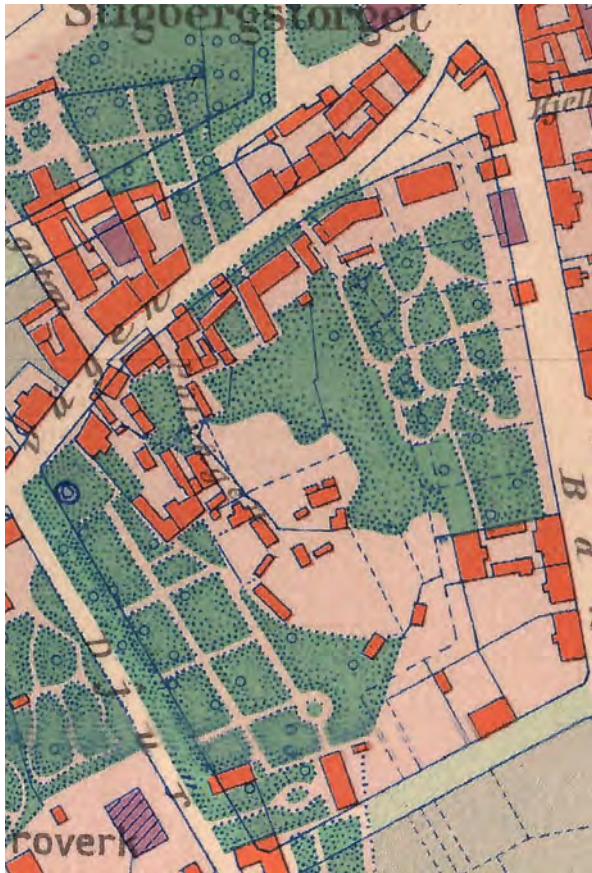
Geometrisk charta över Gamla Elfborgs Ladugård år 1744. Eventuellt motsvarar tomt 46 Allmänna vägen 2A där Dahlströmska huset idag är beläget. Huruvida delar av denna byggnad finns bevarad idag har inte kunnat fastställas. Kartan redovisar inte någon ytterligare bebyggelse där Pölgatan idag är belägen. Det behöver dock inte innebära att här var obebyggt. Sannolikt fanns inget intresse att markera ut de enkla arbetarbostäder som troligen låg här.

Stadsingenjörskontorets karta från 1850. Längst upp i kartan syns Amiralitetsvarvet. På kartan syns samtliga av aktuella träbyggnader, och dessutom ytterligare ett antal byggnader som idag är rivna. Här syns också hur Pölgatan låg som en kil in mellan två pampiga trädgårdar - Gathenhielmska och Söderlingska trädgårdarna. I syd syns Bagges herrgård (nuvarande Amiralitetsgatan) och i nordöst Gathenhielmska huset med trädgård.

Karta från 1870-talet. Pölgatan framstår här inte som en gata, utan snarare som en gränd som ledde upp från Allmänna vägen in till de enkla boställena där arbetare med anknytning till sjöfarten och varvsindustrin bodde. Notera att flera av de på kartan utmarkerade byggnaderna idag är rivna.

Karta från 1880-talet. Här syns hur bebyggelsen längs Bangatan har börjat nagga Gathenhielmska trädgården i kanterna.

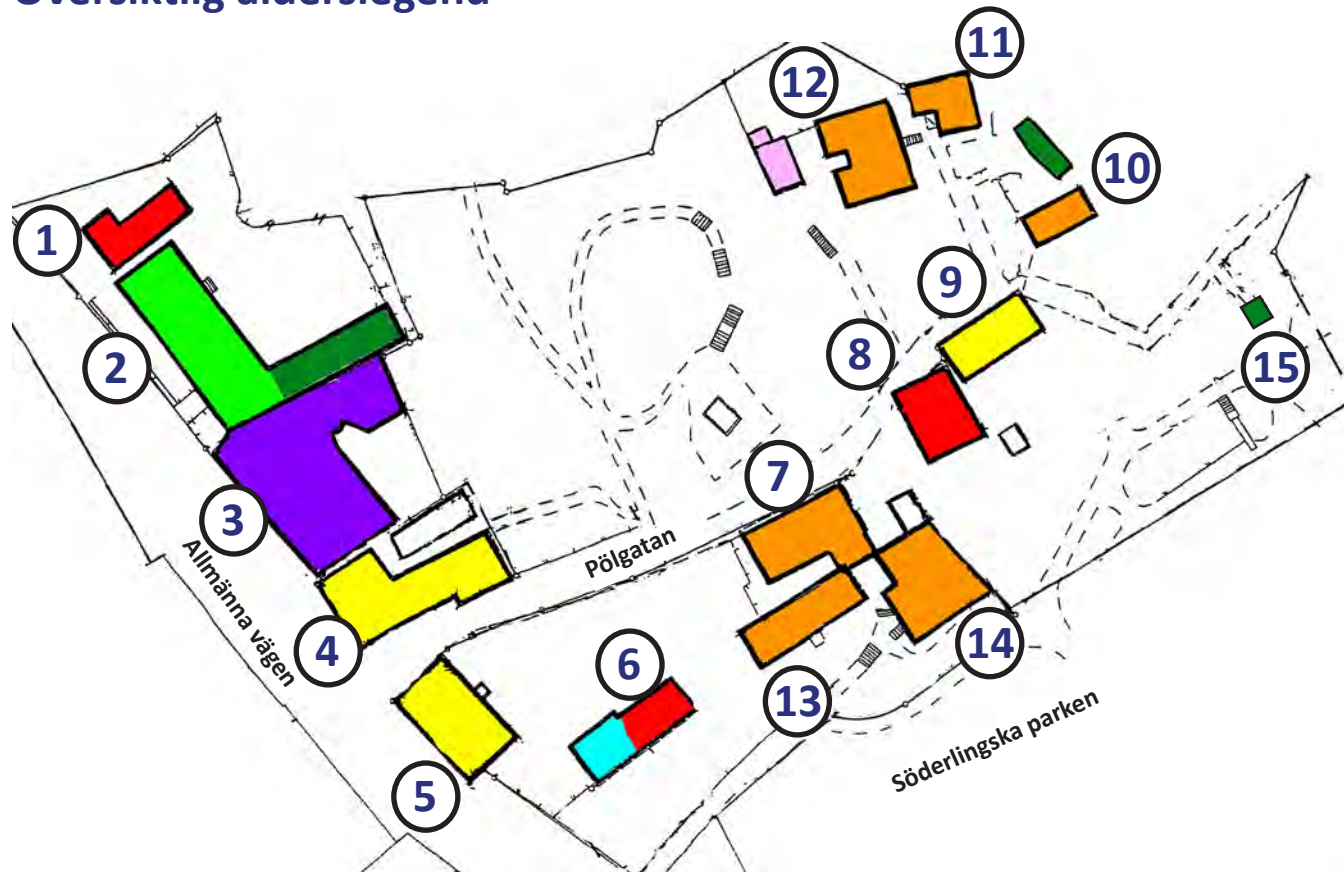

Karta från 1921. Intill det Jedeurksa huset har nu ett stenhus uppförts (år 1906). Bebyggelsen längs Bangatan har kompletterats ytterligare och tagit än mer parkmark i anspråk.

Karta från 2014.

Översiktlig ålderslegend

1740-60-tal	1800-1850-tal
1750-70-tal	1860-1890-tal
1760-90-tal	1906
1790-1800-tal	1930-50-tal

1. Dahlströmska huset, (sid 25) sannolikt uppfört 1740-50-tal.

2. Jedeurska huset (sid 30), gatubyggnad uppförd ca 1790, gårdsbyggnad 1890.

3. Stenhuset (sid 36) uppfört 1906

4. Kullen (sid 39), troligtvis uppförd 1770 och därefter tillbyggd på 1800-talet.

5. Hälleberget A (sid 45), sannolikt uppfört under 1770-80-tal.

6. Hälleberget B (sid 51), knuttimrad del sannolikt uppförd kring 1760-tal, tillbyggd under 1800-talets första hälft.

7. Frigga (sid 54), uppfört ca 1770-80-tal.

8. Gilgal (sid 59), troligtvis uppfört 1760-tal, utbyggt i omgångar 1700-1800-tal.

9. Gavanna (sid 63), troligtvis uppförd 1770-tal.

10. Hjortbergska huset (sid 67), troligtvis uppfört under slutet av 1700-talet.

11. Lilla Klämman (sid 71), troligtvis ursprungligen uppförd i slutet av 1700-talet, men kraftigt om- och tillbyggd under 1800-talets mitt.

12. Stora Klämman (sid 75), troligtvis uppförd i slutet av 1700-talet, tillbyggd på 1800-talet.

13. Gloriana (sid 80), troligtvis uppförd under 1700-talets andra hälft.

14. Härberget (sid 85) troligtvis uppförd på 1700-talets andra hälft, tillbyggd tidigt 1900-tal

15. Bäckska paviljongen (sid 91), troligtvis uppförd på 1860-talet, flyttad till Gathenhielmska på 1940-talet.

Dahlströmska huset (troligtvis 1750-tal)

Allmänna vägen 2A, Stadsäga 8076

Översiktlig beskrivning

Dahlströmska huset ligger utmed Allmänna vägen, i direkt anslutning till det sk Jedeurska huset. Byggnaden är timrad i två våningar, samt källare och vind, med stadsmässig karaktär med en mindre förträdgård mot gatan. Det består av en mindre gatubyggnad och en flygel längs den smala gården. Taket är valmat och fasaderna med sina utskjutande timmerknutar är klädda med rödfärgad lockpanel. Invändigt synes planlösningen vara välbevarad och den äldre karaktären är delvis bevarad.

Byggnadshistoria

Huset uppfördes sannolikt vid mitten av 1700-talet, men dess exakta ålder har ej gått att fastställa. Flera detaljer i interiören är med stor sannolikhet från 1700-talets mitt, bland annat halvfranska spegeldörrblad med platta pepparkaksbeslag, mycket breda och ålderdomliga dörr- och fönsterfoder mm. Eventuellt är det en del av det hus som syns på en karta från år 1744, på tomt 46. Tomten tillhörde då Amiralitetsvarvets präst. Det har dock inte kunnat fastställas att så är fallet.

Första gången byggnaden syns i sitt nuvarande utseende är på en karta från år 1850. Byggnaden synes efter år 1850 inte ha genomgått några exteriöra tillbyggnader. Den yttre miljön har dock förändrats under 1900-talets början. På ett fotografi från 1910-talet syns ett trästaket som inte finns idag och sannolikt är dagens stenmur omgjord. På fotot syns hur det intilliggande huset hade en större förträdgård än Dahlströmska huset.

Murverken i husets inre tyder på att byggnaden innehållit fyra kök och därmed också sannolikt fyra lägenheter. Flygeln in mot gården skulle kunna varit tillbyggd senare än själva gatubyggnaden.

I huset har repslagarfabrikören Mathias Nikolaus Dahlström, far till Anna Dahlström, bott. Han blev 1846 ägare till Gathenhielmska huset med tillhörande repslageri. Vera Tham, som ärvde Gathenhielmska huset av Anna Dahlström, stod som ägare till Dahlströmska huset på 1960-talet.

Byggnaden fungerade som bostad fram till 1990-talet då den byggdes om till ateljé. Denna ombyggnad innebar också vissa exteriöra förändringar så som nytt fönster i den sydöstra gaveln samt en takkupa mot nordost.

Till byggnaden hör också ett kallförråd. När detta är uppfört har inte kunnat beläggas.

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

Ca 1740-50

Byggnaden uppfördes troligtvis kring 1740-50.

1932

WC inreddes på bottenvåningen i flygelbyggnaden, i anslutning till köket.

1990

Ombyggnad och renovering. Mögel, svamp- och rötangrepp hade upptäckts i stomme och fasadklädsel. Den undre timmerstocken byttes runt om till nytt fullkantat virke i dimension lika befintlig. Hela byggnadens fasadklädsel demonterades och behandlades med Boracol. Timmerväggar rengjordes och behandlades med Boracol. Ilagningar av timmerväggen utfördes och fasadpanelen återmonterades och kompletterades. Yttertakets kompletterades med undertaksmasonit och nya tegelläkt. Viss komplettering av taktegel gjordes. Utvändigt innebar ombyggnaden också nya nockintäckningar, nytt regnskydd till skorstenen, nytt fönster i gaveln mot sydost, ny takkupa mot nordost.

Invändigt inreddes byggnaden som ateljé. I källaren tillkom ett nytt bjälklag. I bottenvåningen byggdes WC från 1930-talet om och gjordes större. Ett mindre antal mellanväggar tillkom i bottenvåningen.

2014

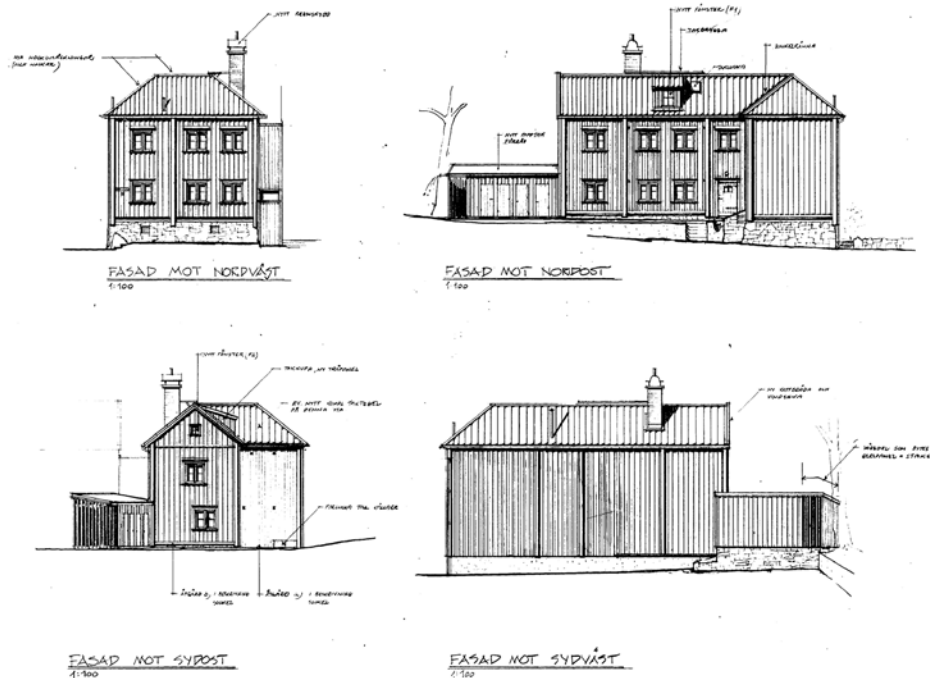
Utvändigt underhåll bl a innebärande utbyte av fukt- och rötskadat virke i fasaden, ommålning, fönsterrenovering, omläggning av tak (enkupigt tegel återanvändes) etc.

Fotografi från Allmänna vägen 1910. Här syns Dahlströmska huset och Jedeurska huset samt deras respektive förträdgårdar som vid denna tid inhägnades av enkla trästaket. (GSM)

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett mycket högt byggnadshistoriskt värde och bär på information om 1700-talets byggnadsteknik. Exteriören är välbevarad med panel och inbrädade utknutar samt äldre ytterdörr och flera äldre fönster från 1800-talet. Förträdgården ger byggnaden ett stadsmässigt uttryck och byggnaden illustrerar därmed på ett pedagogiskt vis hur bebyggelse som låg i direkt anslutning till den fd landsvägen fick en mer arbetad utformning, medan bebyggelsen längre in i gränderna var enklare. Det är välbevarat och typiskt för den typ av trähus som var vanliga innanför vallgraven före 1800-talet.

Ombyggnadsritningar från 1990 då huset byggdes om till atjeljé. (SBK)

Värdefulla delar och detaljer exteriört:

- Naturstenssockel samt entrén framför ytterdörr
- Lockpanel i kraftigare dimensioner och med avfasade kanter
- Äldre fönster med hörnbeslag och valsade glas.
- Äldre ytterdörr, bräddörr, med smidda bandgångjärn.
- Äldre taktäckning av enkupigt lertegel.

Invändigt synes planlösningen vara i stora delar intakt sedan 1700-talet då det endast i mindre utsträckning finns mellanväggar som inte är timrade. I interiören finns flera välbevarade detaljer så som ålderdomliga snickerier (bland annat kraftiga dörrfoder sannolikt från 1700-talet), äldre brädgolv, halvfranska spegeldörrblad från 1700-talet med platta pepparkaksbeslag, äldre bräddörrar och äldre kakelugnar och murverk med gjutjärnsspisar. Här finns också spår av 1800- och 1900-talet genom profilerade golvlister, pärlspontspanel och väggfasta skåp. För det kulturhistoriska värdet är det av stor vikt att alla äldre detaljer och snickerier bevaras samt att planlösningen inte förändras.

Vissa av ytskikten är moderna och dåligt anpassade till 1700-talshuset karaktär. På sikt vore det fördelaktigt att byta ut ytskikt till nya som bättre korresponderar med 1700-talshuset. Det gäller bland annat plastfärg på väggar.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer

Planritningarna på följande sida avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där bevarade detaljer pekas ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Rött anger rum med mycket högt kulturhistoriskt värde. Det rör sig i detta fall endast om ett rum med flera 1700-talsdetaljer.

Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen är intakt och rummet har flera välbevarade detaljer från såväl 1700-talet som 1800-talet. Planlösningen i föreliggande byggnad är välbevarad i båda våningsplanen. I rum med värdestatus gul är det därför av stor vikt att planlösningen inte förändras och att äldre delar och detaljer som pekas ut på planritningarna bevaras och hanteras varsamt.

Blått anger rum med visst kulturhistoriskt värde, det kan röra sig om enstaka välbevarade detaljer i ett i övrigt förändrat rum.

Rum utan färgmarkering saknar kulturhistoriskt värde.

Bottenvåning

Rum 104

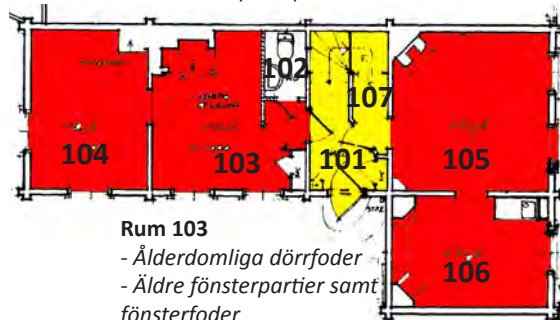
- Ålderdomliga dörrfoder
- Äldre fönsterpartier
- Brädtak och takbjälkar
- Kakelugn

Rum 101

- Ytterdörr från 1700-talet
- Äldre dörrblad och dörrfoder
- Brädtak
- Pärlspontspanel

Rum 107

- Brädtak
- Pärlspontspanel
- Flera avställda dörrblad från 1700-talet

Rum 105

- Äldre dörrblad och dörrfoder
- Äldre golvlister
- Äldre fönsterpartier
- Stänkmålad kakelugn

Rum 103

- Ålderdomliga dörrfoder
- Äldre fönsterpartier samt fönsterfoder
- Murverk med gjutjärnspis
- Brädtak och ålderdomlig taklist
- Vägghast skåp

Rum 106

- Äldre fönsterpartier
- Äldre dörrfoder
- Brädtak
- Murverk och gjutjärnspis

Ovanvåning

Rum 203

- Äldre dörrblad och dörrfoder
- Äldre fönsterparti
- Kakelugn
- Vägghast skåp

Rum 204

- Ålderdomliga dörrfoder
- Äldre fönster och fönsterfoder
- Kakelugn.

Rum 202

- Bräddgolv och äldre golvlister
- Äldre dörrblad och dörrfoder
- Äldre fönsterpartier
- Synliga takbjälkar
- Äldre murverk med gjutjärnspis och spiskåpa.

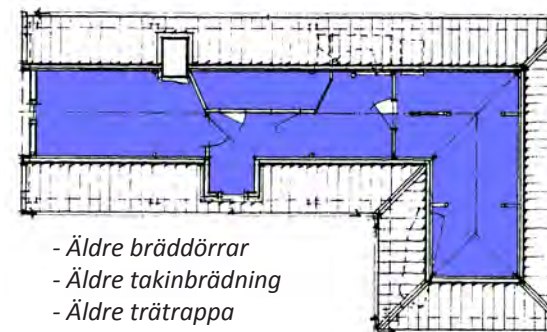
Rum 201

- Äldre dörrblad (17-1800-tal)
- Ålderdomliga dörrfoder
- Äldre fönster
- Vägghast panel
- Vägghast skåp
- Brädtak och takbjälkar

Rum 205

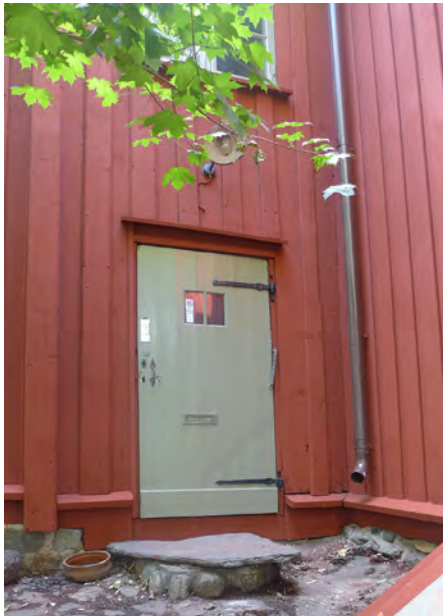
- Ålderdomliga dörrfoder
- Äldre fönster och fönsterfoder
- Gjutjärnspis

Vind

- Äldre bräddörrar
- Äldre takinbrädning
- Äldre trätrappa

Fotografier

Jedeurska huset (ca 1790-1810)

Allmänna vägen 2 B, Stadsäga 8077

Översiktlig beskrivning

Jedeurska huset är timrat i två våningar och består av ett äldre gatuhus (ca 1790-1810) och en yngre gårdsflygel/magasinsbyggnad (1890-tal). Byggnaden har mot gatan en stadsmässig karaktär med en mindre förträdgård. Gatufasaden är klädd med profilerad locklistpanel och de utskjutande timmerknutarna framstår som pilastrar som ger byggnaden ett klassicerande uttryck. Ett mycket intressant inslag är att gavelröstena utgörs av korsvirkeskonstruktioner. Via portgången nås gården med flygelbyggnaden som, liksom gathusets gårdssida, har ett enklare uttryck.

I anslutning till huset finns en större trädgård, den sk Jedeurska trädgården, som ansluter mot Gathenhielmska trädgården. Huset och den intilliggande trädgården har fått sitt namn av regements- och koleraläkaren Johan Niclas Jedeur (1798 – 1860) som ägde huset vid 1800-talets mitt.

Byggnadshistoria

Byggnadens exakta ålder har ej gått att fastställa. Byggnaden finns inte med på kartor från 1744 eller 1777. Gatuhuset är dock sannolikt uppfört kring 1700-talets slut eller 1800-talets början av dess utseende och konstruktion att döma. Delar av byggnadens interiör, en sengustaviansk salsinteriör med förgyllda dörröverstycken, har flyttats till Röhsska museet. Den sengustavianska stilen rådde cirka 1785–1810 vilket ger en fingervisning om byggnadens ålder. I en inventering utförd av Göteborgs stadsmuseum år 1965 bedömdes husets ålder till ca 1800.

På kartan från år 1850 syns Jedeurska huset, med ett gathus och en flygel som inrymde magasin på gården. Magasinsbyggnaden på kartan är dock mindre än dagens och har ersatts av en ny år 1891. År 1872 synes det även ha funnits ett mindre uthus på gården.

Det har inte varit möjligt att avgöra hur länge byggnaden användes som bostad, men sannolikt var det kring sekelskiftet 1900 som byggnaden gjordes om till kontor. I början av 1900-talet satt Majornas pantlåne AB i huset. På 1960-talet hyste byggnaden kontor. På 1990-talet inreddes byggnaden för ateljéer.

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

Ca 1790-1810

Gathuset uppfördes.

1873

Från år 1873 finns en ritning till ytterligare en stor magasinsbyggnad på gården. Det är dock osannolikt att denna någonsin uppfördes då den inte syns på några äldre kartor från 1800-talets slut eller 1900-talets början.

1891, Ny magasinsbyggnad/flygel

Från 1891 finns ritning till en ny flygelbyggnad/magasin i två våningar samt vind in mot gården. Det framgår inte varför den tidigare flygen skulle ersättas av en ny. Flygeln från 1891 är bevarad.

Ca 1900-1930

Ritningar saknas, men sannolikt ändrades byggnadens funktion från bostad till kontor kring sekelskiftet 1900.

På fotografi från 1900 syns på gathusetets gårdsfasad att det endast fanns en entré. På ett foto från 1940-talet har denna kompletterats med ytterligare en gårdsentré, alltså någon gång mellan 1910-40.

Ca 1950-60

På ett äldre foto från sekelskiftet 1900 syns gårdsfasaden med smårutsindelade fönster. Dessa syns även på bilder från 1940-talet. Dessa är idag ersatta med tvåluftsfönster spröjsade till 3 rutor, respektive 2-luftsfönster utan spröjs. Det är oklart när fönstren byttes, men sannolikt var det kring 1950-60-tal. De två fönstren i bottenvåningen i direkt anslutning till entrén ersattes också med större fönster.

1962

I källaren inreddes ett pannrum. I bottenvåningen inreddes WC i del av ett tidigare kontor. Ett antal nya mellanväggar tillkom i anslutning till det nya WC.

1990

Yttre underhåll bl a innebärande komplettering med panel. En förrådsdel revs. Invändigt iordningställdes byggnaden för konstnärsateljéer.

Ca 2008

Omläggning av tak, uppreplat på befintligt undertak.

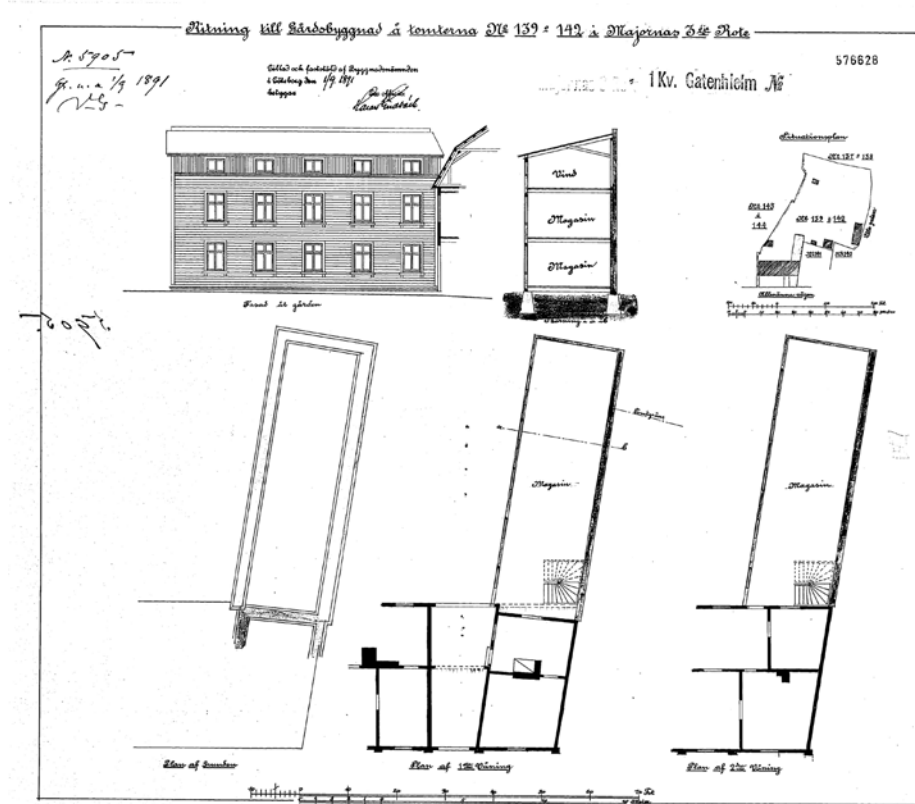
Fotografi från ca 1900. Här syns att gårdsfasaden tidigare haft småspröjsade fönster och att det ursprungligen endast fanns en entré på denna fasad (idag 2). De mindre fönstren invid entrén ersattes av större 1-luftsfönster kring 1950-60-talet. (GSM)

2014

Utvändig renovering inbegripande ommålning av fasad, renovering och utvändigt målning av fönster. Äldre rötskadad panel i takets brädbotten byttes ut (hade ej utförts vid den tidigare takomläggningen 2008). Timerreparationer av norrvägg samt takstol. Ett antal rötskadade dörrblad byttes.

Fotografi (okänt datum) som visar en interiör i Jedeurska huset. Delar av byggnaden verkar ha haft en sengustaviansk salsinteriör med bland annat vackert utformade dörröverstycken. Denna inredning är idag flyttad till Röhska museet. (GSM)

Ritningar till nytt magasin 1891 (SBK).

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett mycket högt byggnadshistoriskt och arkitekturhistoriskt värde och bär på information om såväl 1700-talets byggnadsteknik som dess arkitektoniska ideal. Gatufasadens stadsmässighet och den mindre förträddgården är ett representativt exempel på hur bebyggelsen utmed Allmänna vägen såg ut under 1700-talet. På ett pedagogiskt vis illustrerar byggnaden hur bebyggelse som låg i direkt anslutning till den fd landsvägen fick en mer arbetad utformning, medan bebyggelsen längre in i gränderna var enklare.

Gatubyggnaden är välbevarad med bland annat äldre fönster och ett tidstypiskt uttryck med en fasad klädd med profilerad locklistpanel där de utskjutande timmerknutarna framstår som pilastrar och där fönstrens gavelöverstycken bidrar till att ge byggnaden ett klassicerande uttryck. Gårdsfasaderna är något mer förändrade, men bevarar vissa äldre värdefulla detaljer. Vissa av fönstren är nyttillverkade i äldre stil, medan vissa är moderna som är dåligt anpassade till byggnadens karaktär.

Värdefulla delar och detaljer exteriört

- Den klassicerande gatufasaden i sin helhet
- Äldre locklistpanel
- Äldre spröjsade 2-luftsfönster, troligtvis 1800-tal, med valsade glas.
- Fönstrens gavelöverstycken och profilerade fönsteromfattningar
- Gårdsfasadens ursprungliga portomfattning och gavelöverstycke
- Gathusets valmade tak klätt med enkupigt lertegel

Invändigt synes planlösningen till stora delar vara förändrad och interiören präglas huvudsakligen av moderna material. Den äldre karaktären har gått förlorad och endast ett fåtal äldre detaljer är bevarade. Det rör sig om ett fåtal kakelugnar, enstaka äldre profilerade fönsterfoder och golvlister, delvis bevarade stuckfriser, äldre skurade brädgolv, kalkstensgolv samt äldre trappor. Det är av stor vikt att dessa bevarade detaljer bibehålls. Äldre bilder visar

släta väggar med listverk i sengustaviansk stil. Merparten av väggarna är idag klädda med målade skivor. I övrigt präglas interiören av ytskikt huvudsakligen från 1980–90-tal som är dåligt anpassade till husets 1700-talskaraktär.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer i interiören

Planritningarna på följande sida avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där bevarade detaljer pekas ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Rött anger rum med mycket högt kulturhistoriska värden, i huvudsak rum som är i sin helhet bevarade i ursprungligt skick vad gäller planlösning och bevarade detaljer.

Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen är intakt och rummet har flera välbevarade detaljer

Blått anger rum med visst kulturhistoriskt värde, det kan röra sig om enstaka välbevarade detaljer i ett i övrigt förändrat rum.

Rum utan färgmarkering saknar kulturhistoriskt värde.

Fotografier

Stenhuset (1906)

Allmänna vägen 4

Översiktlig beskrivning

Bostadshus i fyra våningar samt källare och vind med fasader av rödbrunt tegel i bottenvåningen och gult tegel i de övre våningarna. Teglet är hårdbränt och murat i förband med koppytan utåt. Fasaden smyckas av dekorativa ofattningar runt fönster och fönsterdörrar, solbänkar samt en rikt dekorerad frontespis av sten.

Byggnadshistoria

Byggnaden uppfördes 1906 efter ritningar av arkitekterna Åkerström och Andersson. Det uppfördes i fyra våningar samt källare och vind och gavs tids-typiska fasader i eklektiskt/klassicerande stil. I källaren fanns vedförråd och i bottenvåningen butikslokaler samt en mindre enrumslägenhet mot gården. I de övriga våningarna fanns tre tvårumslägenheter samt en mindre enrumslägenhet. Än idag fungerar bottenvåningen som butiks/restauranglokaler medan de övre våningarna utgör hyreslägenheter.

År 1946 startades Triumf Glass och de hade sina första lokaler på Allmänna vägen 4. Verksamheten finns kvar i huset än idag och i deras lokaler finns fortfarande äldre glassmaskiner bevarade.

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

1906

Byggnaden uppfördes.

1959

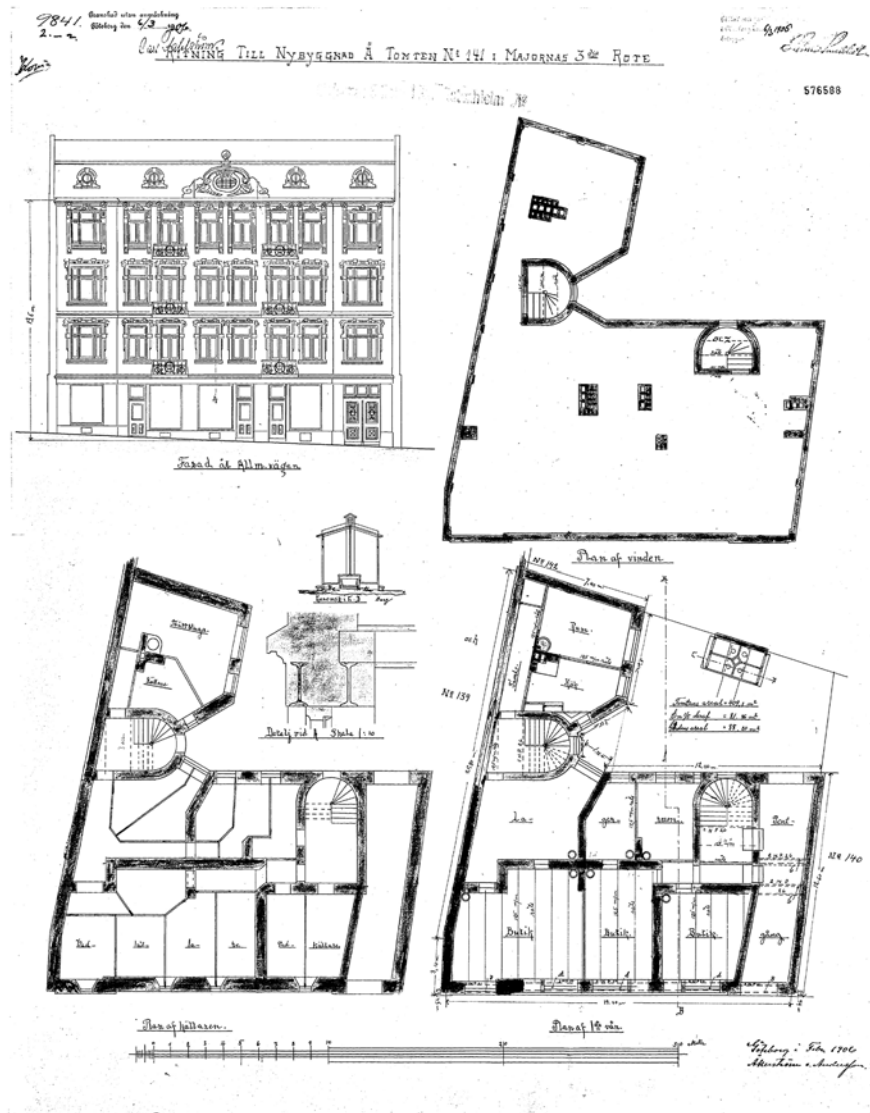
En ny öppning togs upp i gatufasaden för Triumfglass.

1988-89

Ombyggnad och inre underhåll lägenheter. En mellanvägg i bottenvåningen (i glasscafé) togs ner. WC installerades i anslutning till glasscafé. Nya WC och badrum i lägenhetsplanen. Flera av lägenheternas ytsikt är från denna renovering. Ett stort antal fönster byttes mot moderna korspostfönster.

2014

Utvändigt underhåll innebärande bland annat konservering/lagning av fasaddekor, omfogning av dåliga fasadpartier, renovering utsida fönster, fönsterdörrar och takfönster och renovering av smidesräcken till balkonger. Röttskador i takets brädbottenpanel lagades.

Originalritning från 1906. (SBK)

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett arkitekturhistoriskt värde genom sin tidstypiskt utformade fasad med flera välbevarade detaljer så som äldre fönster och fasaddekor. Den är försedd med rivningsförbud i gällande detaljplan.

Värdefulla delar i exteriören

- Naturstenssockeln
- Fasader av hårdbränt tegel i förband med kopytan utåt
- Gjutna omfattningar kring fönster, solbänkar samt en rikt dekorerad frontespis
- Äldre kopplade T-postfönster mot gatan
- Ovalt småspröjsat träfönster i frontespisen
- Ursprunglig parspegeldörr av trä med överljusfönster till portgång
- Ursprungliga smideskonsoler, balkonger

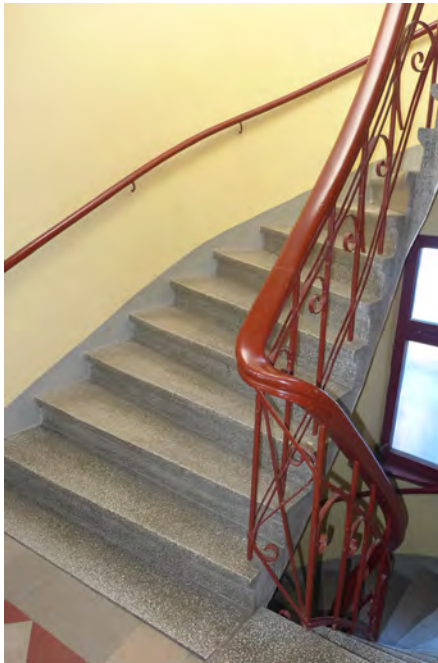
Vad gäller interiören är de två trapphusen välbevarade och av stort kulturhistoriskt värde med bland annat ursprungliga spegeldörrar och profilerade dörrfoder till lägenheterna, ursprunglig trappa och smidesräcke, ursprunglig golvbeläggning (klinker) samt tak dekorerat med stuckfriser och konsoler. Lägenheterna präglas till stora delar av moderna ytskikt och material, men det förekommer äldre och värdefulla detaljer så som ursprungliga spegeldörrar, profilerade snickerier, ett fåtal kakelugnar, vardagsrum och sovrum med stuckfriser och takrosetter samt vissa äldre lackade brädgolv och väggfasta skåp i kök.

Värdefulla delar i interiören

- Trapphusen i sin helhet
- Ursprungliga ytterdörrar
- Äldre spegeldörrblad
- Ursprungliga brädgolv
- Äldre profilerade golvlistor och dörrfoder.
- Äldre korspostfönster samt profilerade fönsterfoder och fönsterbänkar.
- Putsade tak med stuckfris och takrosett i vardagsrum och sovrum.

- Kakelugnar
- Vissa väggfasta skåp i köken

För mer detaljerad beskrivning av var dessa bevarade detaljer i interiören finns, se rumsbeskrivning i del 2.

Kullen (trol. 1770-tal) Allmänna vägen 6, Stadsäga 8060

Översiktlig beskrivning

Byggnaden Kullen ligger i korsningen Allmänna vägen/Pölgatan och består av ett antal byggnadskroppar som är timrade och har fasader av lockpanel i en gul kulör. Byggnadskropparna är sammanfogade så att de formar en liten långsmal gård. Gården har tidigare varit helt omsluten av byggnader, men idag öppnar den sig mot söder och den Jedeurska trädgården. Byggnaden fungerar dels som bostad, dels som ateljé.

Byggnadshistoria

Byggnadens exakta ålder och byggnadshistoriska utveckling har ej gått att fastställa. Av dess konstruktion samt invändiga detaljer att döma är den med största sannolikhet uppförd under 1700-talets andra hälft. I en inventering som Göteborgs stadsmuseum utförde på 1960-talet bedömdes husets ålder till 1770-tal. Mantalslängder och taxeringslängder belägger boendet på denna tomt till år 1773. På en karta från 1850 syns tre huskroppar som i stort överensstämmer med delar som existerar idag.

Enligt Christian Seefeldt, arkitekt och tidigare boende i huset, som forskat i byggnadens historia kan dock dagens byggnader bara till vissa delar höra från denna tid. På vinden i huset vid Pölgatan har någon med rödkrita skrivit året 1848 på en del av ett åstimer. Detta kan enligt Seefeldt ange vilket år som huset byggdes till med en våning.

Kullen har troligen byggts ut i flera etapper. I mitten av 1800-talet bestod komplexet av en större och en mindre byggnad mot Allmänna vägen, en större byggnad mot Pölgatan och ett gårdshus. På 1870-talet synes utseendet vara detsamma som idag med undantag av delen vid Allmänna vägen som mot öster hade en utskjutande del i två våningar där porten tidigare var belägen. Denna byggnadsdel revs på 1930-talet.

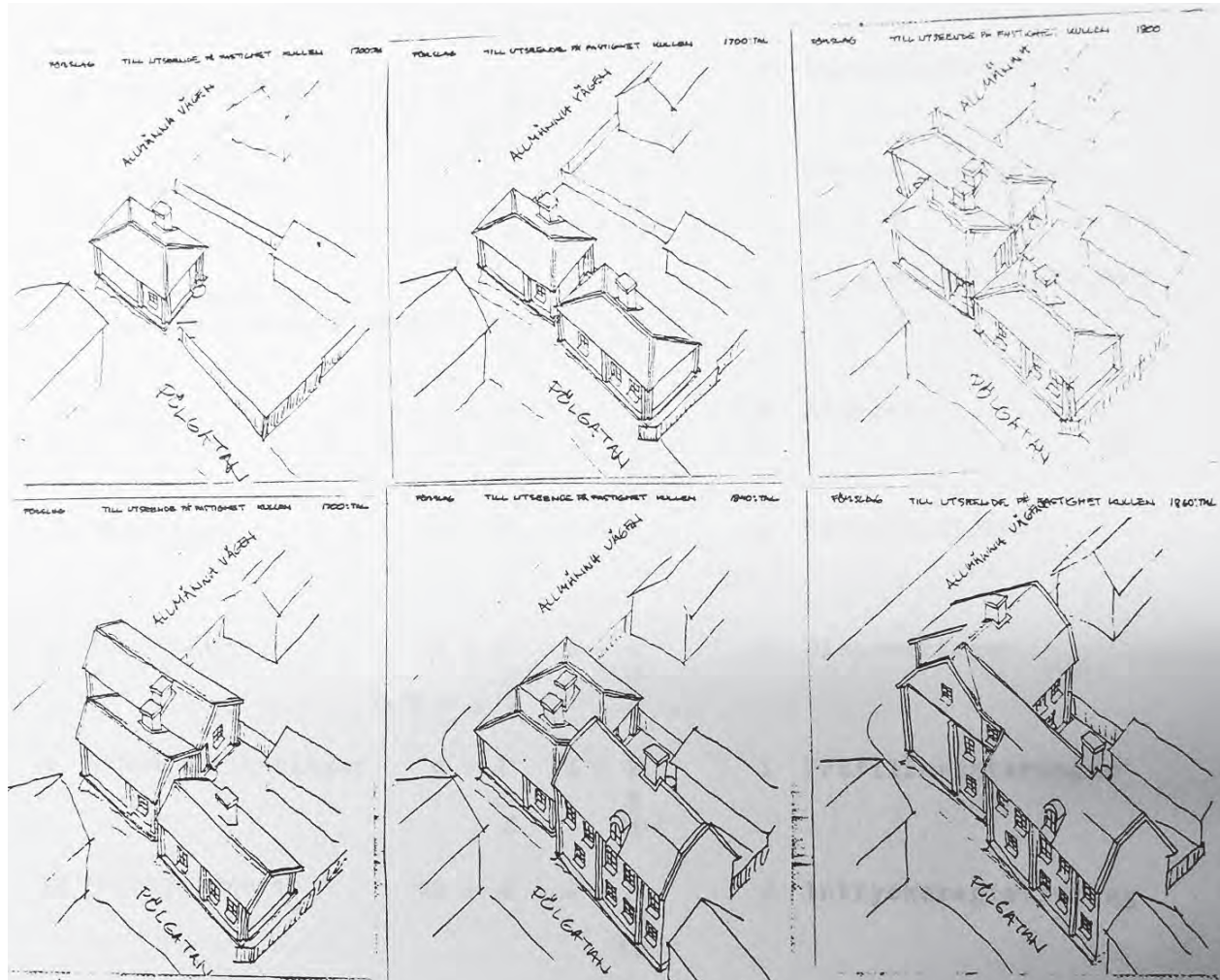
Byggnaden ska förutom bostad även ha fungerat som värdshus, i källorna omtalas Knapes värdshus "Camelion". I våning två finns också en mycket stor eldstad med en stor gjutjärnsspis som är större än som är brukligt för bostadsändamål. Kanske ingick denna som en del i värdshusverksamheten?

Inzoomad karta från 1850.

Inzoomad karta från 1880.

Christians Seefeldts hypotes över byggnadens historiska utveckling. Han menar att byggnaden från början kan ha bestått av ett mindre envåningshus mot Allmänna vägen som under såväl 1700-talet som 1800-talet byggts till samt byggts på. (Christian Seefeldts privatarkiv, Landsarkivet)

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

1770-tal

Delar av byggnaden uppfördes troligtvis på 1770-talet.

1800-tal

Eventuellt utfördes såväl tillbyggnader som påbyggnad under 1800-talet. Det finns dock inga ritningar eller andra handlingar som kan underbygga detta. Av kartor att döma tillkom ett uthus på gården kring 1880-talet. På fotografier från 1900-talets början syns på fasaden mot Allmänna vägen en utskjutande byggnadsdel i två våningar. En entré var placerad mot Pölgatan.

1930-tal

Den utskjutande byggnadsdelen mot Allmänna vägen revs på 1930-talet.

1972

Renovering och modernisering. Före renoveringen var det dass på gården, vatten fick hämtas vid vattenpump på Pölgatan och det fanns inget avlopp. Nu drogs vatten in, WC och dusch installerades, köket iordningställdes.

Då det saknas ritningar över det befintliga utseendet år 1972 (det finns endast ritningar till blivande utseende) är det svårt att fastställa exakt vad som gjordes. Av situationsplanen kan dock utläsas att den tidigare helt kringbyggda lilla gården nu hade öppnats mot Jedeurska trädgården genom att en mindre byggnadsdel i syd hade rivits. Dock oklart när så skedde.

Sannolikt var det nu som takkupan i den västra fasaden tillkom. På bottenvåningen tillkom flera nya mellanväggar och planlösningen förändrades.

Fotografi från 1914 som visar Kullen från Allmänna vägen. Här syns den utskjutande byggnadsdelen där porten tidigare var förlagd. Denna del av byggnaden revs på 1930-talet. (GSM)

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett mycket högt byggnadshistoriskt värde och bär på information om såväl 1700-talets byggnadsteknik som 1800-talets genom sina många tillbyggnader. Ombyggnaderna vittnar också om Majornas ökade befolkning och allt större behov av bostäder. Byggnaden har en mer representativ utformning än de mindre byggnaderna inne på Pölgatan och illustrerar på ett pedagogiskt sätt hur bebyggelse som låg i direkt anslutning till den fd landsvägen fick en mer arbetad utformning. Byggnaden ska därtill ha huserat en av de många krogar och vårdshus som vid 1800-talets början kantade Allmänna vägen vilken gör den än mer intressant.

Värdefulla delar i exteriören

- Gårdsmiljön i sin helhet
- Delvis bevarad äldre profilerad fasadpanel
- Naturstenhällar vid entréerna
- Äldre portar och dörrblad
- Skärmtak vid entré till lägenhet
- Spår av tidigare fönsterluckor i den västra fasaden
- Enkupigt tegel på taket

I interiören finns flera välbevarade detaljer från såväl 1700-talet som 1800-talet i form av ålderdomliga dörrfoder, spegeldörrblad, profilerade golvlister, kakelugnar mm.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer interiört

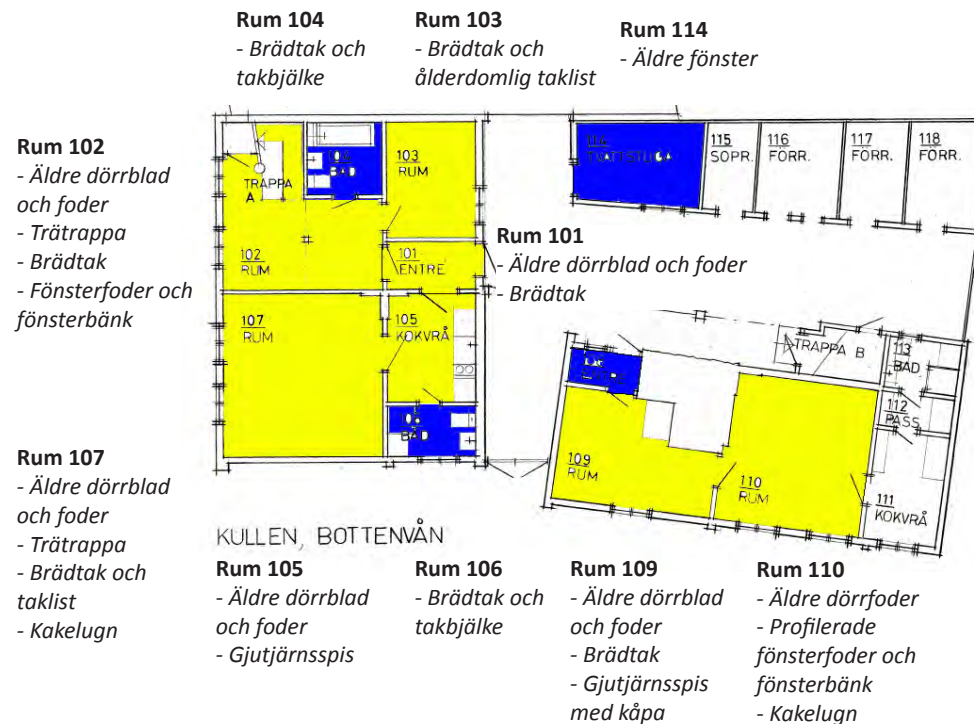
Planritningarna på denna sida avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där bevarade detaljer pekas ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen är intakt och rummet har flera välbevarade detaljer.

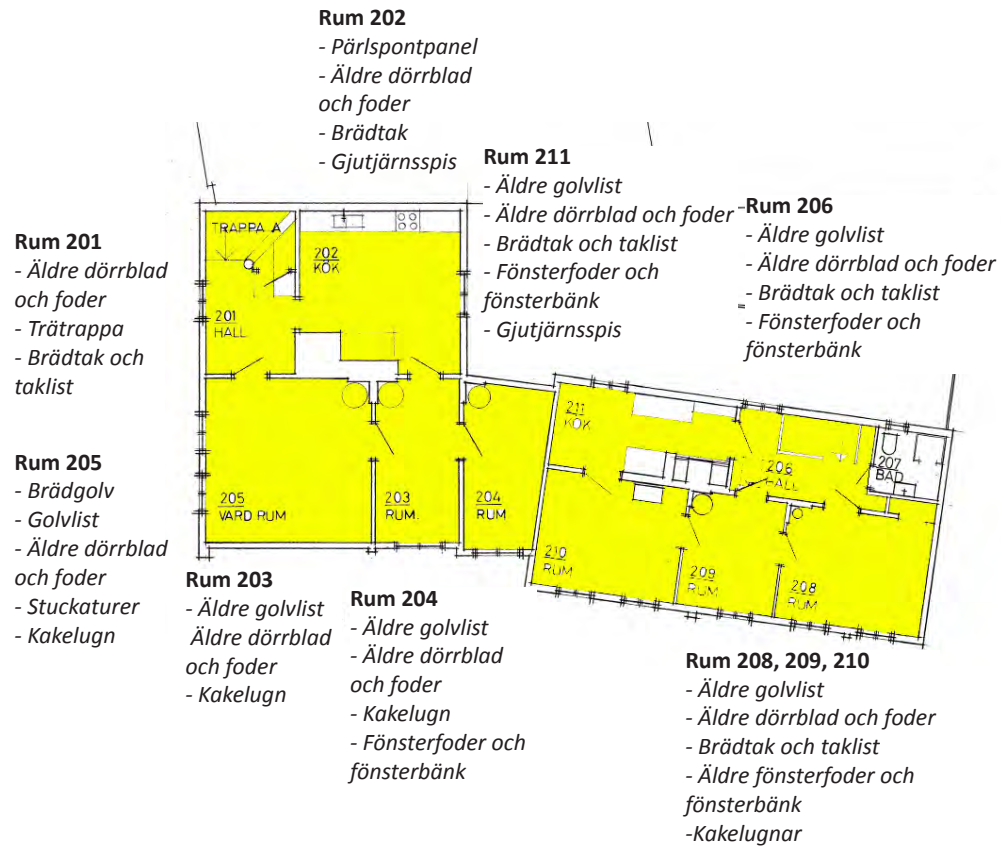
Blått anger rum med visst kulturhistoriskt värde, det kan röra sig om enstaka välbevarade detaljer i ett i övrigt förändrat rum.

Rum utan färgmarkering saknar kulturhistoriskt värde.

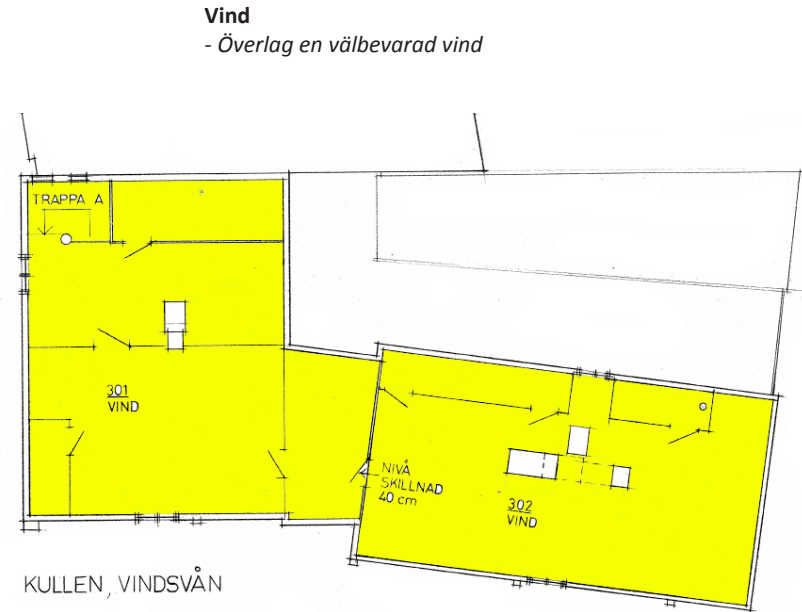
Bottenvåning

Plan 2

Vind

Hälleberget, Hus A (trol. 1770-80-tal)

Allmänna vägen 8-10, Stadsäga 8059, Majornas 3:e rote nr 127

Översiktlig beskrivning

På tomten Hälleberget, med adress Allmänna vägen 8-10, ligger två byggnader - ett gathus (hus A) och ett gårdshus (hus B). Föreliggande historiska beskrivning gäller hus A.

Byggnaden utgörs av ett timrat tvåvåningshus med vind samt delvis källare på en putsad stengrund. Fasaden är klädd med stående locklistpanel målad i en gulbeige kulör. Huvudentrén ligger idag i en svalgång förlagd till gården, men ursprungligen låg huvudentrén förlagd till Allmänna vägen. Dörren finns kvar än idag, men den ursprungliga fritrappan är borttagen. Invändigt synes planlösningen vara välbevarad och den äldre karaktären är delvis bevarad.

Hälleberget, byggnad A. Fotografi från Allmänna vägen.

Byggnadshistoria

Byggnadens exakta ålder har ej gått att fastställa. Den är sannolikt uppförd under sent 1700-tal av dess konstruktion och utseende att döma. Det saknas äldre ritningar (den äldsta är från 1969) och byggnaden syns första gången på kartan från 1850. Föreningen Gamla Masthuggspojkar (som har lokaler i byggnaden) har genom studier av jordeböcker etc. kommit fram till att en Handelsman Biörnberg ägde ett hus på tomten år 1773. Det kan mycket väl vara det befintliga gathuset som omtalas i källorna. Biörnbergs hyresgäster utgjordes av sjömän och timmermän med familjer.

Huset fungerade som bostadshus fram till år 1970 då föreningen Gamla Masthuggspojkar flyttade in i lokalerna. Det finns inga originalritningar som visar husets ursprungliga disposition och planlösning, men troligtvis har bostadshuset alltid hyst två lägenheter i bottenvåningen och två i ovanvåningen.

Enligt uppgifter från Göteborgs stadsmuseum ska de nuvarande köken ha inletts i slutet av 1800-talet. Tidigare fanns köken i en utbyggd byggnadskropp mot gården. På kartan från 1850 syns också en sådan utbyggnad. Idag saknas fönster där utbyggnaden förut fanns. Denna utbyggnad mot gården finns kvar på kartorna fram till 1910, men enligt museet ersattes köken i utbyggnaden av de befintliga köken år 1879.

Före 1930-talet hade byggnaden sin huvudentré mot gatan via en fritrappa i sten. Från förstugan innanför entrén nåddes samtliga fyra lägenheter, till övre plan via en trappa i förstugan. Idag är fritrappan riven och den inre trappan upp till övre våningen är avstängd. Husets entréer finns numera från gården genom ett utbyggt vindfång till vardera köken. Till övre plan leder en trätappa till en taktäckt veranda över vindfånget, varifrån man kommer in i lägenheternas kök. Hela denna utbyggnad är av senare datum (sannolikt 1920-30-tal).

Av äldre foton att döma har huset troligtvis varit rödfärgsmålrat under en period. Hur det ursprungligen var färgsatt har inte gått att fastställa. Ingen färgundersökning har utförts.

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

ca 1770-80

Byggnaden uppfördes troligtvis kring 1770-80-talet.

ca 1879-1910

Enligt uppgift från Göteborgs stadsmuseums inventering från 1974 ska de nuvarande fyra köken i vardera våningsplanen ha tillkommit nu. Tidigare hade huset ett kök i vardera våningen i en utbyggd byggnadskropp med mycket stora murverk, i bottenvåningen större än en bakugn.

ca 1920-tal

Ett tidigare utvändigt trapphus/vindfång mot gården ersattes kring 1920-talet av dagens utvändiga trappa. Sannolikt var det även nu som fritrappan mot gatan togs bort och den fd huvudentrén sattes igen. I samband med detta stängdes en inre trappa av.

1969

WC installerades i bottenvåningen och på plan 2 i anslutning till trapphuset. Vid en inventering år 2014 synes dock WC dörrarna vara från 1920-30-talet varför det sannolikt redan då fanns WC i huset, som år 1969 byggdes om.

1970

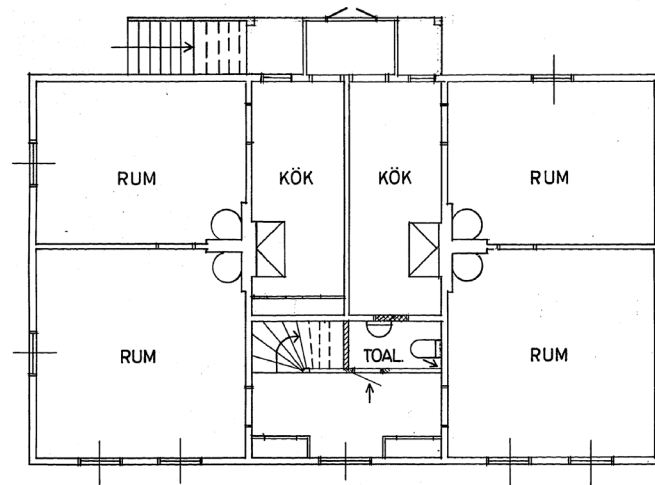
Föreningen Gamla Masthuggspojkar flyttade in i lokalerna.

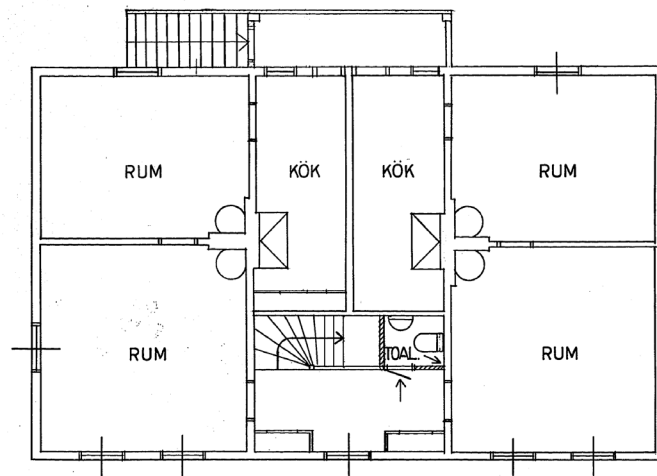
Hälleberget, byggnad A. Huvudfasaden mot Allmänna vägen år 1910 med den tidigare fritrappan. (GSM)

Hälleberget, byggnad A. Gårdsfasaden, troligtvis 1910-20-tal. Här syns det äldre trapphuset mot gården med en annan utformning än dagens. Huset till vänster revs under 1900-talets första hälft. (GSM)

BOTTENVÅNING

VÅNING 1 TR. UPP

Ombyggnadsritningar från 1969. Detta är de första ritningarna över huset som funnits inom ramen för denna studie. Här syns de fyra lägenheterna med var sitt kök.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett mycket högt byggnadshistoriskt värde och bär på information om 1700-talets byggnadsteknik. Tillsammans med övriga 1700-talsbyggnader inom reservatet utgör den också en viktig del i Majornas äldre historia.

Exteriören är relativt välbevarad med panel och inbrädade utknutar samt äldre ytterdörr mot gatan med dekorativ dörromfattning från 1700-talet. Byggnaden är utformat som ett representativt gatuhus med vackert utformad huvudentré och på ett pedagogiskt vis illustrerar den hur bebyggelse som låg i direkt anslutning till den fd landsvägen fick en mer arbetad utformning, medan bebyggelsen längre in i gränderna var enklare.

Värdefulla delar och detaljer exteriört:

- Panel med inbrädade knutar
- Äldre ytterdörr samt överljusfönster med vackert utformad omfattning
- Äldre bräddörrar till källaren
- Äldre fönster med vinkelbeslag och valsade fönster, troligtvis 1800-tal
- Sadeltak med enkupigt tegel

Att husets ursprungliga fritrappa saknas minskar till viss del förståelsen för och bilden av husets äldre funktion. Men invändigt gör planlösningen att det än idag är möjligt att förstå att det tidigare hyst fyra lägenheter. Planlösningen är därför mycket viktig att värna. I interiören finns också flera välbevarade detaljer, huvudsakligen från 1800-talet, men även från 1700-talet. Det rör sig om spegeldörrar från 1700-talet med platta pepparkaksbeslag, spegeldörrar från 1800-talet, profilerade dörr- och fönsterfoder, äldre kakelugnar mm. Det är centralt för byggnadens kulturhistoriska värde att dessa värdefulla detaljer och detaljer bevaras och hanteras varsamt.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer

Planritningarna på denna och följande sida avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där äldre bevarade detaljer pekas ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Rött anger rum med mycket högt kulturhistoriska värden, i huvudsak rum som är i sin helhet bevarade i ursprungligt skick vad gäller planlösning och bevarade detaljer. Planlösningen i föreliggande byggnad är relativt välbevarad i båda våningsplanen (köken tillkom år 1869).

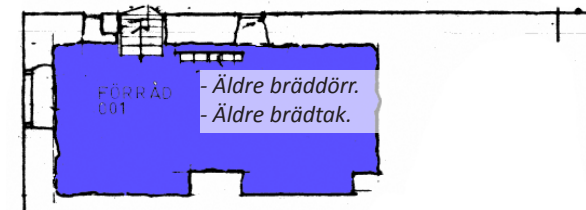
Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen till stora delar är intakt och rummet har flera välbevarade detaljer.

I rum med värdestatus röd och gul är det av stor vikt att planlösningen inte förändras och att äldre delar och detaljer som pekas ut på planritningarna bevaras och hanteras varsamt.

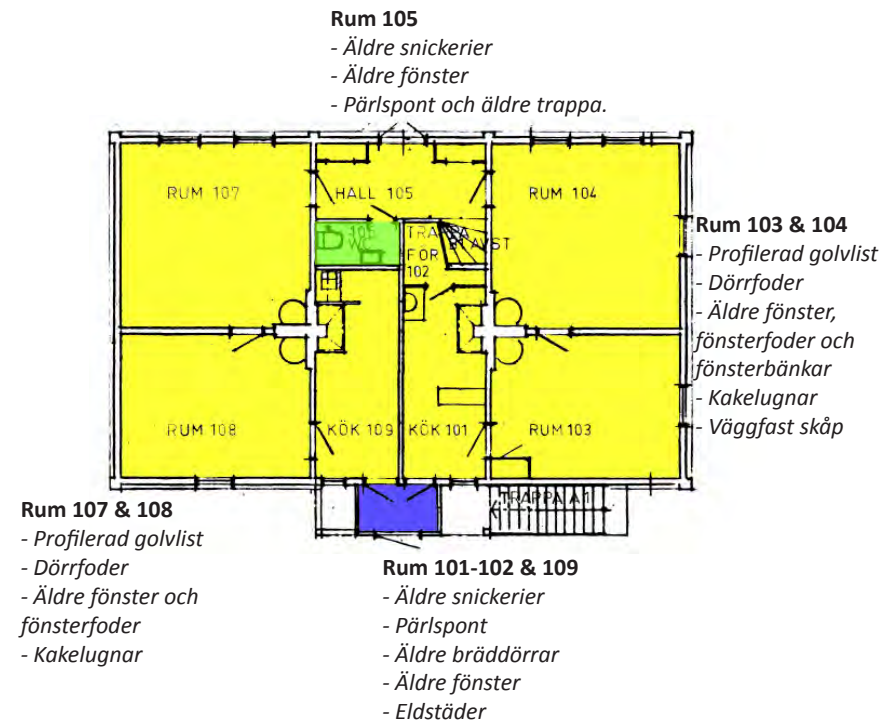
Blått anger rum med visst kulturhistoriskt värde, det kan röra sig om enstaka välbevarade detaljer i ett i övrigt förändrat rum.

Rum utan färgmarkering saknar kulturhistoriskt värde.

Källaren

Bottenvåning

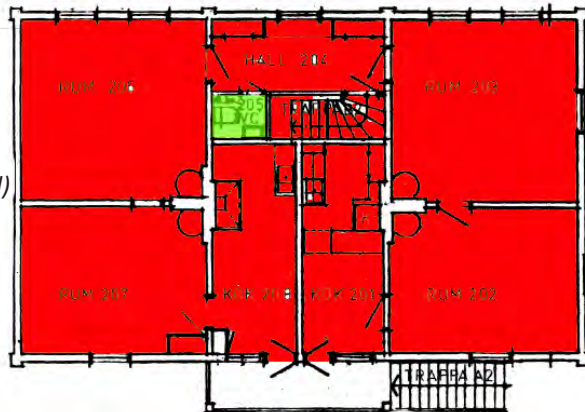
Ovanvåning

Rum 204

Golvlist, äldre dörrblad och dörrfoder,
äldre fönster, fönsterfoder och
fönsterbänkar samt äldre brädtak,
väggfast skåp och äldre trappräcke.

Rum 206 & 207

- Äldre golvlist
- Äldre dörrblad (1700- och 1800-tal)
- Äldre dörrfoder
- Äldre fönster och fönsterfoder
- Kakelugar
- Väggfast skåp

Rum 202 & 203

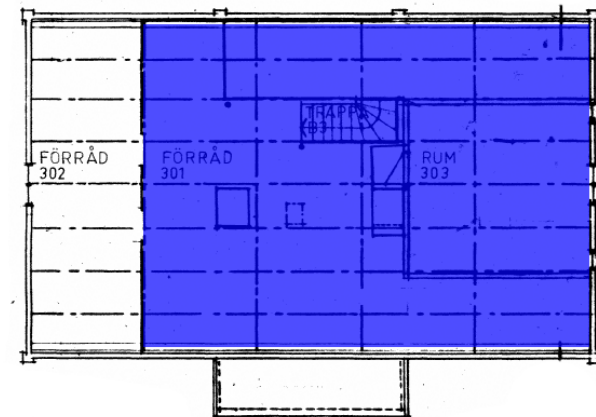
- Bräddgolv och golvlist
- Dörrfoder
- Äldre fönster, fönsterfoder och fönsterbänkar
- Kakelugnar

Rum 201 & 208

- Äldre dörrblad (1700-tal)
- Äldre dörrfoder
- Golvlist
- Äldre fönster och fönsterfoder
- Eldstäder och gjutjärnsspisar
- Äldre väggfasta skåp

Vind

Överlag en välbevarad vind med delvis äldre bräddgolv, äldre synliga takbjälkar, äldre trätrappa, äldre bräddörrar mm.

Hälleberget, Hus B (trol. 1760-tal)

Allmänna vägen 8-10, Stadsåga 8059, Majornas 3:e rote nr 128

På tomten Hälleberget, med adress Allmänna vägen 8-10, ligger två byggnader - ett gathus (hus A) och ett gårdshus (hus B). Föreliggande historiska beskrivning gäller hus B.

Hus B är uppfört i en våning samt vind. Det består av två sammanbyggda hus. Det södra är en knuttimrad byggnad innehållande kök och stuga, det norra är ett stolphus (uthus). Fasaderna är klädda med stående lockpanel målade i faluröd kulör.

Byggnadshistoria

Byggnadens timrade del är sannolikt något äldre än gathuset, hus A på samma tomt, av dess konstruktion och utformning att döma. Denna del av byggnaden har tidigare fungerat som bostad med ett rum och kök. Den norra delen av byggnaden är troligtvis tillbyggd under 1800-talets första hälft och har fungerat som uthus.

Byggnaden kan ha fungerat som krog under en tid. I boken *"Göteborg för 100 år sedan"* från 1898 skrev Fredrik Åkerblom: *"Idag åt jag middag på ett ställe vid Vikens salteri som kallas för Hälleberget, stället är bara en krog vars ägare också har en slags salubod, där även livsmedel säljes."* Det har dock inte med säkerhet kunnat avgöras om det är detta hus som Åkerblom avsåg. Idag hyser byggnaden konstnärsateljéer samt förråd.

Byggnaden syns med sin nuvarande utbredning på kartan från 1850. Äldre ritningar saknas helt.

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

ca 1760-tal

Den knuttimrade delen av huset uppfördes.

1800-1850

Gårdshuset byggdes sannolikt till med en länga med stolpverkskonstruktion någon gång under 1800-talets första hälft.

1981

Underhållsåtgärder. Byggnaden iordningställdes som föreningslokal.

2014

Utvändigt underhåll bland annat innebärande att rötskadad fasadpanel byttes, fasadmålning, fönsterrenovering, omläggning av tak mm.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett mycket högt byggnadshistoriskt värde och bär på information om 1700-talets byggnadsteknik. Exteriören är relativt välbevarad och illustrerar på ett pedagogiskt vis hur bebyggelsen längre in i gränderna gavs en enklare utformning än gathusen mot Allmänna vägen.

Värdefulla delar och detaljer exteriört:

- Vankantad lockpanel
- Äldre fönsterluckor
- Äldre bräddörrar med bandgångjärn
- Sadeltak klätt med enkupigt lertegel

Interiört finns flera välbevarade detaljer. I synnerhet i den äldre knuttimmrade delen. Bland annat en äldre trappa med dekorativt utformad trappspindel, äldre dörrblad och snickerier. Då samtliga mellanväggar i den äldre delen är timrade är sannolikt planlösningen intakt.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer interiört

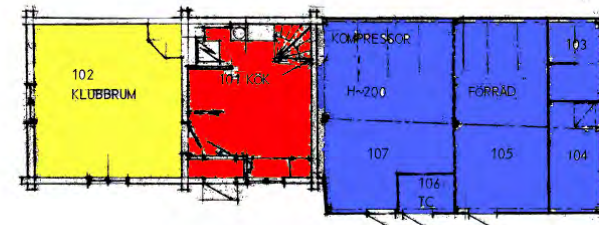
Planritningarna till höger avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där bevarade detaljer pekas ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Rött anger rum med mycket högt kulturhistoriska värden, i huvudsak rum som är i sin helhet bevarade i ursprungligt skick vad gäller planlösning och bevarade detaljer.

Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen är intakt och rummet har flera välbevarade detaljer. Planlösningen i föreliggande byggnad är, om inte ursprunglig, äldre och välbevarad. I rum med värdestatus gul är det därför av stor vikt att planlösningen inte förändras och att äldre delar och detaljer som pekas ut bevaras och hanteras varsamt.

Blått anger rum med visst kulturhistoriskt värde, det kan röra sig om enstaka välbevarade detaljer i ett i övrigt förändrat rum.

Bottenvåning

Rum 102

- Äldre golvlister
- Äldre dörrblad och dörrfoder
- Äldre fönsterfoder
- Putsad murstock

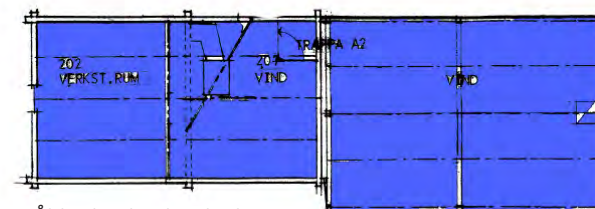
Rum 101

- Äldre golvlister
- Pärlspont
- Äldre dörrblad och dörrfoder
- Äldre trätrappa med vackert utformad trappspindel

Rum 103-107

- Överlag välbevarat förrådsutrymme

Vind

- Älderdomligt brädgolv
- Äldre takstol

Frigga (trol. 1770-80-tal)

Pölgatan 5, Stadsäga 8062, Majornas 3:e rote nr 129

Översiktlig beskrivning

Frigga är beläget vid mitten av Pölgatan, mitt inne i reservatet. Huset består av ett timrat envånings bostadshus med panelklädd fasad och brädinklädda knutar och valmat tak, uppfört på en murad stengrund. Ytterdörr mot gatan med fiskbensmönstrade brädor är troligtvis ursprunglig. Frigga har i en välbevarad exteriör, medan interiören till stora delar präglas av moderna material.

Byggnadshistoria

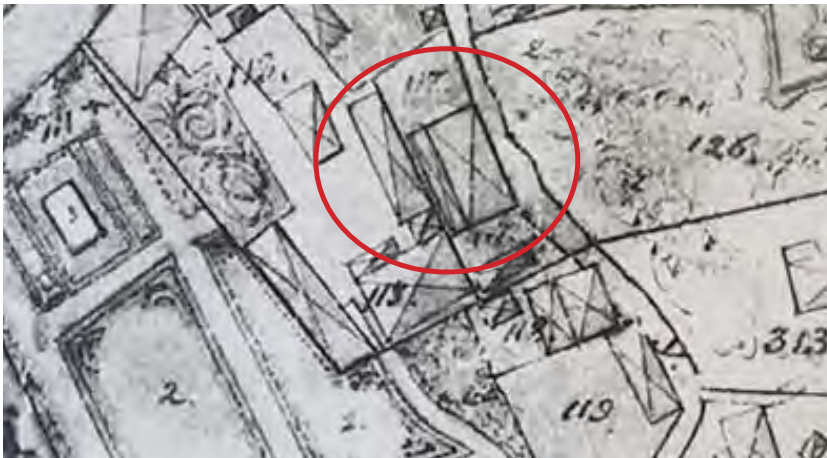
Frigga är sannolikt uppförd under 1700-talets andra hälft, men byggnadens exakta ålder har ej gått att fastställa. Enligt uppgifter från Föreningen Gamla Majrabbar (som studerat jordeboken och husförhörslängder) återfinns den första namngivna personen i stugan år 1778 – en And. Pettersson. Byggnadens utformning och konstruktion tyder också på att byggnaden troligtvis är uppförd under slutet av 1700-talet.

På kartan från 1850 syns Frigga med en långsmal utbyggnad mot grannhuset Gloriana (dock ej sammanbyggd). Av denna utbyggnad är idag endast det södra partiet kvar. Sannolikt var detta någon typ av uthus. På kartorna från 1872 och 1876 syns en U-formad byggnad på tomten. Sannolikt hade alltså den mittersta sektionen av utbyggnaden mot Gloriana tagits ner. År 1880 har byggnaden det utseende den har idag som en rektangulär byggnadskropp med endast en mindre utbyggnad mot Gloriana.

Takkupan mot Pölgatan är senare tillkommen, men det är oklart när den byggdes. Den syns på ett fotografi från 1906 och bör alltså ha tillkommit under 1800-talet.

Genom studier av husförhörslängder har Föreningen Gamla Majrabbar kunnat fastställa vilka som bott i huset. I husförhörslängderna framgår det att det år 1868 bor en änka vid namn Anna Christina Andersson här med sina sönder, samt handelsbokhållaren Matias Emil med dottern Hilda Olivia. Byggnadens synes alltså ha innehållit flera lägenheter. Kring sekelskiftet 1800-1900 ska segelsömmaren Jonas Andersson stått som ägare av huset.

År 1943 slutade byggnaden att fungera som bostad och iordningställdes istället som föreningslokal.

Inzoomad del av kartan från 1850, huset Frigga markerat med röd cirkel. Här syns en långsmal utbyggnad på husets baksida.

Inzoomad del av kartan från 1880, huset Frigga markerat med röd cirkel. Här syns hur endast en del av utbyggnaden på baksidan finns kvar.

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

ca 1770-80

Byggnaden uppfördes troligtvis kring denna tid. I slutet av 1700-talet eller början av 1800-talet tillkom troligtvis en utbyggnad mot söder för ett uthus.

ca 1870

Det mittersta partiet av en utbyggnad mot Söderlingska parken rivs.

1880-tal

Ytterligare en del av en utbyggnad mot Söderlingska trädgården rivs.

1943

I Kulturminnesföreningen Gathenhielms styrelseberättelse från år 1943 kan vi läsa att Frigga blivit föremål för restaurering. Här framgår i en skrivelse till föreningen hade fastighetskontoret anhållit om ett yttrande ang. huruvida föreningen hade något att erinra mot att byggnaden förhyrdes till ordenssällskapet T.B. Man meddelade att man inte hade något att erinra under förutsättning att följande iaktogs:

1. Exteriören bör bibehållas i sitt ursprungliga skick.
2. Eventuella ändringar inomhus ska utföras så pietetsfullt som möjligt. Sålunda bör den i köket befintliga bakugnen bibehållas.

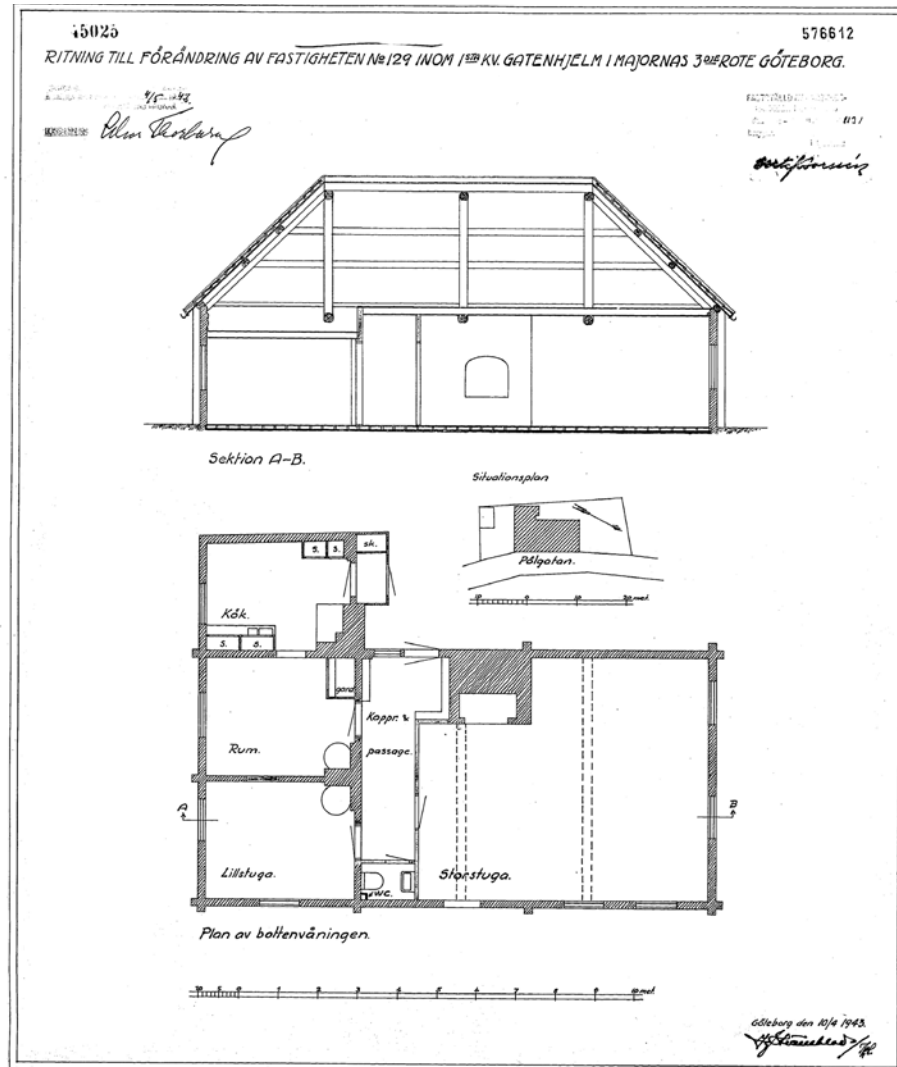
Porten mot Pölgatan sattes igen. Nytt trägolv lades in i bottenplanet. Inredning av WC och värmeledning. Samtidigt ordnades en samlingslokal i bottenvåningen och vinden inreddes till styrelserum och arkiv.

2005

Ett RVC inreddes i uthuslängan.

2014

Utvändigt underhåll bland annat innebärande utbyte av fukt- och rötskadat virke i fasad, ommålning, renovering utsida fönster samt översyn av tegeltak.

Ombyggnadsritning från år 1943. Detta är den äldsta ritningen vi funnit, och det är därför svårt att avgöra vilka förändringar som gjordes vad gäller planlösningen. (SBK)

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett mycket högt byggnadshistoriskt värde och bär på information om 1700-talets byggnadsteknik och arkitektoniska ideal. Byggnaden har exteriört en välbevarad 1700-talskaraktär med sitt valmade tak, inbrådade knutar, höga skorstenar, ursprunglig ytterdörr och fönsterluckor. Den har endast genomgått ett fåtal exteriöra förändringar under årens lopp.

Värdefulla delar och detaljer i exteriören

- Äldre, spröjsade, tvåluftsfönster med smidda järnbeslag från 1700-talet.
- Dubbla fönsterluckor av trä med svarta smidesgångjärn.
- Pardörr av trä från 1700-talet mot gatan, med fiskbenspanel samt profilerad dörrromfattning i klassicerande stil
- Valmat tak klätt med enkupigt lertegel.
- Höga murade och putsade skorstenar med kröningssten av natursten.

Invändigt har sannolikt planlösningen förändrats och interiören präglas till stora delar av 1940-talets ombyggnad, vilken material- och stilmässigt synes utförd med liten hänsyn till husets 1700-talskaraktär. Endast den fd storstugan med synliga takbjälkar och iordningställt murverk ger ett robust uttryck. I övrigt förekommer ett fåtal bevarade äldre detaljer, huvudsakligen från 1800-talet i form av enstaka helfranska dörrblad och en äldre bakugn (1700-tal).

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer interiört

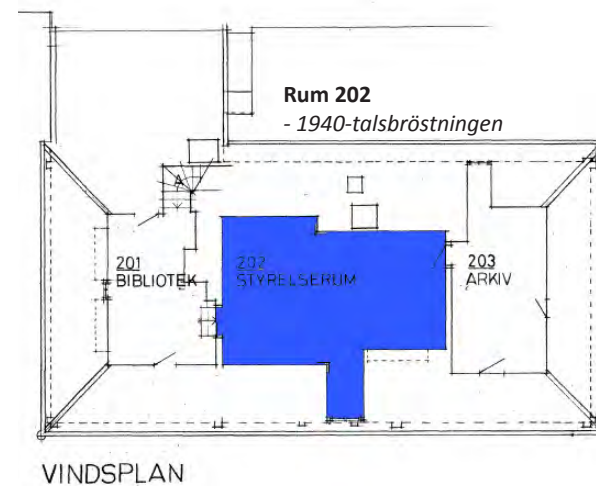
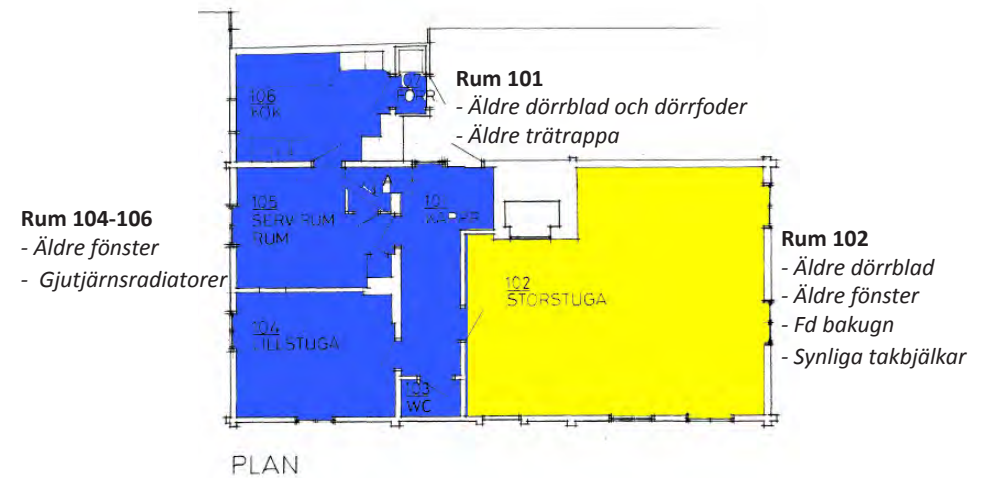
Planritningarna följande sida avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där bevarade detaljer pekats ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Rött anger rum med mycket högt kulturhistoriska värden, i huvudsak rum som är i sin helhet bevarade i ursprungligt skick vad gäller planlösning och bevarade detaljer.

Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen är intakt och rummet har flera välbevarade detaljer

Blått anger rum med visst kulturhistoriskt värde, det kan röra sig om enstaka välbevarade detaljer i ett i övrigt förändrat rum.

Rum utan färgmarkering saknar kulturhistoriskt värde.

Fotografier

Gilgal (trol. 1760-tal)

Pölgatan 7, Stadsäga 8063, Majornas 3:e rote

Översiktlig beskrivning

Gilgal är placerat vid Pölgatan, i direkt anslutning till husen Frigga och Gavanna. Det är ett timrat envåningshus med inredd vind från 1700-talet med en senare tillkommen flygelbyggnad (troligtvis 1700-tal), förstuga (1800-tal) samt utbyggnad för vedbod (1900-tal). Huset består av en inre knuttimrad del (kök och stuga). Längs Pölgatan finns en långsmal förstuga med bislag. Fasaderna är klädda med äldre vankantad lockpanel i varierande bredder. Taket har oregelbunden form och är belagt med enkupigt lertegel. Till fastigheten hör ett mindre uthus innehållande bl a verktygsförråd. Det är sammanbyggt med Friggas uthus under ett något lägre tegeltak. Byggnaden används fortfarande som bostad. Invändigt är takhöjden mycket låg och den äldre karaktären är delvis bevarad.

Byggnadshistoria

Byggnadens äldsta del, rum 102 och 103 (stuga och kök), är från 1700-talet och även i rum 104 finns flera ålderdomliga detaljer från 1700-talet som indikerar att denna flygelbyggnad också är 1700-tal. Byggnadens exakta ålder har dock ej gått att fastställa. Huset omnämns av tradition som resevatets äldsta, vilket dock inte kunnat fastställas inom ramen för denna vård- och underhållsplan. Även Göteborgs stadsmuseum har vid sin inventering 1972 gjort bedömningen att detta är områdets äldsta byggnad. Enligt uppgifter från Föreningen Gamla Majgrabbar (som studerat jordeboken och husförhörslängder) återfinns den första namngivna personen i stugan år 1763 - timmermannen Christian Börjesson och en Jonas Hallberg som under 25 års tid ska ha bott i torpstugan.

Stugan är tillbyggd vid flera tillfällen. Den mindre delen av byggnaden med kök och rum utgör en sk enkelstuga och utgör alltså den ursprungliga delen. Förstugan (rum 101) samt flygeln (rum 104) och vedboden (rum 105-106) är alltså senare tillkomna. På 1850 års karta syns huset i ungefär nuvarande planstorlek. Kartorna från 1870–80-talet är mycket schematiska och det är svårt att avgöra om några förändringar skett. Eventuellt var det kring 1880-talet som byggnaden försågs med en förstuga mot gatan. Utvändigt finns idag två portar till förstugan, varav en är igensatt från insidan. Möjligtvis indikerar de två entréerna att byggnaden varit uppdelad i två lägenheter.

Jämför man kartan från 1921 med dagens byggnad framkommer också att huset har byggts ut efter 1921, mot nordväst med en vedbod. De första ritningarna på huset är ombyggnadsritningar från år 1975 då WC och bad installerades i den tidigare vedboden.

Genom studier av husförhörslängder och jordeboken har Föreningen Gamla Majgrabbar kunnat fastställa vilka som bott i huset. År 1779 ska repslagaren Lars Olsson ha bott här. År 1864 förvärvades huset och tomten av orgelbyggaren J N Söderling. År 1865 upptogs följande personer i husförhörslängden: Skoarbetaren Bernhard Olsson, hustrun Anna Christina med sönerna Carl Birger och Johan Edward och som andra familj timmermannen Petter Andersson med hustrun och 5 söner. Det torde alltså ha varit trångbott!

Den 31 januari år 1939 tillfrågades Kulturminnesföreningen Gathenhielm om den var villig att ansvara för den lilla fastigheten Gilgal. Styrelsen svarade positivt under förutsättning att avgift inte skulle avgå. Man önskade dessutom en kontraktstid på 12 år för att säkra amortering av de 3000 kronor som renoveringen var beräknad till. Huset fungerar än idag som bostad.

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

ca 1700-talets mitt

En liten enkelstuga med ett rum och kök uppfördes.

ca 1700-talets slut

Gilgal byggdes troligtvis till med en flygelbyggnad mot baksidan vid 1700-talets slut.

ca 1850-1880

En förstuga mot gatan byggdes till med en stolpkonstruktion utan isolering.

ca 1920-30

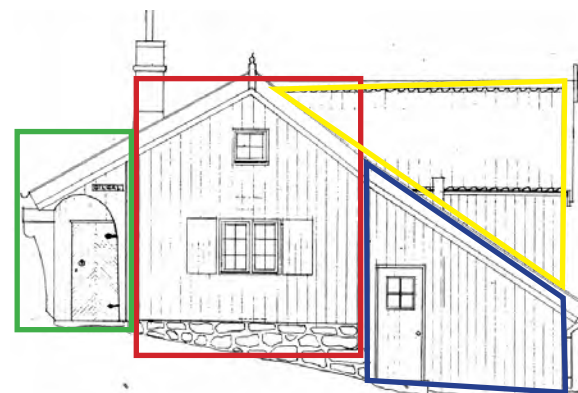
En vedbod byggdes till mot den nordvästra fasaden.

1939

Kulturminnesföreningen Gathenhielm tog över förvaltningen av byggnaden. Sannolikt utfördes någon typ av renovering.

1975

Installation av WC, bad och tvättstuga i fd vedbod samt förbättring av golv och ytterväggsisolering. Bostadslägenheten reparerades och moderniserades.

Gilgal, fasad mot nordväst. Rött markerar byggnadens äldsta del, troligtvis 1760-tal. Gult markerar nästa utbyggnadsfas, troligtvis i slutet av 1700-talet. Rött markerar den under 1800-talet utbyggda förstugan och blått den under 1900-talet utbyggda vedboden.

2014

Utvändigt underhåll bland annat innebärande utbyte av fukt- och rötskadat virke i fasad, ommålning, renovering utsida av fönster samt omläggning av tak.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett mycket högt byggnadshistoriskt värde och bär på information om såväl 1700-talets byggnadsteknik som 1800-talets genom sina många tillbyggnader. Ombyggnaderna vittnar också om Majornas ökade befolkning och behov av bostäder. På ett pedagogiskt vis illustrerar byggnaden också hur bebyggelse som låg inne i gränderna fick en avsevärt enklare utformning än de mer ståndsmässiga byggnaderna längs Allmänna vägen. Exteriören har en ålderdomlig karaktär och bidrar starkt till områdets helhetskaraktär.

Värdefulla delar i exteriören

- Vankantad lockpanel
- Ytterdörrar i form av bräddörrar med fiskbenspanel.
- Ytterportarnas bislag samt omfattningar.
- Sadeltak klätt med enkupigt lertegel
- Murade och putsade skorstenar med kröningssten av natursten.

I interiören finns flera välbevarade detaljer från såväl 1700-talet som 1800-talet i form av halvfranska spegeldörrblad med smidda pepparkaksbeslag, brädtak med ålderdomliga taklister, kakelugnar mm.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer interiört

Planritningarna på till höger avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där bevarade detaljer pekats ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Rött anger rum med mycket högt kulturhistoriska värden, i huvudsak rum som är i sin helhet bevarade i ursprungligt skick vad gäller planlösning och bevarade detaljer. I Gilgals fall rör det sig om en välbevarad planlösning samt flera ålderdomliga detaljer från 1700-talet. Rum med värdestatus röd är mycket känsliga för förändringar.

Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen är intakt och rummet har flera välbevarade detaljer. I rum med värdestatus gul är det av stor vikt att planlösningen inte förändras och att äldre delar och detaljer som pekats ut på planritningarna bevaras och hanteras varsamt.

Rum utan färgmarkering saknar kulturhistoriskt värde.

Bottenvåning

Rum 103

- Äldre brädgolv
- Dörrblad från 1700-talet
- Äldre profilerade golvlister och dörrfoder
- Brädtak med ålderdomlig taklist
- Äldre spis, spiskåpa och väggfast skåp

Rum 101

- Äldre dörrblad
- Profilerad golvlister

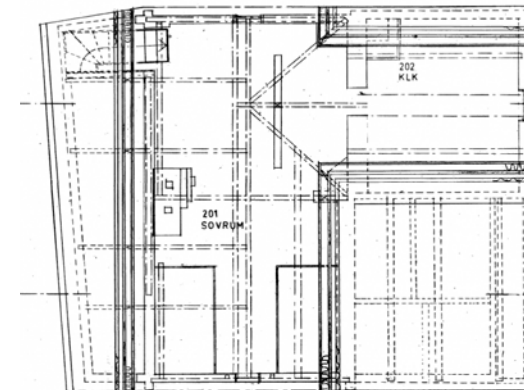
Rum 102

- Äldre profilerad golvlister
- Profilerade dörrfoder
- Brädtak med ålderdomlig taklist
- Kakelugn

Rum 104

- Äldre brädgolv
- Dörrblad från 1700-talet
- Äldre profilerad golvlister
- Profilerade dörrfoder
- Brädtak med ålderdomlig taklist
- Kakelugn

Vind

Fotografier

Gavanna (trol. 1770-tal)

Pölgatan 9, Stadsäga 8064, Majornas 3:e rote nr 131

Översiktlig beskrivning

Gavanna ligger på Pölgatan, ihopbyggt med huset Gilgal. Det består av ett timrat envåningshus med sadeltak, delvis inredd vind. Byggnaden har 1700-talskaraktär med grov och rödfärgsmålade vankantade lockpanel, inbräddade knutar, ytterdörr klädd med snedställd panel, ett stort spiskomplex invändigt mm. Till fastigheten hör ett mindre uthus innehållande bl a verktygsförråd samt en större trädgård med planteringar och uteplatser. På tomten ligger även den sk Bäckska Paviljongen (se separat beskrivning). Invändigt är rumshöjden mycket låg (ca 1,9 meter) och det finns flera välbevarade detaljer.

Byggnadshistoria

Gavanna, som också kallats "Knaperska huset" (troligen efter en fru Knapé) är sannolikt uppfört under 1770-talet. Byggnadens exakta ålder har dock ej gått att fastställa. Enligt uppgifter från Föreningen Gamla Majrabbar (som studerat jordeboken och husförhörlängder) återfinns den första namngivna personen i stugan år 1773 - sjömannen Magnus Nüman med hustrun Anna Christina. Första gången byggnaden syns på en karta är år 1850, då med sin nuvarande utbredning och storlek. Byggnaden synes inte ha genomgått några utvändiga om- eller tillbyggnader sedan 1850-talet.

Enligt uppgift från Föreningen gamla Majrabbar stod år 1868 änkan Britta Wennerberg som innehavare av fastigheten. Samma person visar sig också vara ägare till flera andra torpställen i omgivningen. Därefter står orgelbyggare Söderling som ägare till stugan (gift med Britta Wennerbergs dotter Laura Beata). Under årens lopp har många olika människor bott i huset, timmermän, klampare, änkor, pigor, orgelbyggare, arbetare, styrmän och skomakare.

Enligt uppgift ska det ha spelats teater i Gavanna. Den från Dramaten och Hollywood kände skådespelaren och majpojken Lars Hansson, började sin karriär i stugan. Pjäser som "Ett resande teatersällskap" och "Den förgyllda lergöken" lär ha uppförts här.

År 1905 köptes fastigheten av ingenjör Henrik Pripp. Sedan 1914 har Gavanna ägts av Göteborgs Stad, sedan 1991 genom Higab. Hyresgästen har varit densamma sedan 1957, Föreningen Gamla Majrabbar som nyttjar huset för sin föreningsverksamhet.

Kronologi

I stadens arkiv finns inga bygglovhandlingar som tyder på större bygglovspliktiga åtgärder i huset. I samband med tillblivelsen av kulturresevatet i slutet av 1930-talet samt i samband med att Föreningen Gamla Majrabbar flyttade in år 1957 genomfördes dock sannolikt någon typ av upprustning.

2014

Utvändigt underhåll bland annat innebärande utbyte av fukt- och rötskadat virke i fasad, ommålning, fönsterrenovering samt omläggning av tak.

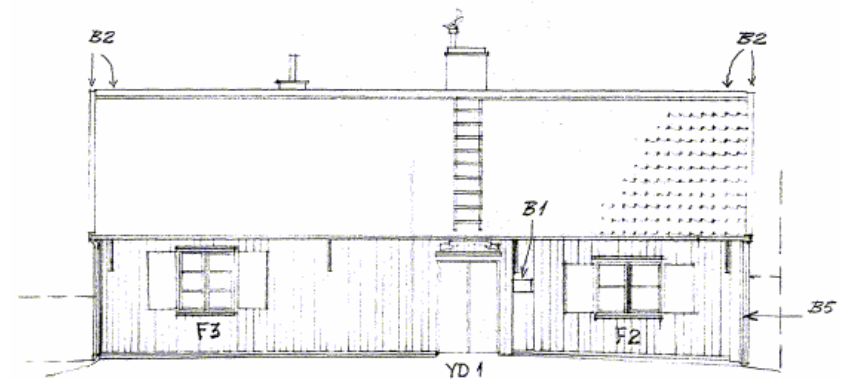
Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett mycket högt byggnadshistoriskt värde och bär på information om 1700-talets byggnadsteknik. Exteriören är relativt välbevarad med vankantad panel, fönsterluckor mm och synes inte ha genomgått några större ombyggnader. På ett pedagogiskt vis illustrerar byggnaden också hur bebyggelse som låg inne i gränderna fick en avsevärt mycket enklare utformning än de mer ståndsmässiga byggnaderna längs Allmänna vägen.

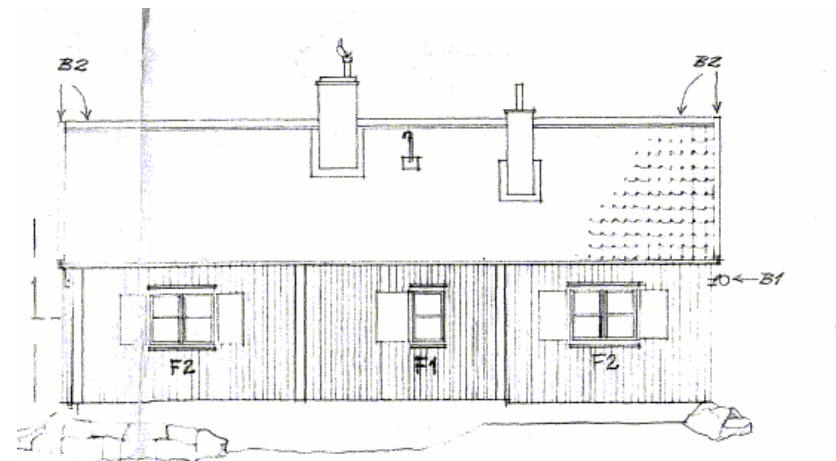
Värdefulla delar och detaljer i exteriören

- Vankantad lockpanel
- Äldre fönster med hörnbeslag och fönsterluckor
- Sadeltak klätt med enkupigt lertegel
- Murade och putsade skorstenar

I interiören finns flera välbevarade detaljer från såväl 1700-talet som 1800-talet i form av halvfranska spegeldörrblad med smidda pepparkaksbeslag, bräddtak, profilerade golvlister och dörrfoder från 1800-talet, kakelugnar och en större bakugn. Det är av stor vikt att dessa detaljer bevaras.

Gavanna, fasad mot nordost (1983). (Higab)

Gavanna, fasad mot sydväst (1983). (Higab)

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer interiört

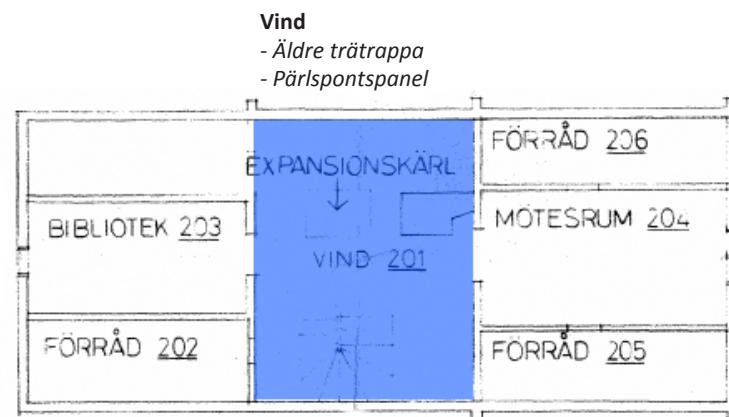
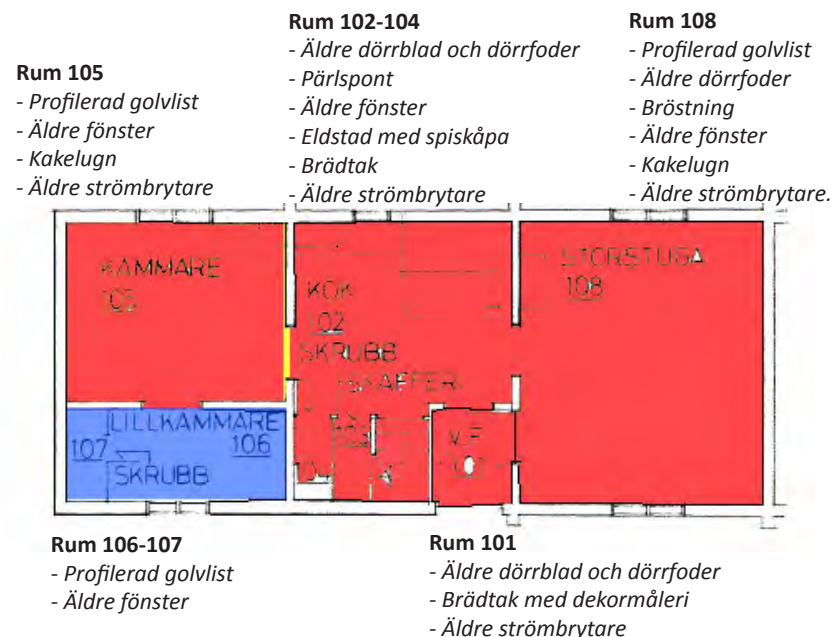
Planritningarna på denna sida avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där bevarade detaljer pekas ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Rött anger rum med mycket högt kulturhistoriska värden, i huvudsak rum som är i sin helhet bevarade i ursprungligt skick vad gäller planlösning och bevarade detaljer. I Gavannas fall detaljer från såväl 1700-talet som 1800-talet. I rum med värdestatus gul är det av stor vikt att planlösningen inte förändras och att äldre delar och detaljer som pekas ut på planritningarna bevaras och hanteras varsamt.

Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen är välbevarad och där rummet har flera välbevarade detaljer.

Blått anger rum med visst kulturhistoriskt värde, det kan röra sig om enstaka välbevarade detaljer i ett i övrigt förändrat rum.

Rum utan färgmarkering saknar kulturhistoriskt värde.

Fotografier

Hjortbergska huset (trol. slutet av 1700-talet)

Pölgatan 11, Stadsäga 8074, Majornas 3:e rote nr 136

Översiktlig beskrivning

Hjortbergska huset ligger längst in på Pölgatan och består av ett timrat envåningshus med fasader klädda med locklistpanel uppfört på en murad stengrund. Byggnaden har ett brant sadeltak och en något mer lantlig karaktär än övriga byggnader i reservatet. Till byggnaden hör en mindre trädgård samt ett uthus med rödfärgsmålade lockpanel. Invändigt är rumshöjden mycket låg och i interiören finns flera äldre välbevarade detaljer.

Byggnadshistoria

Byggnadens exakta ålder har ej gått att fastställa, men den är troligtvis uppförd under slutet av 1700-talet. Enligt uppgift från Föreningen Gamla Majrabbar samt Gamla Majtösers förening uppfördes huset år 1859 av snickaren Swen Hjortberg. Denna uppgift kan dock inte stämma. Byggnaden finns med på kartan från 1850 i sin nuvarande planstorlek samt med ett mindre uthus. I interiören finns dessutom flera ålderdomliga detaljer så som kraftiga dörrfoder samt dörrblad med pepparkaksbeslag som sannolikt är från 1700-talet. I Stadsmuseets inventering från 1972 menar man också att byggnaden är äldre och att namnet inte har någon relevans i mantalslängder eller kartbeskrivningar. Namnet, menar de, härstammar från en sentida ägare. Huset tillhörde enligt museet tidigare fastigheten Stora Klämman, jordboksnr. 313, som tidigt uppdelades i a och b.

Året 1859 skulle eventuellt kunna hänvisa till en större ombyggnad av huset. På kartan från 1850 framgår att huset synes ha haft en utbyggnad (sannolikt förstuga) mot väster. Kartan visar även en utbyggnad på den södra gaveln. Dessa utbyggnader syns dock inte på kartor från 1870-talet. Troligtvis genomfördes alltså en ombyggnad av 1700-talshuset vid 1800-talets mitt.

Byggnaden fungerade som bostad fram till 1990-talet. I huset har bland annat systrarna Hjortberg bott. År 1937 inköpte Göteborgs stad huset och syst-rarna Hjortberg hyrde därefter sitt hem på livstid. En större renovering genomfördes på 1940-talet och sedan år 1992 har föreningen Gamla Majtöser sina lokaler här.

Inzoomad karta från 1850.

Inzoomad karta från 1880.

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

1700-tal

Byggnaden uppfördes troligtvis i slutet av 1700-talet.

1850-tal

En större ombyggnad utfördes troligtvis vid mitten av 1800-talet. Av äldre kartor att döma försvann två tidigare utbyggnader mot väst och syd.

1880

Av kartan från 1880 framgår att ett mindre uthus har ersatts av en större uthuslänga.

1940-tal

En större renovering av byggnaden utfördes. Bygglovhandlingar saknas men i ett kostnadsförslag för iståndsättande av fastigheten nr 136 i Majornas 3:e rote, Pölgatan, daterat 1945 framgår att följande åtgärder planerades att genomföras:

Exteriör: Målning av fasad, översyn av grundmurar, byte av rötskadad syll, omläggning av yttertak samt översyn av skorstenar. I handlingarna anges att uthuslängan revs och ersattes med en ny innehållande torrklosett och vedbod. Det är dock oklart om uthuslängan revs eller bara byggdes om. I nuvarande uthuslänga finns vissa äldre detaljer som indikerar att det endast rörde sig om en ombyggnad. Under arbetena gjordes arkeologiska fynd i form av lerkrukor från järnåldern och mynt.

Interiör: Nya golv, väggarna kläddes med träfiberplattor som tapetserades, justering av dörrar och fönster, omsättning av kakelugnar och fullständig reparation av kök.

1992

Byggnaden slutade att fungera som bostad. Kom att hysa Gamla Majtösers Förening.

2014

Utvändiga underhållsåtgärder på uthuslängan, bland annat innebärande utbyte av fukt- och rötskadat virke i fasad, fönsterrenovering, nya bräddörrar samt omläggning av tak.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett högt byggnadshistoriskt värde och bär på information om 1700-talets byggnadsteknik. Exteriören är relativt välbevarad från åtminstone 1850-talet och tillsammans med uthuset och trädgården utgör Hjortbergiska huset en viktig del av Pölgatans och kulturresevatets karaktär. På ett pedagogiskt vis illustrerar byggnaden hur bebyggelse som låg inne i gränderna fick en avsevärt mycket enklare utformning än de mer ståndsmässiga byggnaderna längs Allmänna vägen.

Värdefulla delar och detaljer i exteriören

- Naturstensgrund
- Locklistpanel och inbrådade knutar
- Enstaka äldre fönster
- Enkupigt taktegel
- Putsade skorstenar
- Uthuslängan
- Terassmurar samt staket i trädgården

I interiören finns flera välbevarade detaljer från såväl 1700-talet som 1800-talet i form av ålderdomliga dörrfoder, äldre bräddtak, kakelugnar etc. Det är av stor vikt att dessa detaljer bevaras. Då det saknas äldre ritningar är det svårt att bedöma om planlösningen är välbevarad, men sannolikt har det alltid varit ett kök och två rum.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer interiört

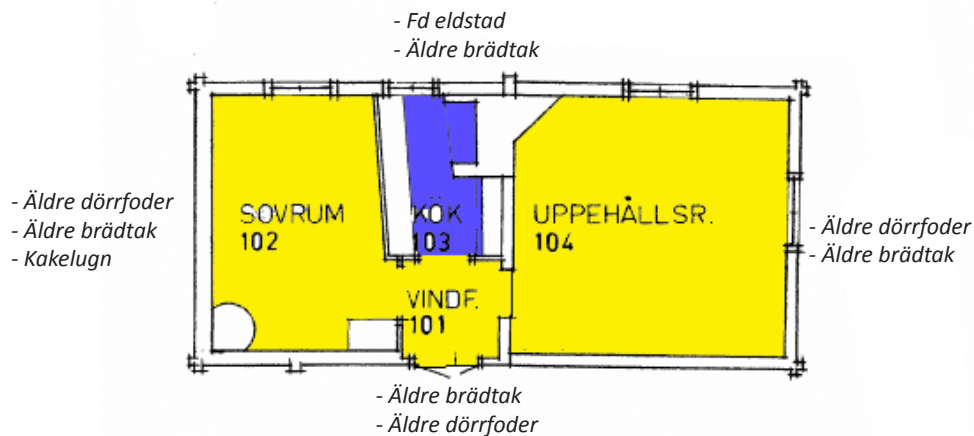
Planritningarna på denna sida avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där bevarade detaljer pekats ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Rött anger rum med mycket högt kulturhistoriska värden, i huvudsak rum som är i sin helhet bevarade i ursprungligt skick vad gäller planlösning och bevarade detaljer.

Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen är välbevarad och där rummet har flera välbevarade detaljer, i Hjortbergiska husets fall detaljer från såväl 1700-talet som 1800-talet. I rum med värdestatus gul är det av stor vikt att planlösningen inte förändras och att äldre delar och detaljer som pekats ut på planritningarna bevaras och hanteras varsamt.

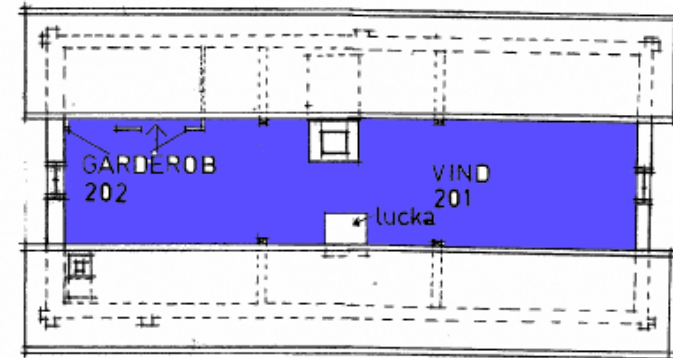
Blått anger rum med visst kulturhistoriskt värde, det kan röra sig om enstaka välbevarade detaljer i ett i övrigt förändrat rum.

Bottenvåning

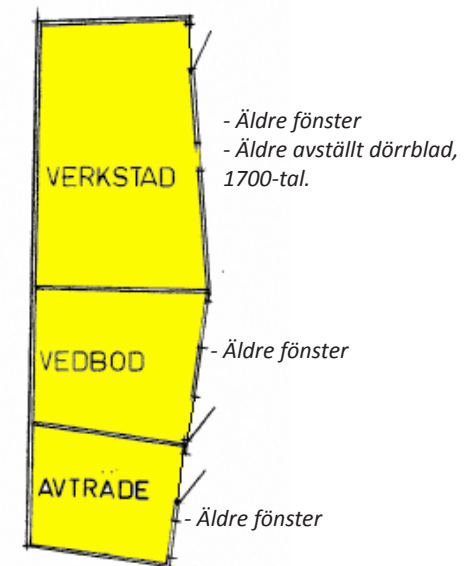

Vind

Överlag en välbevarad vind

Uthuslänga

Lilla Klämman (trol. slutet av 1700-talet)

Pölgatan 13, Stadsäga 8075, Majornas 3:e rote nr 137

Översiktlig beskrivning

Lilla Klämman ligger längst in på Pölgatan och består av ett timrat envåningshus med vind samt oregelbunden form präglad av om- och tillbyggnader. Det står på en låg murad stengrund. Fasaden är rödfärgsmålad och delvis klädd med en äldre vankantad lockpanel, dels en senare lockpanel. Det oregelbundna taket är belagt med enkupigt tegel.

Byggnadshistoria

Byggnadens exakta ålder har ej gått att fastställa. Enligt uppgifter från Föreningen Gamla Majrabbar, som studerat jordeboken och husförhörlängder, uppfördes huset i slutet av 1700-talet. Denna uppgift kan mycket väl stämma av husets utseende att döma. Byggnaden har dock sedan uppförandet genomgått flera större om- och tillbyggnader.

På 1850 års karta anges Lilla Klämman som två små byggnader, vardera motsvarande nuvarande husets kök och kammare. Det är oklart om huset vid denna tid fungerade som bostad eller om det utgjorde uthus till Stora Klämman. I vissa källor anges att Lilla Klämman i äldre tider kan ha fungerat som en ekonomibyggnad till Stora Klämman, men att byggnaden senare inreddes som bostad. Först på kartor från 1870-talet återfinns nuvarande husets vinkelform inkluderande dess storstuga. De två små byggnaderna hade alltså troligtvis byggts samman och en tillbyggnad för storstuga utförts. På kartan syns även hur en mindre byggnadskropp har tillkommit strax nedanför Stora Klämman, vilken eventuellt skulle kunna vara ett nytt uthus som ersatte det som nu blev ombyggt till bostad. Enligt vad traditionen säger användes Lilla Klämman av fattigvården och har även använts som sjukstuga under koleratiden (1850-68).

Lilla Klämman har troligtvis huvudsakligen bebotts av sjöfolk och hantverkare. Huset var det första i reservatet som iståndsattes av kulturminnesföreningen Gathenhielm, och bland annat de lackade trägolven synes vara från denna tid liksom delar av köksinredningen. Byggnaden fungerade som bostad fram till 1970-talet. Sedan 1974 hyrs den av Kamratföreningen Gamla Vegapojkar.

Enligt uppgift från Kamratföreningen Gamla Vegapojkar bestod golvet i Lilla Klämman fram till år 1921 av trampad jord.

Inzoomad karta från 1850, Lilla Klämman markerad med röd cirkel. Kartan indikerar att Lilla Klämman bestod av två mindre byggnadskroppar. Eventuellt fungerade byggnadens om uthus.

Inzoomad karta från 1880. Här syns hur Lilla Klämman byggts till mot Pölgatan med en byggnadsdel som kom att inrymma storstuga. Notera även att det strax nedanför Stora Klämman har tillkommit en mindre byggnad, sannolikt ett nytt uthus som ersatte den som nu hade byggts om till bostad.

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

ca 1770-1790

Två mindre byggnader uppfördes på tomten.

ca 1860-70

Ombyggnad. Troligtvis sammanbyggdes de två mindre byggnaderna och en tillbyggnad för storstuga utfördes. Alternativt revs de tidigare byggnaderna och en ny uppfördes, har ej kunnat fastställas.

1939

Byggnaden iståndsattes av Kulturminnesföreningen Gathenhielm. Det saknas uppgifter om vilka åtgärder som utfördes. Sannolikt lades nya brädgolv in och delar av köksinredningen synes vara från denna tid.

2005

Ett förråd söder om Lilla Klämman byggdes om till RWC.

2014

Utvändigt underhåll bl a innebärande utbyte av fukt- och rötskadat virke i fasad, målning fasad, fönsterrenovering samt omläggning av tak.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett mycket högt byggnadshistoriskt värde och bär på information om såväl 1700-talets byggnadsteknik som 1800-talets genom sina många tillbyggnader. Ombyggnaderna vittnar också om Majornas ökade befolkning under 1800-talet och det allt större behovet av bostäder. På ett pedagogiskt vis illustrerar byggnaden också hur bebyggelse som låg inne i gränderna fick en avsevärt enklare utformning än de mer ståndsmässiga byggnaderna längs Allmänna vägen. Med sin enkla karaktär utgör Lilla Klämman en viktig del i helhetsmiljöns karaktär.

Värdefulla delar i exteriören

- Vankantad lockpanel på de äldsta byggnadskropparna.
- Äldre bräddörrar med bandgångjärn.
- Äldre fönsterluckor.
- Ytterportens dekorativt utformade bislag.
- Det oregelbundna taket klätt med enkupigt lertegel.
- Murad skorsten med kröningssten av natursten.

Planlösningen synes till stora delar vara intakt sedan 1800-talets mitt. Den äldre karaktären är delvis bevarad och i interiören finns flera bevarade detaljer från 1800-talet så som äldre spegeldörrblad med kammarlås, profilerade snickerier, pärlspontpaneler, och brädtak.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer interiört

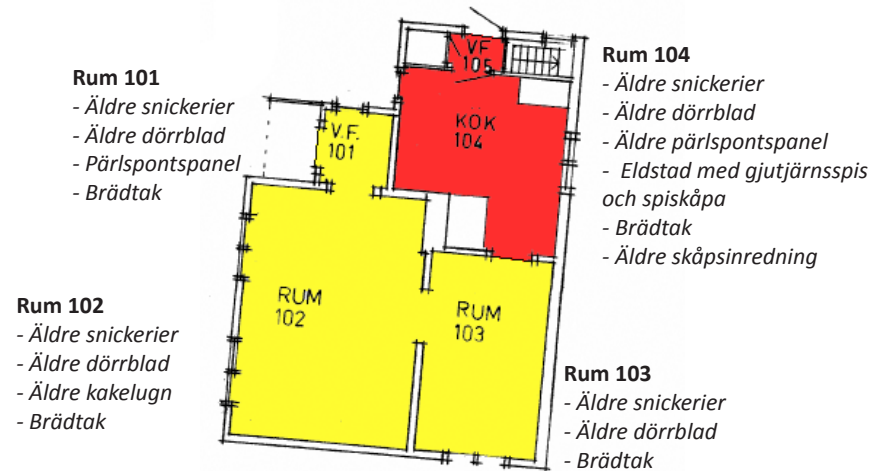
Planritningarna på denna sida avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där bevarade detaljer pekas ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Rött anger rum med mycket högt kulturhistoriska värden, i detta fall rör det sig om byggnadens äldsta del med flera bevarade detaljer.

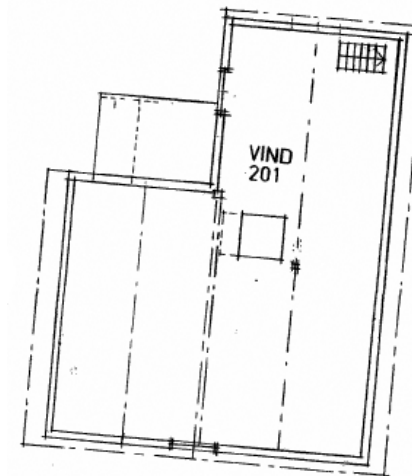
Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen är intakt och rummet har flera välbevarade detaljer. I rum med värdestatus gul är det av stor vikt att planlösningen inte förändras och att äldre delar och detaljer som pekas ut på planritningarna bevaras och hanteras varsamt.

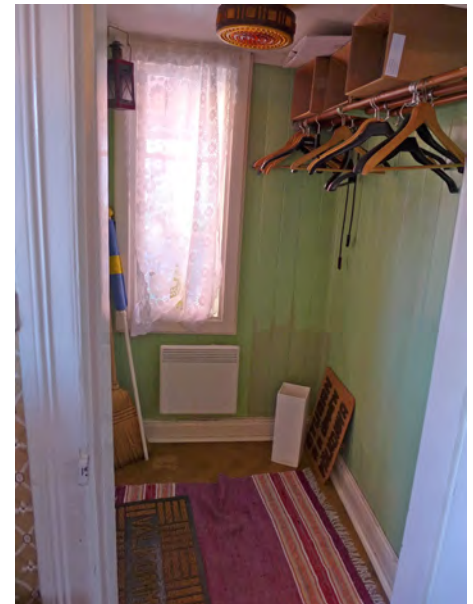
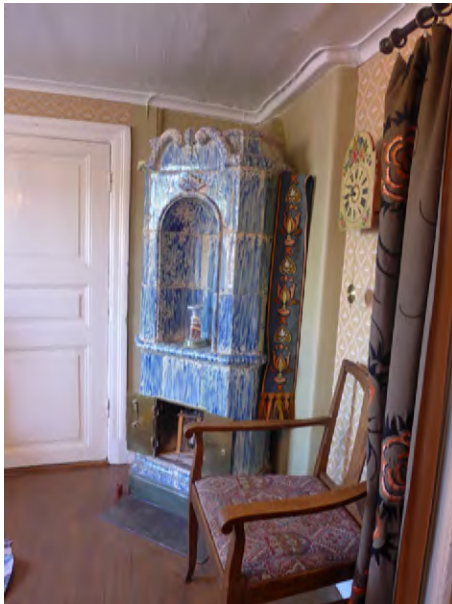
Rum utan färgmarkering saknar kulturhistoriskt värde.

Bottenvåning

Vind

Stora Klämman (trol. slutet av 1700-talet)

Pölgatan 10, Stadsäga 8075, Majornas 3:e rote nr 138

Översiktlig beskrivning

Stora Klämman ligger på en höjd längst in på Pölgatan. Från Pölgatan nås byggnaden från en naturstenstrappa. Byggnaden består av ett timrat tvåvåningshus på en murad stengrund. Fasaderna är klädda med en rödfärgsmålrad lockpanel. Mot norr finns två senare utförda tillbyggnader, idag innehållande tvättstuga och WC. Sadeltaket är belagt med enkupigt lertegel. Huset innehåller två lägenheter, en i vardera planet. Rumshöjderna varierar kraftigt, men är generellt låga. Byggnaden fungerar fortfarande som bostadshus.

Byggnadshistoria

Byggnadens exakta ålder har ej gått att fastställa. Den uppfördes dock sannolikt under sent 1700-tal då det i interiören finns flera 1700-talsdetaljer så som dörrblad med pepparkaksbeslag, ålderdomligt utförda dörrfoder och taklister mm. Enligt uppgifter från Föreningen Gamla Majrabbar (som studerat jordeboken och husförhörlängder) nämns Stora Klämman i källorna första gången 1763-1788. Byggnaden har dock blivit tillbyggd mot norr, sannolikt under 1800-talets första hälft. I vissa källor nämns att Lilla Klämman fram till 1800-talets mitt fungerade som Stora Klämmans uthus. Av äldre kartor att döma kan detta mycket väl stämma.

På 1850 års karta syns byggnaden i sin nuvarande planform, med undantag för en utbyggnad mot syd (troligtvis förstuga). De norra delarna av byggnadskroppen byggdes troligtvis till under tidigt 1800-tal och inrymde vedbodur. Vid denna tid ska byggnaden också ha tjänstgjort som fattighus med 21 personer inhysta. Kanske var det anledningen till att en tillbyggnad krävdes?

På kartor från 1800-talets andra hälft syns en uthusbyggnad placerad på gräsytan nedanför Stora Klämman. Det uppfördes sannolikt samtidigt som Lilla Klämman byggdes om till bostadshus. Uthuset revs troligtvis på 1940-talet och ersattes av ett nytt uthus uppe på höjden.

Av eldstäder att döma har byggnaden troligtvis tidigare inhyst 4 lägenheter, troligtvis en tvårumslägenhet och tre enrumslägenheter. I byggnaden har det bott arbetsskarlar, snickare och bokhållare, timmermän, pigor osv. Under 1900-talets första decennier bodde syskonen Svensson i byggnaden. Deras familj bodde aldrig mindre än sju personer i en enrumslägenhet. Enligt boken "Hus och människor kring Pölgatan" fanns det då ingen hall utan var och en hade en spik att hänga sina kläder på. Dricksvattnet fick bäras från Allmänna Vägen och belysningen skedde genom fotogenlampor.

Pölgatans södra ände gjordes på 1930-talet om till en gräsmatta kantad av häckar. Närmast Stora Klämman ordnades murar och terrasser med planteringar och samtidigt anlades en ny stentrappa upp till Stora Klämman.

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

ca 1770-90

Byggnaden uppfördes troligtvis i slutet av 1700-talet.

ca 1800-1850-tal

Tillbyggnad mot norr innehållande bland annat vedbod.

1930–40-tal

Renovering ut- och invändigt. Utvändigt bland annat innebärande ommurning och reparation av yttertrappor, komplettering av lockpanel, fönsterrenovering samt i viss utsträckning fönsterbyte, omtäckning av yttertak, reparation av skorsten mm. Norr om Stora Klämman uppfördes ett avträde och en vedbod. En ny stentrappa upp till Stora Klämman anordnades.

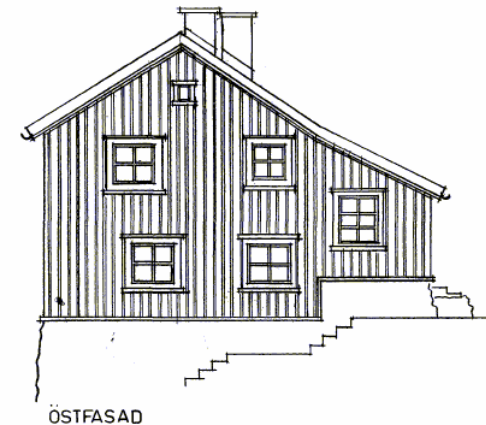
Invändigt drogs elektricitet in och nya tapeter valdes ut av konservatorn Johan Nilsson. Kakelugnar från andra byggnader återanvändes och sattes in i Stora Klämman. Takhöjden ska enligt en tidningsartikel ha åtgärdats genom att ett antal golvlager demonterades och nytt golv lades in. Nya kaminer sattes in.

2005

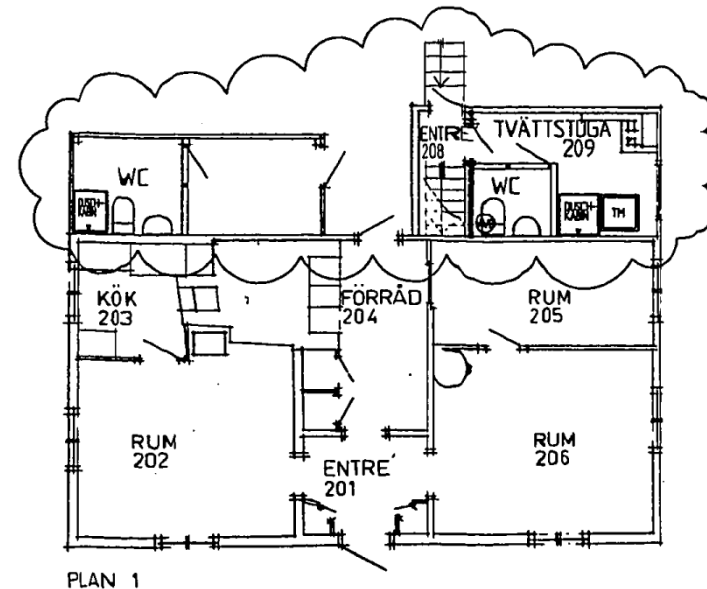
Tvättstuga och WC anordnades i utbyggnaden mot norr.

2014

Utvändigt underhåll bland annat innebärande utbyte av fukt- och rötskadat virke i fasad, ommålning, fönsterrenovering samt omläggning av tak. Fasadpanel samt fönster på västra fasaden byttes i sin helhet till nya spröjsade träfönster.

Relationsritning Stora Klämman. Här syns tydligt utbyggnaden mot norr som tidigare innehöll vedbod. (SBK)

Ombyggnadsritning från 2005 då de fd vedbodarna byggdes om till WC och tvättstuga. Samtidigt sattes ett tidigare fönster igen i det nya badrummet. (SBK)

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett mycket högt byggnadshistoriskt värde och bär på information om såväl 1700-talets byggnadsteknik som 1800-talets genom sina tillbyggnader. Ombyggnaderna vittnar också om Majornas ökade befolkning under 1800-talet och det allt större behovet av bostäder. Dessutom bär den på berättelser om levnadsförhållandena i Majorna under 1800-talet då den även fungerat som fattigstuga. Genom sin utformning illustrerar byggnaden även hur bebyggelse som låg inne i gränderna fick en avsevärt enklare utformning än de mer ståndsmissiga byggnaderna längs Allmänna vägen. Exteriören är relativt välbevarad, dock är samtliga fönster av senare datum (i äldre stil).

Värdefulla delar i exteriören

- Naturstenssockel
- Äldre bräddörr med bandgångjärn.
- Sadeltak klätt med enkupigt lertegel.
- 4 st murade skorstenar med kröningssten av natursten.

Planlösningen är sannolikt något förändrad då byggnaden idag endast hyser två lägenheter. Den äldre karaktären är delvis bevarad och i interiören finns flera bevarade detaljer från både 1700-och 1800-talet, däribland ålderdomliga dörrfoder och halvfranska spegeldörrblad, helfranska spegeldörrblad från 1800-talet, vissa äldre snickerier samt gjutjärnsspisar och kakelugnar.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer interiört

Planritningarna på följande sida avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där bevarade detaljer pekas ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

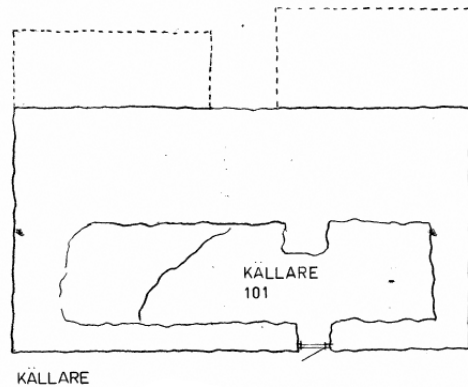
Rött anger rum med mycket högt kulturhistoriska värden, i huvudsak rum som är i sin helhet bevarade i ursprungligt skick vad gäller planlösning och bevarade detaljer.

Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen är intakt och rummet har flera välbevarade detaljer. I rum med värdestatus gul är det av stor vikt att planlösningen inte förändras och att äldre delar och detaljer som pekas ut på planritningarna bevaras och hanteras varsamt.

Blått anger rum med visst kulturhistoriskt värde, det kan röra sig om enstaka välbevarade detaljer i ett i övrigt förändrat rum.

Rum utan färgmarkering saknar kulturhistoriskt värde.

Källare

Bottenvåning

Rum 207
- Äldre dörrblad och fönster

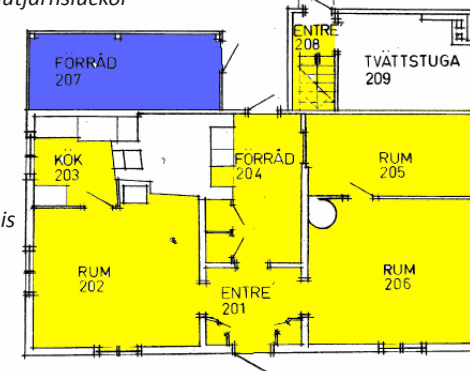
Rum 203
- Äldre golvlister
- Äldre dörrfoder
- Pärlspont
- Äldre väggfast skåp
- Murverk med gjutjärnsspis

Rum 204

- Äldre dörrblad och dörrfoder
- Brädtak
- Murverk med gjutjärnsspis och gjutjärnsluckor

Rum 208

- Äldre dörrblad och dörrfoder (1700-tal)
- Brädtak

Rum 205
- Äldre dörrfoder
- Äldre golvlister
- Brädinklädda väggar
- Eldstad

Rum 206
- Äldre golvlister
- Äldre dörrblad och dörrfoder
- Äldre bräddtak med ålderdomlig taklist
- Kakelugn

Rum 202 PLAN 1

- Äldre golvlister
- Äldre dörrblad och dörrfoder
- Kakelugn

Rum 201

- Äldre dörrblad och dörrfoder
- Bräddtak med dekormålning

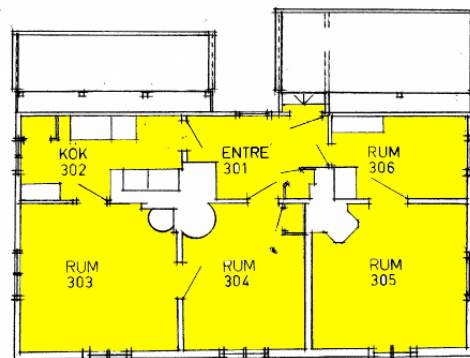
Ovanvåning

Rum 301

- Äldre dörrblad och dörrfoder (1700-tal)
- Bräddtak och äldre väggfast skåp.

Rum 302

- Äldre dörrblad och dörrfoder (1700-tal).
- Bräddtak.
- Eldstad med gjutjärnsspis.
- Äldre väggfast skåp.

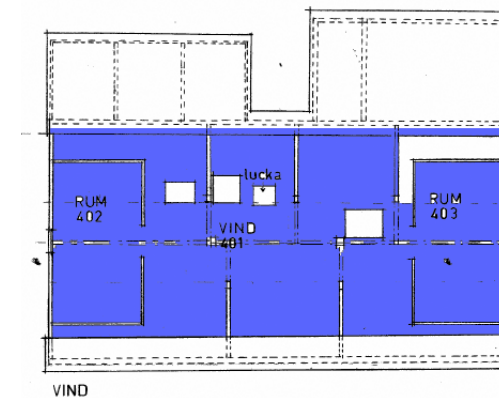

Rum 306
- Äldre dörrfoder
- Bräddtak
- Gjutjärnsspis

PLAN 2 **Rum 303, 304 & 305**

- Äldre dörrfoder
- Äldre golvlister
- Bräddtak
- Kakelugnar

Vind

- Äldre brädgolv
- Äldre takinbrändning

Gloriana (trol. 1700-talets andra hälft)

Allmänna vägen 12C, Stadsäga 8057
Majornas 3:e rote nr 123

Översiktlig beskrivning

Bostadshuset Gloriana ligger vid Söderlingska trädgården och består av ett timrat envåningshus, delvis med källare. Byggnaden är uppförd på en hög murad och putsad stengrund och timmerstommen är klädd med en röd-målad locklistpanel. Taket utgörs av ett sadeltak täckt med enkupigt tegel. Gloriana är sammanbyggd med byggnaden "Härberget" genom en lägre förrådsbyggnad. Invändigt är planlösningen välbevarad och det finns flera ålderdomliga detaljer. Byggnaden fungerar fortfarande som bostad.

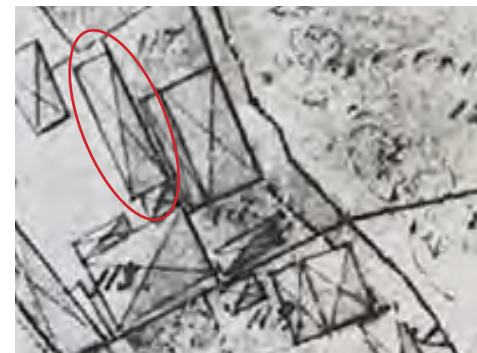
Byggnadshistoria

Byggnadens exakta ålder har ej gått att fastställa. Enligt uppgifter från Föreningen Gamla Majrabbar (som studerat jordeboken och husförhörlängder) är den första namngivna person i stugan Jöns Bärgrman 1763-1788. Flera ålderdomliga detaljer i interiören vittnar också om att byggnaden uppfördes kring 1700-talets andra hälft.

På kartan från 1850 syns byggnaden i sin nuvarande planform. Troligtvis var dock 1700-talsbyggnaden något mindre. På vinden finns en mellanvägg som inte är timrad, utan som är en slags korsvirkeskonstruktion. Denna utgör sannolikt en tidigare yttervägg. Det var troligtvis under 1800-talets första hälft som byggnaden byggdes ut mot öst (mot Härberget).

Byggnaden har tidigare innehållit två lägenheter med ett rum och kök. Två trappor ledde upp till vindfånget. Idag utgör hela byggnaden en lägenhet.

År 1837 ägdes Gloriana av sågaren Andreas Johansson. År 1899 övergick äganderätten till Carnegieska bruket. Huset har nyttjats av Johan Nilsson. Här anordnade han ett litet museum och styrelserum åt den då mycket aktiva Gathenhielmska kulturminnesföreningen. Därefter kom stugan att hysa tillfälliga hyresgäster.

Inzoomad karta från 1850, Gloriana markerad med röd cirkel.

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

1760-90

Byggnaden uppfördes troligtvis under 1700-talets andra hälft.

1800-1850

Eventuellt utfördes en tillbyggnad mot öster. Vägparti på vind, som utgörs av en korsvirkeskonstruktion, kan utgöra fd yttervägg.

1940-45

En uppmättningsritning från år 1940 visar att det fanns två stycken enrumslägenheter med kök i bottenvåningen samt ett rum på vinden. Ritningen visar också att trappan vid den här tiden utgjordes av en fritrappa, dvs två trapplöp som ledde upp till vindfånget.

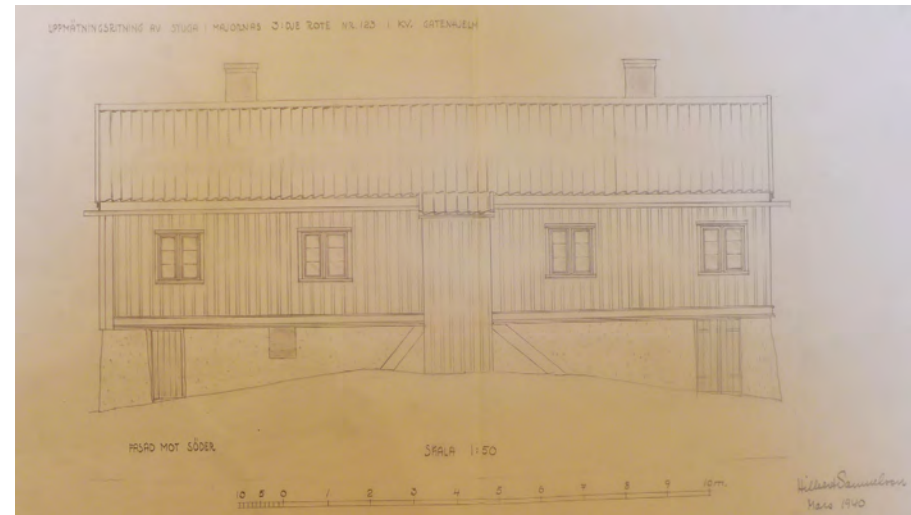
Enligt samtida tidningsartiklar fick konservatorn Johan Nilsson disponera Gloriana som på 1940-talet ska ha inretts som sammanträdesrum åt kulturminnesföreningen Gathenhielm. Här ska också ha gjorts plats för ett litet museum där Nilsson ordnade de föremål som man fann vid grävningar i Gathenhielmska och Söderlingska trädgården. Det finns dock idag inga spår av detta i byggnaden.

1968

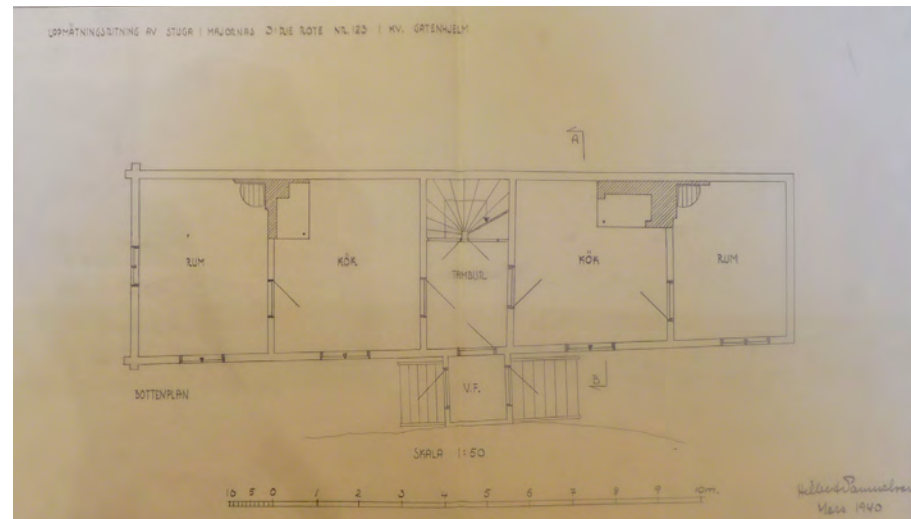
Huset renoverades och fick indraget vatten och elinstallationer. Eventuellt var det nu de två lägenheterna slogs samman till en lägenhet och som trappan upp till vindfånget byggdes om och det ena trapplöpet försvann.

2014

Ny trappa till entrén.

Avfotograferad uppmättningsritning från år 1940. (Stadsarkivet)

Avfotograferad uppmättningsritning från år 1940. (Stadsarkivet)

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett mycket högt byggnadshistoriskt värde och bär på information om 1700-talets byggnadsteknik. Exteriören är relativt välbevarad (senare dörrar och fönster men i äldre stil) och interiört finns ett stort antal välbevarade detaljer från 1700-talet så som halvfranska spegeldörrblad med utanpåliggande kammarlås, breda dörrfoder, ålderdomligutförda taklister, eldstäder mm. Då eldstäderna och planlösningen är bevarad är det fortfarande lätt att förstå att här tidigare har funnits två lägenheter.

Värdefulla delar i exteriören

- Äldre locklistpanel med fasade kanter i väster och söder.
- Sadeltak klätt med enkupiga lertegelpannor.
- Höga, murade, skorstenar med slätputsad yta och kröningssten av natursten.

Kopplingen till konservatorn Johan Nilsson (en av de drivande krafterna bakom bevarandet av Gathenhielmska reservatet) gör även att byggnaden besitter ett personhistoriskt värde.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer interiört

Planritningarna på denna och följande sida avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där bevarade detaljer pekats ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

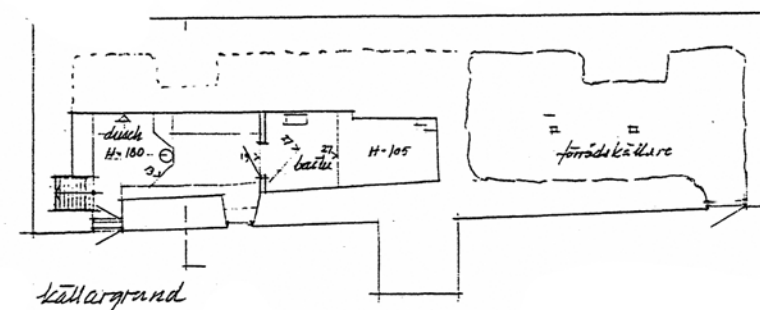
Rött anger rum med mycket högt kulturhistoriska värde, i detta fall rör det sig om en välbevarad planlösning med flera bevarade ålderdomliga detaljer från 1700-talet. Rum med värdestatus röd ska hanteras mycket varsamt och planlösning och äldre detaljer ska bevaras.

Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen är intakt och det finns flera välbevarade detaljer.

Blått anger rum med visst kulturhistoriskt värde, det kan röra sig om enstaka välbevarade detaljer i ett i övrigt förändrat rum.

Rum utan färgmarkering saknar kulturhistoriskt värde.

Källare

Källaren saknar kulturhistoriskt värdefulla detaljer.

Bottenvåning

Rum 4

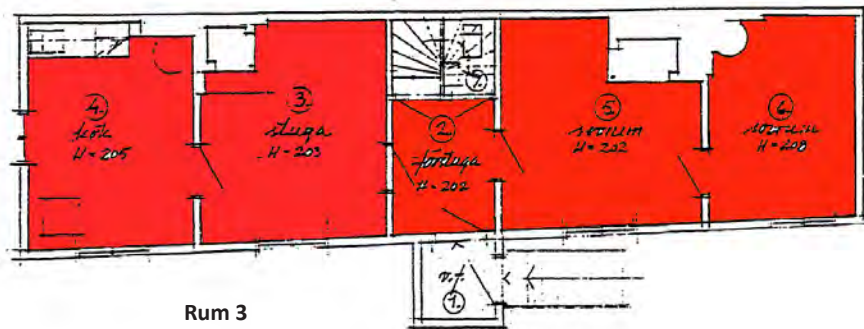
- Äldre brädgolv och golvlister
- Äldre dörrblad och dörrfoder från 1700-talet
- Äldre bräddtak och taklist
- Kakelugn
- Äldre golvlucka med ålderdomliga beslag

Rum 2

- Äldre dörrblad och dörrfoder från 1700- och 1800-talet
- Äldre bräddtak

Rum 6

- Äldre brädgolv och golvlister
- Äldre dörrfoder
- Kakelugn

Rum 3

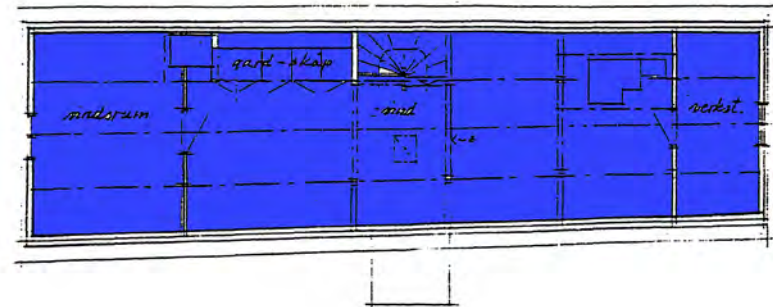
- Äldre brädgolv och golvlister
- Äldre dörrblad och dörrfoder från 1700- och 1800-talet
- Äldre bräddtak och taklist

Rum 5

- Äldre dörrfoder
- Bräddtak och taklist
- Eldstad

Vind

- Äldre takinbrädning
- Äldre bräddörrar
- Väggbparti med korsvirkeskonstruktion (trol. tidigare yttervägg)

Härberget (trol. 1700-talets andra hälft)

Allmänna vägen 12a-b,
Stadsäga 8059, Majornas 3:e rote nr 123

Översiktlig beskrivning

Härberget är placerat vid Söderlingska trädgården och består av ett timrat bostadshus i två våningar med inredd vind samt källare. Fasaderna är klädda med en rödfärgsmålad locklistpanel, delvis äldre vankantade brädor. Det har ett oregelbundet, brutet tak, täckt med enkupigt tegel. Östra gaveln står på stödjemuren mellan reservatet och parken. Härberget är sammanbyggt med Gloriana genom en enplans träbyggnad innehållande förråd och tvättstuga. Byggnaden fick troligen sitt namn vid sekelskiftet 1900 då det användes som härbärge. Den fungerar än idag som bostad.

Byggnadshistoria

Byggnadens exakta ålder har ej gått att fastställa. Huset är uppfört på familjen Bagges domäner. På 1700-talet tillhörde egendomen till Carl Bagge som var ägare till Kusten och Vikens varv. Enligt stadsmuseets inventering från 1972 synes huset ha varit huvudbyggnad till fastigheten med jordeboksnummer 113, vars numera rivna gatuhus vid Allmänna Vägen haft nr 113b.

Härberget uppfördes sannolikt under 1700-talets andra hälft, men har blivit tillbyggd vid ett flertal tillfällen av dess oregelbundna form att döma. Enligt uppgifter från Föreningen Gamla Majgrabbar (som studerat jordeboken och husförhörslängder) återfinns bokhållaren Olof Hedin med hustrun Britta Anna Maria som första namn på boende i huset år 1763-1788. På 1850 års karta visas huset i sin nuvarande planform.

Hur husets planlösning ursprungligen sett ut har inte kunnat fastställas. Relationsritningar från 1940 visar att det på bottenvåningen fanns två lägenheter med två rum och kök. På våningen en trappa upp fanns en större lägenhet med tre rum och kök samt tambur och serveringsrum. På vinden fanns ett rum och kök. På relationsritningen, våning 1 tr, är ett igensatt fönster utmärkt. Detta var tidigare en yttervägg och huset har byggts till mot norr vid något tillfälle. Enligt vad traditionen säger ska Härberget före 1900 haft en utanpåliggande trappa mot norr. I boken "Hus och människor kring Pölgatan" har författarna intervjuat en tidigare boende som berättade följande: "Vintern 1901 föddes jag och hemkommen i ett litet bylte i mammas famn, på väg upp till andra våningen, på en snöklädd och utanpåliggande trappa, slant mamma och höll på att tappa den lille till marken! Förtvivlan var stor hos föräldrarna efter incidenten som följande år resulterade i en tillbyggnad mot norr, som kom att bli trapphus, kök, garderob och toalett. Därav utseendet huset fått mot trädgården!".

Huruvida denna uppgift stämmer har inte kunnat beläggas, men det igensatta fönstret på andra våningen indikerar att det norra partiet är tillbyggt. På 1850-års karta syns dock en utbyggnad mot norr, men det är oklart vad denna avser och hur den såg ut.

På äldre bilder syns hur entréerna tidigare haft överljusfönster, dessa finns inte kvar idag. De försvann troligtvis i samband med en ombyggnad på 1940-talet. Vid renovering av huset har man, enligt uppgift från Föreningen Gamla Majgrabbar, uppmärksammat att huset till stor del är uppbyggt av timmerstumpar – kanske spillvirke från de två varven som Bagge stod som ägare till.

Huset anses ha härbärgerat skeppsfolk och att det dessutom ska ha bedrivits krogverksamhet här. År 1829 anges i Jordeboken för Elfsborgs Kungsladugård att Coopverdicaptanen Börje Ljunggren ägde huset. År 1831 inropades huset på aktion av lantbrukare CF Söderling. År 1852 erhöll han och orgelbyggaren JN Söderling upplåtelse av hus och tomt. I Härberget bodde under 1900-talets mitt också konservatorn Johan Nilsson efter hustrun Anna Dahlströms död. Han hade restaurerat det av henne ägda Gathenhielmska huset. En anonym donator bekostade renoveringen av Härberget och Gloriana mot att Johan Nilsson och läroverksadjunkten Axel Harpen med maka fick disponera var sin lägenhet i Härberget på livstid. Drätselkammaren tillstyrkte avgiftsfri upplåtelse av byggnaderna till Kulturminnesföreningen. I Härbergets bottenvåning fick Johan Nilsson en "hedersbostad".

Kronologi

Det kan förmodas att flera förändringar och tillbyggnader har utförts under årens lopp. Då det saknas ritningsmaterial har dessa dock varit svåra att kartlägga.

1700-talets andra hälft

Byggnaden uppfördes.

ca 1900

En tillbyggnad mot norr tillkom vilken bland annat innehöll trapphus och kök. Ska ha ersatt en tidigare utanpåliggande trappa.

Härbergets norra fasad, 1917. Notera överljusfönstret ovan entrén som idag inte finns kvar. (GSM)

1941-43

Byggnaden genomgick en större ombyggnad i samband med att konservatorn Johan Nilsson fick en våning upplåten till sig i huset. Exteriört innebar ombyggnaden fasadkomplettering, att ett fönster till vedboden sattes igen, fönsterrenovering samt byte av nio fönster mot sydväst, reparation av skorsten samt nya hängrännor, en dörr mot källaren sattes in medan en annan sattes igen. Sannolikt var det även nu som ytterdörrar byttes och de tidigare överljusfönstren vid entréerna togs bort.

Interiört innebar ombyggnaden att ett pannrum ordnades i källaren och att bjälklaget till bottenvåningen och i mur i källaren genombröts och en trappa av trä uppsattes. I bottenvåningen ändrades planlösningen från två lägenheter till en stor lägenhet. Detta innebar bland annat att ett av rummen delades av med nya mellanväggar för att skapa en tambur samt jungfrukammare. Det större köket fick ny inredning. Det mindre köket togs bort och ersattes av WC. Golvet på toaletten belades med asfalt och asbestcementmassa.

På ovanvåningen, i rummen mot Djurgårdsgatan, lades det in nytt golv. En dörr mellan de två rummen togs bort och öppningen förstörades. En ny öppen spis ordnades. Köket fick en ny placering i en tidigare skrubbs och det gamla köket gjordes om till matsal. På vinden inreddes ett badrum och det fd köket gjordes om till sovrum.

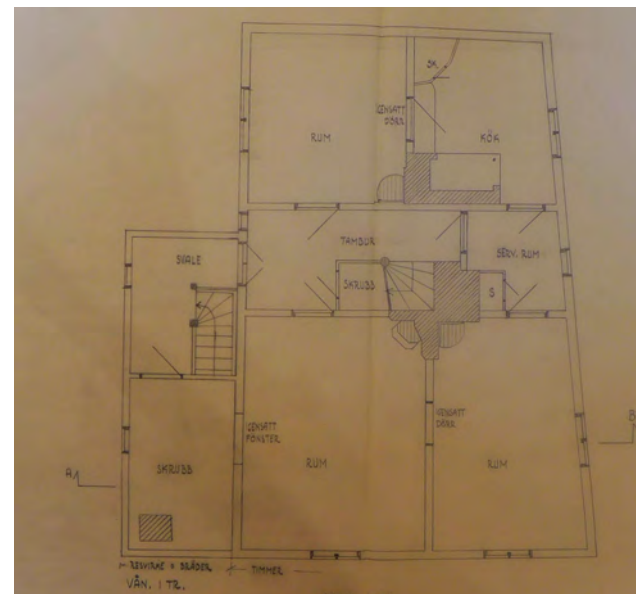
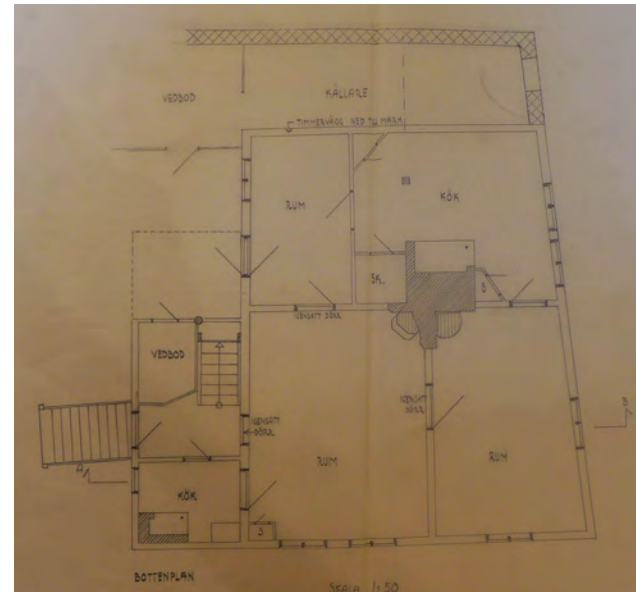
En äldre 1700-talskakelugn flyttades från historiska museet till Härberget på 1940-talet.

1974

Underhållsarbeten, oklart vad som utfördes.

1980-tal

Dekormåleri i bl a dörrblad, dörrsmygar och taklister utfördes av Sven Krans.

Avfotograferade uppmättningsritningar från år 1940. (Stadsarkivet)

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter ett mycket högt byggnadshistoriskt värde och bär på information om 1700-talets byggnadsteknik. Exteriören är relativt välbevarad (senare dörrar och fönster men i äldre stil) och den oregelbundna formen tyder på tillbyggnader som vittnar om Majornas ökade befolkning och behov av bostäder. Att byggnaden dessutom kan ha fungerat som härbärge gör den särskilt intressant som en spegling av levnadsförhållandena i stadsdelen under 1800-talet. Kopplingen till konservatorn Johan Nilsson (en av de drivande krafterna bakom bevarandet av Gathenhielmska reservatet) gör även att byggnaden besitter ett personhistoriskt värde.

Värdefulla delar i exteriören

- Vankantad på östra fasaden.
- Bräddörr med bandgångjärn.
- Enstaka äldre fönster med hörnbeslag.
- Sadeltak klätt med enkupiga lertegelpannor.
- Hög murad och putsad skorsten med kröningssten av natursten.
- Stentrappor och smidesräcken.

Interiört finns ett stort antal välbevarade detaljer från såväl 1700- som 1800-talet så som halvfranska spegeldörrblad med utanpåliggande kammarlås, breda dörrfoder, ålderdomligt utförda taklister, eldstäder mm.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer interiört

Planritningarna på denna och följande sida avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där äldre bevarade detaljer pekats ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

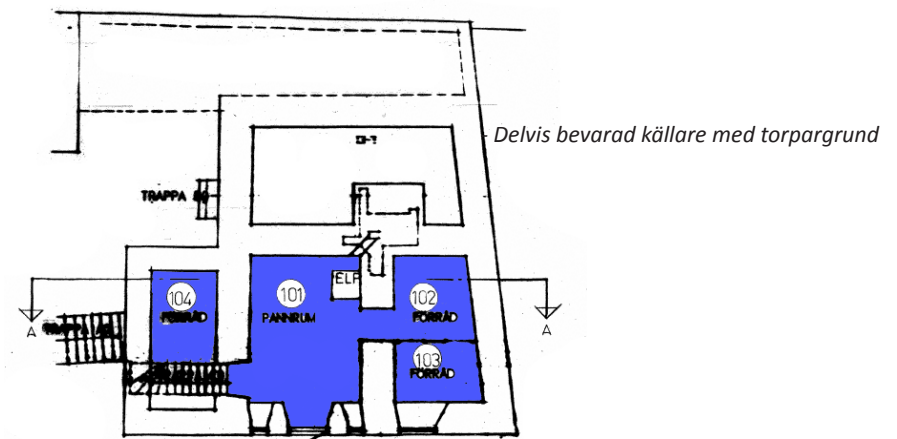
Rött anger rum med mycket högt kulturhistoriska värden, i huvudsak rum som är i sin helhet bevarade i ursprungligt skick vad gäller planlösning och bevarade detaljer.

Gult anger rum med kulturhistoriskt värde där planlösningen är välbevarad och/eller det finns flera välbevarade detaljer från såväl 1700-talet som 1800-talet. I rum med värdestatus gul är det av stor vikt att planlösningen inte förändras och att äldre delar och detaljer som pekats ut på planritningarna bevaras och hanteras varsamt.

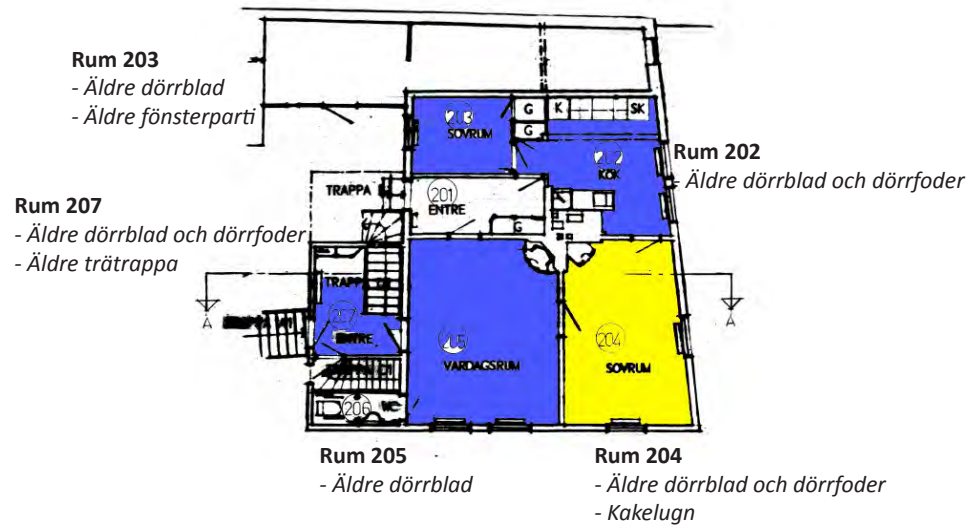
Blått anger rum med visst kulturhistoriskt värde, det kan röra sig om enstaka välbevarade detaljer i ett i övrigt förändrat rum.

Rum utan färgmarkering saknar kulturhistoriskt värde.

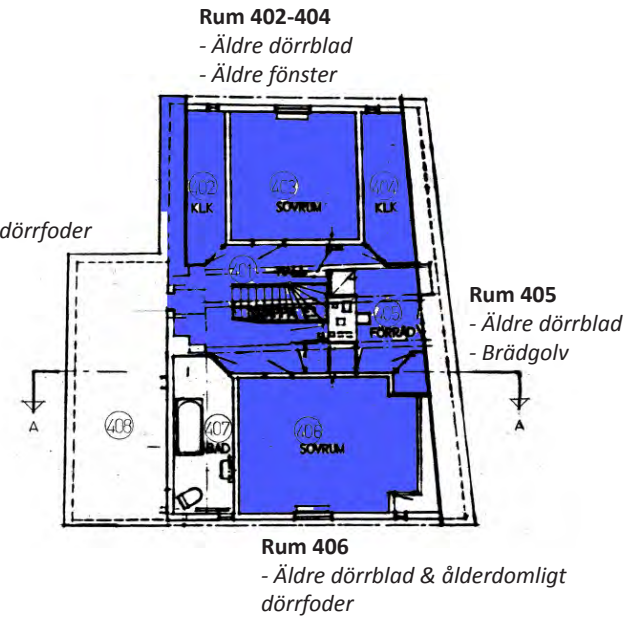
Källare

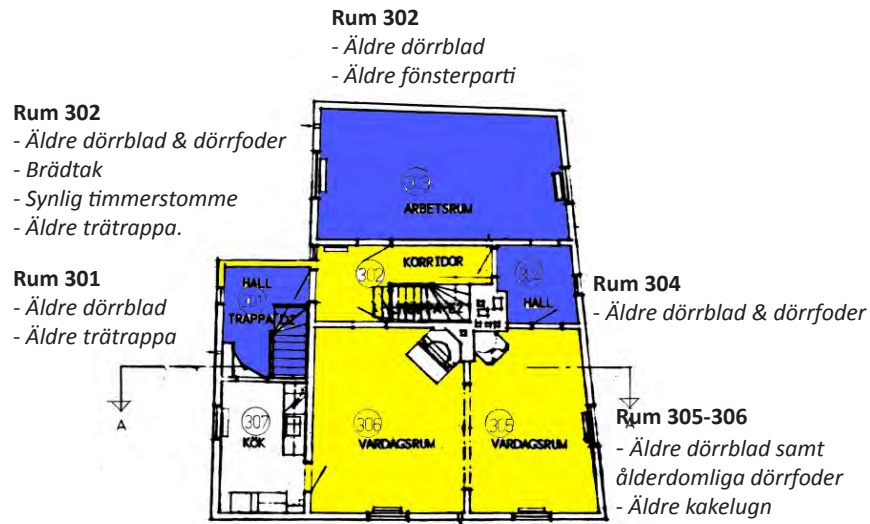
Bottenvåning

Vind

Ovanvåning

Bäckska paviljongen (trol. 1860-ta

Söderlingska trädgården/Gavannas tomt

Översiktlig beskrivning

Bäckska paviljongen ligger i anslutning till Söderlingska parken, på Gavannas tomt, och är ett lusthus med pulpettak och fasader klädda med locklistpanel i en grön kulör. Entrén pryds av fyra vita pelare i nyrenässansstil. Ovanför entrédörren sitter en skylt med texten "Goda vänner trivas här".

Bäckska paviljongen är troligtvis uppförd på 1860-talet av sjökaptenen Charles Otto Bäck. Den flyttades till Gathenhielmska reservatet på 1940-talet. Paviljongen är den enda byggnaden i Gathenhielmska reservatet som är hitflyttad, dess ursprungliga plats var vid Jaegerdorfsplatsen.

Byggnadshistoria

Vid Allmänna Vägen, ungefär där Jaegerdorfsplatsen ligger idag, bodde i början av 1800-talet en Olof Melin i en byggnad som även fungerade som skeppsfunneringsaffär. På 1840-talet inträdde Charles Otto Bäck som kompanjon, och blev senare ensam ägare till verksamheten och byggnaden som kom att bära hans namn - det Bäckska huset. I trädgården som tillhörde byggnaden lät Bäck uppföra två lusthus, varav den här beskrivna Bäckska paviljongen var en av dem. Detta var en tid då lusthus började bli allt vanligare, ofta med inspiration från 1700-talets slotts- och herrgårdsmiljöer.

I det Bäckska huset ska det ha förekommit ett glatt sällskapsliv, där bland annat Viktor Rydberg var en av gästerna. En del av arbetet med bland annat "Den siste athenaren" som gick som följetong i Handelstidningen utförde Viktor Rydberg enligt vad traditionen säger i paviljongens avskilda ro.

Då Karl Johansgatan drogs fram revs det Bäckska huset. Efter flera års arbete lyckades föreningen Gamla Majgrabbar under 1940-talet att få köpa Bäckska paviljongen och få den att ingå som en av byggnaderna i Gathenhielmska reservatet.

Kronologi

Följande beskrivna åtgärder bygger på sådant som dokumenterats genom ex bygglovhandlingar. Det ska påpekas att löpande underhåll och andra åtgärder som inte har dokumenterats inte tagits med i kronologin.

ca 1860

Byggnaden uppfördes som lusthus i det Bäckska husets trädgård (vid Jaegerdorfsplatsen).

1940-tal

Byggnaden flyttades till sitt nuvarande läge i Gathenhielmska reservatet.

Trol. 1980-tal

Ut- och invändig renovering. Ommålning fasad samt ytskiktsrenovering interiört.

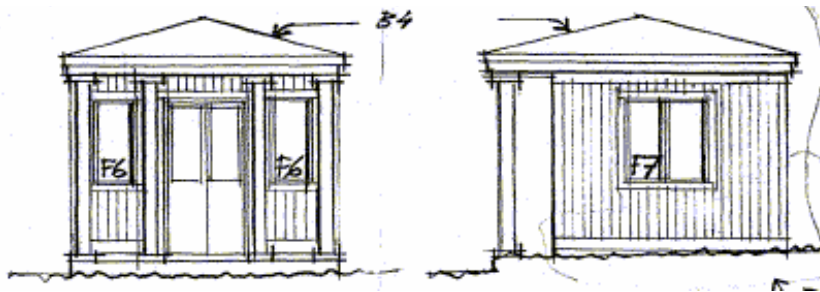
Kulturhistoriskt värde

Byggnaden besitter, trots att den är hitflyttad, ett kulturhistoriskt värde med en relativt välbevarad exteriör tidstypiskt utformad med antika förebilder. En detalj som tyvärr försvunnit under åren är en kvinnofigur kallad Preciosa som satt uppe på taket.

Värdefulla delar och detaljer i exteriören

- De fyra vita pelarna
- Äldre fönster med hörnbeslag och fönsterluckor

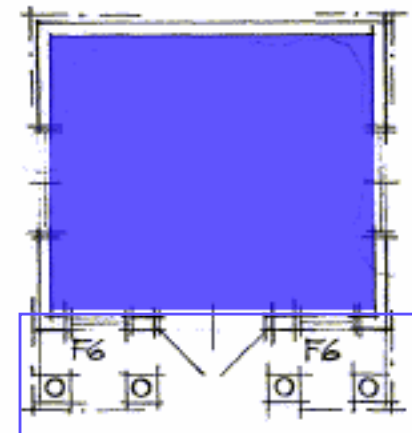
I interiören finns få välbevarade detaljer, det rör sig huvudsakligen om enstaka äldre snickerier.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer interiört

Planritningen på denna sida avses fungera som en sammanfattning över byggnadens kulturhistoriska värden där äldre bevarade detaljer pekas ut. Här markeras även vilka utrymmen som har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Blått anger rum med visst kulturhistoriskt värde, det kan röra sig om enstaka välbevarade detaljer i ett i övrigt förändrat rum.

- Äldre fönster
- Äldre profilerade fönsterfoder
- Ursprungliga pelare vid entré

Yttre miljö

Översiktlig beskrivning

Pölgatan ligger som en kil mellan den Gathenhielmska trädgården och den Söderlingska trädgården. Mot norr löper den fd landsvägen Allmänna vägen och genom området löper den fd gränden Pölgatan. I föreliggande VoU ingår egentligen enast byggnaderna de trädgårdar som tillhör dem. Men då helhetsmiljön med gatorna och de större trädgårdarna är centrala för kulturresevatet behandlas de översiktligt här.

Historik

Allmänna vägen är den fd landsvägen och har en lång historia som sträcker sig tillbaka till 1300-talet. Pölgatan var ursprungligen en gränd där bebyggelse sannolikt började uppföras på 1660-talet i samband med anläggandet av Gamla Varvet i grändens direkta närhet.

Gathenhielmska Trädgården

När Gathenhielmska trädgården anlades är oklart. Troligtvis fanns en mindre trädgård kring Gathenhielmska huset redan då det uppfördes kring 1740-talet. Under 1800-talet utökades trädgården till en stor anläggning. På en karta från 1872 syns en långsträckt park som sträckte sig längs nuvarande Bangatan. Parken har därefter naggats i kanten i takt med att bebyggelsen kring Bangatan byggts ut med start på 1880-talet.

Söderlingska Trädgården

Söderlingska trädgården hörde på 1700-talet till en herrgård som ägdes av kommerserådet Carl Bagge d.y. (ägare till Kusten och Vikens varv). På kartor från 1800-talets andra hälft och 1900-talets början syns den anlagda trädgården med sina gångvägar i rutnätsmönster. Av dessa finns idag inget kvar. Dock är allén som löpte från Allmänna vägen fram till herrgården delvis bevarad.

Söderlingska trädgården. Här syns allén som löpte fram till mangårdsbyggnaden på Bagges gård.

Trädgården har fått sitt namn av orgelbyggaren Johan Nikolaus Söderling (1802-1890) som ägde egendomen under 1800-talet. Bagges herrgård hade då brunnit ner och Söderling uppförde en ny byggnad i ungefär samma läge. Vid sekelskiftet 1900 sålde sterbhuset efter Söderling hela egendomen samt byggnader till Carnegieska fastighetsbolaget, som senare sålde själva trädgården till Göteborgs stad.

År 1939 upprättade Uno Åhrén ett förslag till upprustning av Söderlingska trädgården. I Kulturminnesföreningen Gathenhielms styrelseberättelse från år 1940 kan vi läsa att Söderlingska trädgården under året hade iordningställt till park och lekplats. I samband med detta hade ett gammalt lusthus från det gamla Majorna flyttats upp bland träden på slutningen mellan Pölgatan och parken. Detta hade tidigare haft sin plats i den sk Bäckska trädgården.

Söderlings byggnad revs i samband med uppförandet av HSB-husen vid Amiralitetsgatan på 1950-talet.

Pölgatan

I samband med att Kulturminnesföreningen Gathenhielm tog över förvaltningen av byggnaderna på Pölgatan kring 1930-talets slut utförde föreningen ett iordningställande av den yttre miljön. Pölgatans södra ände gjordes om till en gräsmatta kantad av häckar. Närmast Stora Klämman ordnades murar och terrasser med planteringar och samtidigt anlades en ny stentrappa upp till Stora Klämman. Sannolikt var det nu som gatan belades med smågatsten och flera av de stensatta skvalrännorna ersattes med nya gjutna rännor. Även belysningsstolparna synes vara från denna tid.

Jedeurska trädgården

På 1950-talet iordningställdes även den sk Jedeurska trädgården som ligger i anslutning till Jedurska huset på Allmänna vägen 2B. Det är oklart när denna trädgård ursprungligen tillkom, men av äldre kartor att döma har den aldrig varit lika ståtlig som de övriga trädgårdarna. I slutet av 1940-talet beskrevs trädgården som mycket ovårdad. Gångvägar iordningställdes och det

Pölgatan på 1920-talet. Gatan synes inte vara belagd med gatsten. (Kamerareportage)

anordnades sittplatser och en mindre lekplats. Trädgården omvandlades och blev ett sjöfartens friluftsmuseum i Sjöfartsmuseets regi. Bakgrunden var att sjöfartsmuseets lokaler var för små för att rymma de riktigt stora pjäserna. Hela området utanför museet hade då varit belamrat med gamla kanoner, minor etc. En ny stenmur anordnades mot Pölgatan. Sjöfartsparken invigdes år 1950. Här kunde man bla se rester av ostindiefararskråvet "Gustav III" samt gamla ankarspel.

Kulturhistoriskt värde

Den yttre miljön samverkar med byggnaderna till att skapa en helhetsmiljö präglad av ålderdomlighet. Byggnader och yttre miljö utgör en helhet där varje enskild del är viktig för upplevelsen av området och dess kulturhistoriska karaktär. Träd av hög ålder bidrar starkt till den historiska karaktären och utgör samtidigt viktiga lämningar från bl a Baggarnas tid. Även vattenposter och dylikt är viktiga för området och bär på socialhistorisk information - de berättar om människors levnadsvillkor och en tid då vatten ännu inte dragits in i husen utan fick hämtas på gatan. Till den ålderdomliga karaktären bidrar även gatumiljön med sin smågatsten, äldre belysningsstolpar, stensatta skvalrännor, terrassmurar mm. Sammantaget skapas en miljö med höga upplevelsemässiga värden som ger en tidsdimension som hjälper besökaren att flytta sig bakåt i tiden.

Viktiga inslag att värna i den yttre miljön

- Gathenhielmska, Jedeurska och Söderlingska trädgårdarna i sin helhet
- Äldre träd
- Allén i Söderlingska trädgården
- Gatubeläggning av smågatsten
- Stensatta skvalrännor
- Äldre belysningsstolpar
- Vattenposter
- Murar på såväl Allmänna vägen som inne på Pölgatan
- Byggnadernas små trädgårdar
- Terrassmurar i trädgårdarna
- De enkla trästaketet
- Eino Hanskis skulptur "Sjömannen"

Äldre vattenpost inne på Pölgatan.

I området finns flera äldre ankare utlagda, merparten har kraftiga korrosionsskador.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Allmänna vägen: en gata med historia. (1997). Göteborg: Gamla Majpojkers Förbund

Carlson, Gösta (2008). *Majorna en resa genom fem sekel.* Enskede: TPB

Fredberg, Carl Rudolf (1919-1920). *Det gamla Göteborg: lokalhistoriska skildringar, personalia och kulturdrag.* D. 1. Göteborg

Hallén, Per (2007). *Majornas historia: krig och oxar, sill och socker: nedslag i uthamnen Majornas historia fram till 1920.* Göteborg: Landsarkivet

Kvarteret Gathenhielms räddare: Anna Dahlström, Johan Nilsson, Kulturminnesföreningen Gathenhielm. I Göteborg för och nu: Göteborgs hembygdsförbunds skriftserie. (2006). Göteborg: Göteborgs hembygdsförbund

Kulturmiljöer av riksintresse. (2008) Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län

Lönnroth, Gudrun (red.) (1999). *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande.* D. 1. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Lindälv, Elof (1981). *Kulturminnen i Majorna: en vägvisare till några sevärdheter.* 2. uppl. Göteborg

Larsson, Sture & Olsson, Lars (2007). *Hus och människor kring Pölgatan: en krönika om Gathenhielmska kulturresevatet i Majorna.* Göteborg: Föreningen Gamla Majgrabbar

Rosén, Axel (1940). *Det forna Majorna i ord och bild.* 2. uppl. Göteborg: Elander

Arkiv

Stadsbyggnadskontoret (SBK)

Ritningar och bygglovhandlingar.

Stadsarkivet

Ritningar och div. handlingar, bland annat kostnadsförslag vid ombyggnader.

Göteborgs stadsmuseum (GSM)

Fotografier och tidningsklipp rörande Gathenhielmska. Stadsmuseets inventering av området från 1970-talet.

Landsarkivet

Christian Seefeldts privatarkiv (GLA/A0726). Observera att endast en översiktlig genomgång av materialet har gjorts. Seefeldts arkiv är omfattande och här finns bland annat kopior av jordeböcker, husförhörslängder, brandförsäkringar mm som rör Gathenhielmska.

Kamerareportage

Äldre fotografier.

Lantmäteriet

Historiska kartor.

Övriga källor

Informationsbroschyrer från bland annat Föreningen Gamla Majgrabbar, Vi från Vega osv.